

USKOTTAVA HEVOSHAHMO ROMAANISSA

Katri Komi
Maisterintutkielma
Kirjoittaminen (Kirjallisuus)
Musiikin, taiteen ja kulttuurin tutkimuksen laitos
Jyväskylän yliopisto
Kevätlukukausi 2021

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta Humanistis-yhteiskuntatieteellinen tiedekunta	Laitos Musiikin, taiteen ja kulttuurin tutkimuksen laitos
Tekijä Katri Komi	
Työn nimi Uskottava hevoshahmo romaanissa	
Oppiaine Kirjoittaminen (Kirjallisuus)	Työn laji Pro gradu
Aika 1/2021	Sivumäärä 74 + liite (käsikirjoitus 35 sivua)
<p>Tiivistelmä</p> <p>Tutkielma käsittelee hevos- ja ihmishahmojen suhdetta ja vuorovaikutusta romaanissa sekä omassa käsikirjoituksessani. Se myös tarkastelee tietoon pohjautuvasti ja lukukokemuksena uskottavasti, kuinka hevoshahmot romaanikäsi- kirjoituksessani esitetään. Lisäksi autenttisuuden selventäjänä pureudutaan reaaliseen hevoseen lajina ja yksilönä erityispiirteineen sekä ihmisen kumppanina. Zoografista havainnointia ja tutkielmaa tehdään hermeneuttis-fenome- nologisessa viitekehyksessä.</p> <p>Lukija voi päättää, haluaako hän oppia lisää hevosista ja niiden käyttäytymisestä vai sivuuttaa kohdat osana romaanin tarinaa. Käsikirjoituksessani esitän lajienvälisen kommunikoinnin tai jopa ymmärryksen tuloksia. Nämä ovat enimmäkseen oman kokemuksen tai tutkielmaan liittyneen havainnoinnin kautta opittuja asioita, mutta perustuvat silti hevosen lajinomaiseen käyttäytymiseen (lauma-, saalis- ja pakoeläin), etologiaan. Koko ajan on kuitenkin pidettävä mielessä, ettemme koskaan voi täysin ymmärtää toisen lajin ajattelu- tai kokemusmaailmaa.</p> <p>Romaanissani hevosia ei esitetä pääsääntöisesti inhimillisesti, enkä fokalisoisi niiden kautta. Hevonen ei siis puhu, ajattele tai tunne kuin ihminen. Kuitenkin henkilöhahmojen tulkinnat hevosten käyttäytymisestä ovat jossain kohdin toiveajattelua tai heijastumaa ihmisten omista tuntemuksista, vaikkapa pelosta. Hevonen voikin olla samanaikaisesti sekä objekti että subjekti. Se on yksilö, mutta ratsuhevosen roolissa useimmiten ihmisen hallitsema. Ratsastuksessa hevosen ja ihmisen jakama ruumiillinen kokemus ja vuorovaikutus on merkityksellistä. Hevonen saa kuitenkin olla myös itsenäinen subjekti, toimija ja persoona. Se voi olla ystävä ja osa sosiaalista yhteisöä.</p> <p>Hevosten hyödyntäminen yhä paremmin monipuolisina sivuhahmoina ja hevosiin liittyvien motiivien edelleen lisääminen romaaneissa avaa ei-inhimillisen elämän luonnetta ja merkityksiä; erillisinä, suhteessa tai yhteydessä ihmis- hahmoihin. Uskottavan ja tunnevaikutuksia herättävän hevoshahmon rakentamisessa voi ja pitää hyödyntää lähes kaikkia henkilöhahmon karakterisoinnissa apuna käytettäviä välineitä lajiin soveltaen. Esimerkiksi vastuksia ja vaa- roja hevoshahmoon liittyen ei voi jättää pois, jos haluaa nostaa kyneleet lukijan silmiin myös hevospäähenkilön kohdalla.</p>	
Asiasanat romaanit, hevonen, fiktiiviset henkilöt, karakterisointi, hevoshahmo, uskottavuus, autenttisuus, tunteet, havainnointi, toimijat, subjekti, persoona, posthumanismi, etologia, zoonarratologia, zoografia, ei-inhimillinen	
Säilytyspaikka Jyväskylän yliopiston julkaisuarkisto (JYX)	
Muita tietoja	

SISÄLLYSLUETTELO

1	Selkään nousu.....	1
1.1	Tutkimuksen yleiset lähtökohdat.....	3
1.2	Tutkimuksen henkilökohtaiset lähtökohdat.....	5
1.3	Tutkimuskysymys.....	7
2	Vapaata käyntiä.....	9
2.1	Teoreettisia kysymyksiä.....	9
2.1.1	Posthumanismin vaikutuksesta eläinkäsityksiin.....	9
2.1.2	Ekokritiikistä ja representaatiosta.....	11
2.1.3	Zoonarratologiaa kohti.....	14
2.1.4	Muutakin kuin antropomorfismia ja -sentrismiä.....	15
2.1.5	Tunteista.....	17
2.2	Zoografinen havainnointi.....	20
2.2.1	Havainnointia hermeneuttis–fenomenologisessa viitekehyksessä.....	22
2.2.2	Havaintokohteeni.....	25
2.3	Työpäiväkirja.....	26
3	Harjoitusravia ja kenttäistuntaa.....	28
3.1	Aineisto.....	28
3.1.1	Hevonen monilajisessa romaanissa.....	29
3.2	Henkilöhahmoista hevoshahmoihin.....	31
3.2.1	Subjekti, toimija, persoona.....	36
4	Kiitolaukkaa harjumaastossa.....	42
4.1	Onnellinen hevonen.....	43
4.2	Oman äänen kautta.....	50
4.3	Uskottavat hevoshahmot ja tunteet.....	53
5	Loppukäynti kohti tallia.....	60
	Lähteet:.....	63

1 SELKÄÄN NOUSU

Hevosen hienovarainen liikahdus, johon ihminen virittyy, kokoaa yhteen menneisyyden ja tulevaisuuden sekä tuon nimenomaisen hevos–ihmis-suhteen yhteiset kokemukset. Kumppanuuslajien synkronoidut ja toisiaan täydentävät liikkeet ovat kuin rituaaleja elän–ihmis-suhteessa – intersubjektiiivisessa tilassa. Siihen kuuluu välitön vuorovaikutus, jossa yksilöt kohtaavat toisensa ja ovat enemmän kuin osiensa summa. (Vrt. Smuts 2013, 269–270.) Hevosaiheista romaania kirjoittaessa kannattaakin muistella Lecin (1959–1964/1982, 68) mietelmää: ”– Hevonen vailla ratsastajaa on yhä hevonen. Ratsastaja vailla hevosta on vain ihminen.”

Fiktio on kirjallisuutta, joka on valtaosin kuvitteellista. Se kertoo siitä, mikä voisi olla mahdollista. Kaikki ei fiktiossakaan ole keksittyä, vaan osalla esimerkiksi hahmoista voi olla vastineensa todellisuudessa. Faktan ja fiktion raja voi siten olla hämäävä. (Hosiaislouma 2016, 253–254.) Fiktiivinen kirjallisuus voi esimerkiksi spekuloida, millaista on olla ja kokea maailmaa kuin hevonen. Hevoshahmon eleiden, ilmeiden, liikkeiden ja toiminnan kuvaaminen suoraan olisi ehkä luotettavin keino representoida todellisen hevosen mieltä. Silloin hevosia tuntematon lukija ei aina kuitenkaan ymmärtäisi, mistä on kyse. Asiantunteva romaanin kertoja voi avata hevosen mieltä tietämättömämmällekin. (Vrt. Tervonen 2014.)

Kirjoittamisen tutkimus pitää sisällään esimerkiksi luovan kirjoittajan tutkintaa omasta työkentelystään tai jostain sen piirteestä tai vaiheesta, joka auttaa originaalin taideteoksen syntymisessä.¹ Eli taiteellinen työ on tutkimuksen toinen tärkeä päämäärä. Usein monitieteinen teeman käsittely palvelee tutkimusta myös luovan kirjoittamisen tieteenalalla. Entistä ja nykyistä on harsittava kasaan, jotta voi syntyä uutta. Tällaisessa työssä on mukana tieteellisten näkökokohtien lisäksi intuitiivisuutta. Lopputulosta ei rajata ennalta. (Ks. esim. Kjørup 2010, 24–43.)

Luovan kirjoittamisen tutkimuksessa tutkija–kirjoittaja on kiinnostunut vaikkapa luovasta prosessista, sen synnyttämisestä, esteistä tai flow-tilaan pääsemisestä. Kirjoittaminen vaatii monenlaista valmistelua ja suoranaista tutkimustyötä (vähintään netissä tai havainnoiden), ideoiden hautomista, hevosen nousua takajaloilleen (lampun syttymistä) ja ideoiden jatkojalostamista lantaa luodessa (ks. esim. Lahtinen 2008, 96–97, 100–104). Luetusta, nähdystä, koetusta,

¹ Kuten Moyes (2009/2019, 540) kirjansa *Kuinka painovoimaa uhmataan* loppukiihtöksissä toteaa: ”Ratsastaminen on tutkimista. Oikeasti.”

kuullusta, haistetusta tai esimerkiksi unista voi herätä muistoja, ajatuksia tai konkreettisia mielikuvia, jotka miellelyhtymästä toiseen hypähdellessään synnyttävät uutta (ks. Saarelainen-Sahlman 2011). Näin jo itse prosessi on luova, ennen kuin ensimmäistäkään sanaa lopullisesta teoksesta on laitettu paperille.

Pro graduni koostuu kahdesta osasta; taiteellinen osuus sekä sitä tietyin osin refleктоiva (tai päinvastoin) ja teoretisoiva tieteellinen osuus. Tutkin hevoshahmojen realismiin liittyvää uskottavuutta ja tietoon pohjautuvaa karakterisointia etenkin omassa romaanikäsikirjoituksessani. Se on realistissävyyistä fiktiota, eli siinä eivät eläimet puhu tai tee yliluonnollisia temppuja, enkä fokalisoi niiden kautta. Päinvastoin pyrin hyödyntämään etologiaa, eli tiedettä eläinten käyttäytymisestä, niiden aisteista ja fysiologiasta. Koetan tutkielmani teon aikana kuvata, ymmärtää ja tulkita zoografisen (etnografisen) havainnoinnin kautta hevosia sekä siten saada myös kokemuksen ja fyysisen tunteen mukaan mahdollisimman todentuntuisiin hevuskuvauksiin. Hyödynnän tutkielmani digitaalisessa versiossa myös multimediaalisuutta ja -modaalisuutta (video, kuva, ääni, teksti), jota kautta saan mukaan myös presentaatioita hevosista.

Tulen kirjoittamaan uuden version romaanikäsikirjoituksestani graduprosessin aikana. Hyödynnän siis hermeneuttista kehää käsikirjoitukseni fiktiivisten hevoshahmojen kehittämisessä. Pyrin siihen, että aikuinen lukija löytäisi tekstistä yhä kiinnostavampia, uskottavampia ja tunnekokemuksia lukiessa synnyttäviä hevospersoonia. Hermeneutiikan taustallahan on interpretivismi, eli tieteenfilosofinen suuntaus, joka painottaa tulkinnallisuutta ja tulkintojen tekemistä tiedon tuottamisessa. Tämä on kuitenkin hyvin lähellä konstruktivismia, jossa tieto muodostuu tutkimusprosessissa. Kuten Lampela (2017) sen sanoo, taide tuottaa myös itsessään tietoa.

(Eläin)fenomenologia tulee tutkielmaani mukaan havainnoidessani hevosen käyttäytymistä ja sitä 'lukiessa'; tieto maailmasta syntyy sen aistimisen ja kokemisen kautta (ks. myös Broglio 2011). Näin pyrin saamaan lisää eloa hevosini. Ihmisen suhde maailmaan on lähtökohtaisesti intentionaalinen ja kokemus muokkautuu merkitysten mukaan, jotka ovat intersubjektiviisiä, vaikka jokainen yksilö onkin erilainen (Laine 2001, 27–28). Eläimen havainnot voivat joskus laajentaa ihmisen kokemusmaailmaa (Ruonakoski 2011, 197). Hevosen asemaan asettumista, maailman tarkkailemista hevosen aistein, hevuskäsittelijä tai ratsastaja joutuu tekemään koko ajan. Näin ainakin, jos hän haluaa ennakoida hevosten käyttäytymistä ja toimia turvallisesti niiden lähettyvillä.

Eli hermeneuttista kehää hyödyntäen, fenomenologiasta vauhtia ottaen pyrin parantamaan romaanini käsikirjoitusta hevosten osalta muun muassa vuoden mittaisen työpäiväkirjan, teorialähteisiin tutustumisen ja näistä saadun tiedon sekä niiden synnyttämien uusien ideoiden avulla. Teen siten empiiristä ja laadullista tutkimusta tapaustutkimuksen avulla. Tarkoitukseni on kyetä löytämään myös joitakin yleistettäviä ajatuksia siitä, kuinka luoda uskottavia ja todennukaisia hevoshahmoja. Toivon tutkielmani siis tuottavan lisätietoa fiktiivisten eläinhahmojen rakentamiseen aikuisille suunnatussa realistisessa romaanissa sekä antamaan tietoa ja elämyksiä teoksen lukijalle.

1.1 Tutkimuksen yleiset lähtökohdat

Tarkastelen tutkielmassani aluksi hieman aihetta sivuavia teorioita, kuten ekokritiikkiä, zoonarratologiaa ja posthumanistista keskustelua ei-inhimillisestä toiseudesta ja vieraudesta. Representaatio saattaa yksipuolistaa käsityksiämme tai värittää niitä esimerkiksi hevosista vääränlaisiksi (ks. esim. Aaltola & Keto 2015, 9–11). Romaanin representaatioissa on lajin mukaista edustamista, esitetään valikoituja piirteitä viittauksen kohteesta. Toisaalta samalla kohde tehdään näkyväksi; tuotetaan tavallaan todellisuutta (ks. esim. Hongisto & Kurikka 2013, 8; Rossi 2010). Näin siis kirjallisuus representoi kielellä joitakin tunnistettavia asioita hevosista. Hevoskuva ja sen esittäminen on historiallisesti usein ihmisen käytön ja näkökulman mukaista. Ihmiseläintieteellinen sekä muu monitieteinen tutkimus ovat yrittäneet etsiä jonkinlaisia vastauksia myös eläimeen ja sen kuvaamiseen liittyviin pohdintoihin (ks. esim. Schuurman 2013).

Leinonen (2013) esittelee väitöksessään kulttuurisia malleja hevoseen ja hevosen käsittelyyn liittyen Suomessa. Niitä löytyi viisi erilaista: palvelija-, sankari-, kone-, terapeutti- ja suorittajamalli. Nimitykset kuvastavat ihmisen asennetta hevoseen ja osittain myös hevosten saamaa kohtelua. Palvelija- ja konemallit liittyivät työhevoseen. Sotahevonen taas oli sankari. Nykyaajan urheiluhevokset ovat suorittajia, mutta harrastehevonen näyttäytyy usealle terapeuttina. (Leinonen 2013.) Moni suomalainenkin on nykyisin etäännyntynyt eläimistä ja niiden luonnollisten tarpeiden ymmärtämisestä sekä käyttäytymisen lukemisesta. Tästä juontuu tarve kirjoittaa yhä lukijalähtöisemmin.

Eläimiä koskevasta (moraalisia kysymyksiä painottavasta) filosofisesta tutkimuksesta on alettu kiinnostua viimeisten vuosikymmenten aikana (ks. esim. Aaltola 2013a). Esimerkiksi fenomenologia ei sinänsä ota kantaa siihen, poikkeavatko eläimet ihmisistä (esim. Ruonakoski 2011,

17). Filosofi Derrida taas korosti ihmisen ja eläimen välistä jatkumoa ja toisiinsa viittaavuutta (esim. 2006/2019). Hän ja esimerkiksi kulttuurintutkija Haraway (esim. 2008, 69–93) alkoivat puhua inhimillisten ja ei-inhimillisten jaetusta kärsimyksestä ja kuolevaisuudesta. Aiemmin jo 1980-luvulla Deleuze ja Guattari olivat tuoneet eläimet mukaan keskusteluun (becoming-animal, eläimeksi-tuleminen), mutta Harawayn mukaan edellä mainitut eivät olleet edes kiinnostuneita oikeista eläimistä (esim. 2008, 27–30). Inhimillinen ja vieraslajisten eläinten olemassaolo solmiutuu toisiinsa kuitenkin neljällä osa-alueella: kommunikaation vastavuoroisuus, empaattiset aistimukset, ympäröivää maailmaa koskeva kokemus ja itsemäärittely (Ruonakoski 2011, 254; ks. myös Derrida 2019).

Tutkielmani laiumilla käyskentelevät siis posthumanistinen keskustelu vallasta ja hierarkiasta, antroposentrismi (ihmiskeskeisyys), inhimillinen – ei-inhimillinen, representaatio ja sen kritiikki, etologia, yhteiskunta- ja kulttuuritieteellinen eläintutkimus tai ihmistieteellinen eläintutkimus, ekokritiikki ja zoonarratologia. Hevosen persoona, subjektiivisuus sekä toimijuus liittyvät myös vahvasti aihepiiriin ja viimeaikaiseen keskusteluun (ks. esim. Kaarlenkaski & Ung-Lanki 2013). Nämä erilaiset teoriat, filosofiset ja muut pohdinnat tai tutkimussuunnat ovat laajentaneet omaa käsitystäni hevoshahmojen mahdollisuuksista kirjallisuudessa. Monenlaiset termit ja käsitteet siis saattavat vilahdella näkökentässä lukemani teoriakirjallisuuden, muistiinpanojen tai työpäiväkirjan kautta, mutta en niiden yksittäisiin näkökulmiin aio työssäni tietoisesti sitoutua. Käyn kuitenkin osan näistä käsitteistä läpi tutkielmani teoriaosassa. Käynnissä oleva keskustelu narratologiasta inhimillisen ulkopuolella tuonee lisämausteensa omaan luovaan työhöni.

Antroposeenin ajatellaan alkavan, kun ihminen on toiminnallaan keskeisesti muuttanut maan geologista muotoa sekä ekosysteemejä. Toisaalta edelleen väitellään tutkijoiden kesken siitä, onko antroposeenin aikakausi alkanut, ja jos on, niin milloin viimeisten parinsadan vuoden aikana (ks. esim. Lummaa 2015, 265; Plotnick & Koy 2020; Karala 2020). Humanismin jälkeisessä maailmassa, antroposeenin aikakaudella, tutkijat ovat kiinnostuneet yhä enemmän ei-inhimillisestä (esim. Karkulehto, Koistinen, Lummaa & Varis 2020, 9–19). Tämänkaltaiselle tutkimukselle on siis tilausta. Karkulehdon ym. (2020) mukaan nykyisin halutaan tietää lisää ei-inhimillisen ja inhimillisen välisistä suhteista sekä arvioida siten myös ihmistä ja hänen asemaansa uudelleen. On nostettu esiin mm. vieraus, toiseus ja ei-inhimillinen toiseus sekä se, miten niihin samaistuminen voisi auttaa niitä ja ehkä samalla ymmärtämään myös itseämme (ks. esim. Herman 2018; Karkulehto ym. 2020.) Pelkkä representaatiokäsitteen kautta

tutkiskelu ei tunnu riittävältä toislaajisten kuvaamisessa kirjallisuudessa. Puhutaan siitä, miten lukeminen voi muuttaa käsityksiämme todellisuudesta, jolloin mahdollisimman todenmukainen teksti tai tieto voisi toimia myös vaikuttajana.

Tutkielmani toisessa luvussa hajotan katsettani hevosmaisesti molemmille puolille ja luon silmäyksen tutkielman teossa kohtaamiini teoreettisiin käsityksiin. Aluksi kuvaan posthumanismia hieman tarkemmin, lisäten siihen ekokritiikkiä, representaation kriisiä ja (zoo)narratologiaa. Lisäksi esittelen suuntaa antavasti eläinten roolia kirjallisuudessa ja käsittelen hieman tunteita. Sitten kuvaan zoografista havainnointia hermeneuttis–fenomenologisessa viitekehyksessä sekä kerron päähavaintokohteistani. Lopuksi pohdin kenttä- ja työpäiväkirjan roolia tutkielmasani ja sen taiteellisessa osassa. Kolmannessa luvussa kerron aineistostani ja sen suhteesta romaaniin. Sen jälkeen esittelen joitakin kirjallisten hahmojen rakentumisen osa-alueita sekä pohdin eläimen subjektiivutta, toimijuutta ja persoonaa.

Neljännessä luvussa tarkennan, eli oletan jotain kaikesta edellä mainitusta siivilöityvän kapeaan näkökenttään katsetta kohottaessani ja luovaa työtä käsikirjoituksen parissa tehdessäni. Tässä luvussa esittelen aluksi hevosta lajina sekä kiinnitän työpäiväkirjan ja muiden muistiinpanojen avulla huomion romaanini hevoshahmoihin; unohtamatta omaa ääntä, tunnetta ja teoriaa. Havainnollistan mahdollista muutosta otteilla käsikirjoituksesta sekä työpäiväkirjasta. Harrastan itsereflektiota romaanini hevoshahmojen suhteen. Loppuluvussa pohdin vielä mitä hurjassa laukassa jäi taakse, ja mitä tulevat hevossuhteet voisivat luovaan kirjoittamiseen antaa.

1.2 Tutkimuksen henkilökohtaiset lähtökohdat

Suomessa on kirjoitettu suhteellisen vähän fiktiivisiä hevostutkimuksia aikuisille (ks. myös Riikonen 2020, 69–70), vaikka hevoset lajina vilahtelevatkin silloin tällöin motiiveina tai joskus sivuhahmoina romaaneissa. Käännöskirjallisuudessa mukaan taas voi pujahtaa asiavirheitä hevosiin, ratsastukseen tai terminologiaan liittyen (esim. ravipuolella puhutaan pääsääntöisesti ohjaksista, kun taas ratsupuolella ohjista).² Tästä kaikesta syntyi kipinä kirjoittaa viihderomaani

² Esimerkiksi Tolstoin (1875–1877/2016) *Anna Kareninassa* on käytetty käännöksessä joissakin kohdin ajaa-verbiä, kun olisi pitänyt hyödyntää kyseisen verbin toista merkitystä ratsastaa (Tolstoi 2016, esim. 184). Oletettavasti samassa kappaleessa on kyseessä myös vasen laukka tai ristilaukka, eikä Frou-Frou potkaissut yhtä vasenta jalkaansa neliin...

Myös vaikkapa Moyesin (2019) kirjassa löytyy ratsastuksen terminologiaan liittyviä käännösvirheitä valitettavan paljon. Laukanvaihtoa (askeleessa) tarkoittava termi 'flying change' on käännetty tökerösti lentäväksi jalkojen vaihdoksi ja laukannostoista käynnistä eli siirtymisistä puhutaan oudosti, ihan vain muutama virhe mainitakseni. (Moyes 2019, 37, 134.)

naisille, jotka ovat kiinnostuneet itse tai läheistensä kautta hevosista ja ratsastuksesta. Yritän lähestyä asiaa myös hevosten karakterisoinnin avulla. Kehittyneempien hevoshahmojen kautta haluaisin tuottaa käsikirjoitukseni lukijalle vaikuttavamman lukukokemuksen, jolloin hän saisi paremman otteen romaaniin. Ehkä voisin sitouttaa sitä kautta lukijaa affektiivisesti trilogiaan tai romaanisarjaankin, kun lukija ei kiintyisi pelkästään inhimillisiin päähenkilöihin, vaan myös hevoshahmoihin.

Eläinten historia on yhtynyt ihmislajin historiaan alusta asti. Onkin luontevaa, että hevoset esiintyvät kirjallisuudessa vaikkapa jumaltarustoissa ja myyteissä, tyyteltynä sivuhahmoina tai runouden muusina, elleivät suorastaan puhuvina päähahmoina. Hevosen esi-isästä kehittyi kavioläin ehkä noin 6–7 miljoonaa vuotta sitten ja nykyhevosen suvun ajatellaan syntyneen 1–2 miljoonaa vuotta sitten. Aluksi hevonen oli ihmiselle riistaa ja uhrieläin, sittemmin kulkuväline. Kesyhevonen muokkautui ihmisen risteyttämänä 6000–2500 vuotta sitten. Järjestettyä hevosurheilua harrastettiin ainakin jo antiikin aikana ja Homeroskin laati muun muassa sotahevosrunoja. Kreikkalainen kirjailija, filosofi ja sotilas Ksenofon (430–355 eaa.) kirjoitti yhden ensimmäisistä hevosoppaista, joissa hän käsitteli niin hevosen hankintaa, kouluttamista kuin hyvinvointiakin. (Ks. esim. Haavikko 2003; Ksenofon 2003; Koskentalo 2019; ks. myös Riihkonen 2020, 73–78.) Hevoset ovat olleet muun muassa voiman, jalouden, aistillisuuden ja jumaluuden symboleita. Valkoinen hevonen on usein ollut voittajan ja musta pahuuden ilmentymä (ks. esim. Haavikko 2003; Biedermann 2003).

Romaanin kirjoittamisen aloitettuani havaitsin nopeasti, miten haastavaa fiktiossa on pysyä faktoissa, mutta olla silti kirjoittamatta tietokirjaa. Tieto on tärkeää, mutta sen esittämistapa on olennainen. En nimittäin haluaisi, että lukija kokee minun opettavan, kun kirjoitan kuvitelmaa, joka voisi olla totta. Pohdin koko ajan, kuinka rajata kertomaani; lukijan tietämys hevosista voi olla totaalista tietämättömyydestä ammattilaisuuteen ja mitä vain siltä väliltä. Hevoskäsityksensä valossa lukija voi joko ymmärtää kaiken vihjaamani tai seurata mielenkiinnolla ja hieman ulkokohtaisemmin hevosiin liittyviä tapahtumia tietopohjaisessa fiktiossani.

Kansainvälinen kokemus on monipuolistanut käsityksiäni esimerkiksi ratsastukseen ja hevosiin liittyen. Ekokriittisestä näkökulmasta (eettiset käsitykset) käsin olen vallankäyttäjä, käytän ihmiskeskeistä näkökulmaa kaikesta huolimatta teksteissä käsitellessäni hevosia. Maatilalla kasvaneena suhtaudun eläimiin realistisesti; luonnon kiertokulku (syntyminen, elämä ja kuolema) on ollut läsnä niin eläinten kuin ihmistenkin kautta. Arvomaailmaltani olen varmasti maaseudun

puolella, vaikken kaupunkia vastaan. Subjektipositioni asiantuntijana (faktatieto ja koulutukseni hevosiin liittyen) ja kokemusasiantuntijana (ratsastajana ja hevosten käsittelijänä) antaa myös uskottavuutta tutkielmalleni ja sen taiteelliselle osalle. Oletan kykeneväni jonkin verran tulkitsemaan todellisen hevosen mieltäkin. Lisäksi koen jossain määrin olevani vastuunkantaja ja vaikuttaja (moraalinen vastuu) hevosten asialliseen kohteluun liittyen.

Oma taustani ja tietämykseni vaikuttavat siis merkittävästi tutkimukseeni ja ovat yksi syy siihen, että yleensä lähdin kirjoittamaan tallimaailmaa mukaan ottavaa dekkaritalliromanssia. Olen muun muassa harrastanut ratsastusta nelisenkymmentä vuotta, kilpaillut helpolla kansallisella tasolla useassa ratsastuksen lajissa, olen lännenratsastuksen uranuurtajia Suomessa, olen aikanaan hankkinut ratsastusvalmentaja- ja tuomarioikeudet sekä kirjoittanut hevosista artikkeleita lehtiin. Näin ollen olen havainnoinut hevosia vuosikymmenien ajan. Itse asiassa ainoastaan edellä mainittu kokemukseni antaa minulle mahdollisuuden kerätä luotettavaa kokemuksellista tietoa; kykenen ymmärtämään tutkittaviani ja ehkä jopa eläytymään niiden asemaan.

Jotkut ovat pitäneet vääränä behavioristista ajattelua eläimen käyttäytymistä tulkittaessa (vrt. esim. Ruonakoski 2011, 49–50), mutta minulle tämä on hevosten koulutuksellisenä metodina erittäin tuttu ajattelumalli (ks. esim. Kaimio 2005, 182–226). Pysin kuitenkin havainnoimaan hevosten motivaatiota tai toimijuutta myös irrallaan behaviorismista. Ruonakosken sanoin, eletty kokemus on metodisesti tärkeintä ja menetelmä on vain väline, jolla kokemukseen liittyvää ymmärrystä rikastetaan (2011, 45). Havainnoin joka tapauksessa hevosia systemaattisesti ja säännöllisesti tätä tutkimusta varten käyttäen kaikkia aistejani (ks. esim. Angrosino 2011, 2).

1.3 Tutkimuskysymys

Tutkielmani tuottaa lisätietoa ei-inhimillisten fiktiivisten eläinhahmojen karakterisointiin romaanissa niin teorian, havainnoinnin kuin kokemuksenkin kautta. Tutkielma käsittelee hevos- ja ihmishahmojen suhdetta ja vuorovaikutusta romaanissa sekä omassa käsikirjoituksessani. Se tarkastelee, kuinka fiktiivisen henkilöhahmon kuvaustavat sopivat hevoshahmoon aikuisten fiktiossa; kuinka kirjoitetaan uskottava hevoshahmo romaaniin. Lisäksi autenttisuuden selvittäjänä pureudutaan myös todelliseen hevoseen lajina ja yksilönä erityispiirteineen sekä ihmisen kumppanina. Tutkielma kysyy, mihin hevoshahmoa tarvitaan romaanissa ja voiko hevonen olla subjekti, persoona ja toimija.

Oletuksena on, että hevoshahmoihin paneutuminen, niiden mahdollinen kohosteinen subjektius ja toimijuus uudessa versiossa, vaikuttavat romaaniini positiivisesti. Edellä mainittu loisi siten syvyyttä hevoshahmoihin ja sitä kautta ihmishahmoihin. Se synnyttäisi emotionaalista sitoutumista fiktiivisiin hevosiin eli loisi lukijalle syvempiä tunnekokemuksia ja auttaisi esimerkiksi juonenkäänteiden kehittämisessä sekä henkilöahmojen taustoittamisessa.

2 VAPAATA KÄYNTIÄ

Fiktiivisten hahmojen myötä lukija voi kehittyä itsekin ja kohdistaa tiettyjä tunteita tai asenteita noihin hahmoihin, olivat ne sitten ihmisiä tai vaikka hevosia. Lukija saattaa tekstiin uppoutuessaan esimerkiksi nauraa, itkeä, pelätä, toivoa, kohdata omia demoneitaan tai löytää haaveita toteutettavaksi. Aiemmassa kirjallisuudessa esiintyvät hahmot ovat tärkeä osa romaanin kirjoitusprosessia, jo ennen kuin ensimmäistäkään sanaa on kirjoitettu alas.

Vuosikymmenten varrella esimerkiksi posthumanistinen, affektiivinen tai narratologinen käänne ovat tarkentaneet, muuttaneet ja laajentaneet kirjallisuusanalyysiä. Tämä on osaltaan ollut muotoilemassa myös luovaa kirjoittamista. Kuvatessani tässä luvussa erilaisia teorioita, käännteitä tms., en kuitenkaan sitoudu niiden teoreettisiin tai ideologisiin lähtökohtiin. Käytän niitä mieltäni avartavina ja virikkeitä luovina vinkauksina, jotka auttavat kokoamaan romaaniksi kutsuttua palapeliä etenkin hevoshahmojen osalta.

Hevosia on esiintynyt niin luolaihmissen kalliomaalauksissa, Aisopoksen (n. 620–560 eaa.) faabeleissa, intiaanien tarinoissa kuin myös nykykirjallisuudessa. Hevoset symboloivat usein vapautta, itsenäisyyttä, maskuliinisuutta, rohkeutta tai uuden valloittamista, mutta myös pyyteetöntä rakkautta, kuten monet muut etenkin kotieläimet (ks. esim. Biedermann 2003; Haavikko 2003; Koskentalo 2019). Hevoset voivat voimaannuttaa naisia tai tuoda esiin tasa-arvoa (esim. Cunningham 1996, Riikonen 2015). Hevosromaaneissa kuvataan usein muutakin luontoa tai luonnossa olemista (ks. esim. Riikonen 2020, 107).

2.1 Teoreettisia kysymyksiä

2.1.1 Posthumanismin vaikutuksesta eläinkäsityksiin

Posthumanismi voidaan nähdä filosofisena, affirmatiivisena ja myös reaktiivisena. Kritiikin lisäksi sen kautta etsitään uusia tapoja nähdä ja käsitteellistää sellaista maailmaa, jossa ei pidetä enää ihmistä kaikkivoivana ja yliverlaisena suhteessa muihin asioihin, voimiin ja olioihin. Tämä väistämättä monimutkaistaa todellisuutta. (Lummaa & Rojola 2015a, 7–8; Lummaa & Rojola 2015b, 13–14.) Posthumanismia on jaoteltu ei-inhimillisestä ”luonnosta” ja eläimistä, sekä toisaalta ei-orgaanisesta, teknologiasta ja koneista kiinnostuneisiin suuntauksiin (Lummaa ym. 2015b, 15–17). Tähän jakoon liittyy myös luonto–kulttuuri erottelu tai dualismi. Sittemmin

Haraway (ks. esim. 2008) ja Latour (2004) ovat käsitteellään luontokulttuurit (*naturecultures*) sekoittaneet tai yhteen kietoneet luonnollisiksi ja kulttuurisiksi katsomamme asiat. (Lummaa ym. 2015b, 19.) Hevonenkin voidaan nähdä luontokulttuurin kautta. Esimerkiksi toimijaverkoteoria yhteiskuntatieteiden puolelta (ks. esim. Latour 2005) tai Luhmannin systeemiteoria ovat vaikuttaneet posthumanistiseen teorianmuodostukseen. Tietenkin myös luonnontieteillä on iso rooli. (Ks. esim. Lummaa ym. 2015b, 24–26.)

Käsitystä ihmisen ja luonnon erillisyydestä on kutsuttu kartesiolaiseksi. Tämä ajatusmalli on vaikuttanut länsimaissa 1600-luvulta asti ranskalaisen filosofi Descartesin kehittämänä. (Esim. Lehtonen 2014, 49.) Länsimaisen käsityksen mukaan ihminen on nisäkäs, mutta ei-eläin. Inhimillisiksi piirteiksi ajatellaan usein muun muassa muistot, kieli, empatia, valheet, tietyt kognitiiviset kyvyt ja tietoisuus kuolemasta. Eläimellisiksi piirteiksi on perinteisesti luokiteltu vaikkapa vaistot sekä tietty välitön aistimellisuus. (Esim. Aaltola 2013b, 12–19.) Lehikoinen (2018) korostaa, että nykyinen eläintutkimus ja eläinfilosofia ovat suhtautuneet noihin rajanvetoihin kriittisesti. Tuollainen erottelu on Lehikoisen mielestä yleistävää niin ei-ihmisten kuin ihmistenkin kohdalla, se ei myöskään kiinnitä huomiota lajien välisiin eroihin ja aiheuttaa lisäksi toiseuttamista. Uusimmissa kirjallisuuskeskusteluissa toislaajiset eläimet nähdäänkin itsenäisinä subjekteina ja toimijoina *per se*. Omaa vaikuttavuutta löytyy eläimillä tai ei-ihmisilläkin, eikä niiden merkitys peilaudu ainoastaan ihmiseen. (Lehikoinen 2018; ks. myös Kaarlenkaski ym. 2013; Karkulehto ym. 2020; Lummaa ym. 2015b, 23–24; Ruonakoski 2011.)

Posthumanismi ja eläinfilosofia siis pohtivat, ovatko ihmiset täysin erillään eläimistä oleva joukkio vai jonkinlaisella jatkumolla toisiinsa nähden (esim. Aaltola 2013b, 12–16; Haraway 2008; Lummaa ym. 2015b, 19–21). Puhutaan myös lajiudesta tai lajismista, jossa yksilön arvo tulee sen edustamasta lajista tai suositaan oman lajin etuja (esim. Lummaa ym. 2015b, 20; Lehikoinen 2018, 30). Posthumanistit käyttävät usein termejä inhimillinen ja ei-inhimillinen eläin. Voisin luokitella hevosen esimerkiksi hyöty-, lemmikki-, seura- tai työeläimeksi, urheilijaksi sekä toisaalta kumppanuuslajiksi (ks. esim. Haraway 2008) ja muin posthumanistisin käsittein ei-inhimilliseksi, vieraaksi ja toiseksi. Toisaalta monitieteinen tutkimus kuten yhteiskunta- ja kulttuuritieteellinen eläintutkimus tai ihmis-eläintieteellinen tutkimus tai ihmistieteellinen eläintutkimus eivät sitoudu samalla tavoin epistemologisiin ja eettisiin kysymyksiin kuin posthumanismi (Lummaa ym. 2015b, 21). Niiden parissa voidaan tutkia vaikkapa ihmisen ja eläimen suhdetta, tunteita ja vuorovaikutusta sekä eläimiä osana yhteiskuntaa ja kulttuuria.

Tässä tutkimuksessa en itse pääsääntöisesti käytä human–non-human-termistöä, vaan puhun ihmisistä ja eläimistä, vaikkapa hevosista. Yksi posthumanismin vaade nimittäin on, että inhimillinen on kyseenalaistettava (ks. esim. Lummaa ym. 2015b, 22). Ruonakosken mukaan voimme tutkia itseämme ja eläimiä rinnakkain, ilman erojen rakentamista tai ilman että meidän on suhteutettava toista toiseen (2011, 235).

2.1.2 Ekokritiikistä ja representaatiosta

Voidaan ajatella, että kriittinen eläintutkimus laukkaa samassa metsässä posthumanismin kanssa. Suurin ero lienee, että ekokritiikki on useimmiten tekstien analyysiin ja tulkintaan suuntautunut, eikä niinkään käsitteenmuodostukseen, tulevaisuuteen ja teoreettiseen työhön kiinnittynyt kuten posthumanismi (Lummaa ym. 2015b, 22). Lahtisen ja Lehtimäen mukaan vuosituhanen vaihteessa kirjallisuustieteessä kiinnostuttiin yhä enemmän ympäristön ja kirjallisuuden välisistä suhteista eli kirjallisuuden ympäristöllisistä merkityksistä (2008, 7). Ekokritiikki keskittyykin tapoihin, joilla kulttuuriyhteisö määrittelee luonnon sekä yhteyden ihmisen ja luontoympäristön välillä tiettyinä aikoina ja siihen, mitä kulttuurisia funktioita luonnolle määritellään. Usein ekokritiikki korostaa luonnon tuhoutumista ja (aktivismin asti) eläinoikeuksia. (Ks. esim. Herman, Ryan & Jahn 2005, 129–130; Lummaa 2011, 190.)

Ekokritiikissä on voitu nähdä myös uuden vasemmistopolitiikan piirteitä tai monitieteisyyttä (ks. esim. Lahtinen ym. 2008, 7–11, 13.) Tätäkin tutkimussuuntaa voidaan siis käyttää erilaisin, ristiriitaisinkin tavoin ja lähtöoletuksin (ks. Lummaa 2011, 184). Viime aikoina on noussut esiin myös materiaalinen ekokritiikki, jossa pohditaan representaatioiden ja niiden ideologisuuden lisäksi inhimillisen ja ei-inhimillisen suhdetta myös kaksisuuntaisena prosessuaalisena ja materiaalisena ilmiönä (ks. esim. Lummaa ym. 2015b, 22; ks. myös Raipola 2020). Tämä suuntaus on kehittynyt osittain uusmaterialismista, joka on lähellä posthumanismia, erona ehkä sen kokeilevuus ja prosessuaalisuus (ks. esim. Lummaa ym. 2015b, 22–23). Lummaa kirjoittaa itse jo vuonna 2008 (55), että ekokritiikki pyrkii etsimään yhteyksiä kirjallisen esityksen ja todellisen maailman kanssa. Ekokritiikki korostaa lukijan merkitystä (kontekstuaalisuuden ja ideologisuuden myötä) ja näin mahdollistuu myös erilaisten tunteiden liittäminen tekstien tulkitsemiseen (mt., 51). Lummaan mukaan fiktion ja faktan yhdistämisellä saadaan näin aikaan tekstiä, jossa tunteet ja tosiasiat tai käsitykset voivat yhtyä (mt., 57; vrt. Nyman 2016, 65–79).

Kurikan (2015) mukaan Guattari ja Deleuze korostivat materialistisessa prosessifilosofiassaan yksinäisen puhtaan eron merkitystä (vrt. immanenssi, suhde jossakin, ilmiöitä tarkastellaan

toisiinsa kytkeytymisen kautta), päinvastoin kuin eroa jostakin (ihmisestä vaikkapa, ns. negatiivinen ero, representationalismi) (ks. Hongisto ym. 2013, 9–10). Kurikka (2015) kirjoittaa litteästä ontologiasta, joka tarkoittaa luopumista ennalta määrättyjä kategorioita määrittävästä representaatioajattelusta ja rakentuu esimerkiksi eläinten ainutkertaiselle materiaalisuudelle. Se toteaa olioiden erilaisuuden esimerkiksi kyvykkyyksiltään; mutta ne jakavat maailman prosessissa, joka on jatkuvaa erilaisuuden ja eron ilmaisemista. Se ei jää kiinni antroposentriseen tapaan lukea hahmoja, tilallisuutta, ajallisuutta, teemoja tai kielellistä ilmaisua. Se antaa mahdollisuuden tarkastella ihmis–eläin vuorovaikutusta sellaisenaan ja kirjallisuuden vaikutuksia myös affektiivisesti. (Kurikka 2015, 214–216; ks. myös Hyttinen 2017, 48–49.)

Edellä kerrottuun kokonaisuuteen viittaa Raipolakin (2020) muun muassa materiaalisesta ekokritiikistä kirjoittaessaan. Hän nostaa esiin myös haasteet, joita kohdataan vaikkapa määrittäessämme eläimelle ihmisen kaltaisen intentionaalisuuden, toimijuuden ja subjektin aseman kerronnassa. Toisen näkökulman hevosen subjektuuteen, toimijuuteen ja intentionaalisuuteen tuo väitöskirjassaan kulttuurimaantieteilijä Schuurman (2012, 184–189, 212) käytännön esimerkkien kautta, joissa hevoset pyritään nimenomaan ymmärtämään itsenäisinä, toimivina ja tuntevina yksilöllisinä subjekteina.

Kotimaisessa kaunokirjallisuudessa esimerkiksi Maria Peura (2020) osallistuu posthumanistiseen ja eläinoikeuskeskusteluun romaanissaan *Kantajat*, jonka tapahtumaympäristö on 1950-luvun lopun Lapissa. Hän pyrkii joissain kohdin kuvaamaan maailmaa ikään kuin hevosen näkökulmasta, nähden ne intentionaalisina toimijoina ja subjekteina, biologiaa ja etologiaa hyödyntäen (esim. mt. 103, 189, 120, 273). Mielestäni hän käyttää välillä tosin kummallisia viittauksia tai aikakaudelle liian moderneja tietoja ja tapoja (esim. mt. 66, 101, 199).

Humanismin antroposentrismistä pois pyristelyä kuvaa muun muassa Lehikoinen (2018) artikkelissaan, jonka tausta on kriittisessä posthumanismissa (suhteellistaa ihmisen kategoriaan). Representatiivinen lukeminen pyrkii löytämään tekstistä sen merkityksen. Eläinhahmot voivat olla teoksissa hahmottamassa sitä, että eläimyyden ja ihmisyyden oletettua eroa ei olekaan aiemmin ajateltuna, vaan ihmisuus koostuu molempien yhteen kietoutumasta, joka on hankalasti kielellistettävissä. Toislajisten eläinten kuvauksia lukiessa ovat tarpeen posthumanismin ja ekokritiikin lisäksi siis muutkin uudemmat tutkimussuunnat, jotka keskittyvät esimerkiksi materiaalisuuteen ja toimijuuteen. (Lehikoinen 2018; ks. myös Lummaa ym. 2015b, 19, 23.)

Aiemminkin on ajateltu, että tieto voi toimia vaikuttajana. Tähän pyrki esimerkiksi Sewellin *Black Beauty* -romaani (Uljas Musta 1877/1954) kiinnittäessään huomiota eläinten kurjaan kohteluun. Kirjassa kuvataan hevosen elämää varsasta vanhuuteen hevosen näkökulmasta. Sitä ei voi ajatella pelkästään hevosen inhimillistämisen kautta, vaan Uljaan Mustan representaatio puhuvana eläimenä haastaa oletetun ihmisen ylivallan. Teoksesta löytyy suoranaista eläinrääkkäystä ja hevostekijänsä kautta Sewell pyrki vaikuttamaan viktoriaanisen ajan Britanniassa ihmisten asenteisiin eläimiä kohtaan. Kirjalla olikin vaikutusta syntymässä olevaan eläinsuojeliikkeen liikkeeseen. Tekstin on toisaalta väitetty käsittelevän myös orjuutta, onhan muun muassa hevonen musta ja sen omistaja valkoinen. Lisäksi tekstissä on kyse vallasta sekä välineellistämisestä. Uljas Musta vetoaa voimakkaasti tunteisiin. Se nosti etualalle eläimen ja eläinrääkkäystä lukemisen. Kirja on luokiteltu aikanaan sentimentaaliseksi romaaniksi, nykyisin sen löytää nuortenkirjahyllystä. (Esim. Nyman 2016, 65–79.)

Lummaa korostaa, että luonto säilyy kaikesta yrityksestä huolimatta kielenulkoisena, esitämmme vain luontoa koskevia käsityksiämme (2011, 184). Toisaalta esimerkiksi Armbruster huomauttaa aiheellisesti, ettei kirjallisuus ole koskaan paras tapa eläimistä oppimiseen (2013, 23). Koen, että ainoastaan eläinten havainnointi ja niiden kanssa eläminen ovat väylä niiden yhä parempaan ymmärtämiseen. Luulen myös Lummaan ajatelleen jotain samankaltaista maitessaan, että ympäristötietoinen teksti on tehokkainta, kun se pohjataan ekologisilla faktoilla (2011, 187). Itsekin tähdennän etologian merkitystä. Sen kautta kerättyä tietoa voi hyödyntää kaunokirjallisuudessakin. Tarinaan voi sisältyä vaikkapa kohta, jossa hevonen saaliseläimenä piilottaa kipunsa (ks. esim. Kaimio 2005, 13), joka taas vihjaa hevosen omistajan ehkä tekevän jotain samankaltaista.

Ekologiset faktat voidaan siten sovittaa fiktiivisiin maailmoihin haluttaessa hyvinkin uskottavasti. Veivon (2010) mukaan fiktiivisten maailmojen tutkijat lähtevät mahdollisten maailmojen teoriasta. He ajattelevat, että kaunokirjallisten tekstien kuvaamat maailmat ovat olemassa ainakin abstrakteina malleina. Fiktiivisten maailmojen teoriassa tosin tarkastellaan tekstejä holistisesti eli mietitään esittävyttä suhteessa tekstin kokonaisuuteen, ei yksittäisen representoinnin todenmukaisuuteen. (Veivo 2010, 139.) Fludernikin (2010) luonnollisen narratologian teoriassa taas oletetaan, että kertomukset hyödyntävät lukijan kokemusta ja aktivoivat mm. mielikuvia ja skeemoja sekä siten tekevät representoimalla esitetyn jälleen läsnä olevaksi.

2.1.3 Zoonarratologiaa kohti

Mieltä stimuloi hevosen tai toisen ratsastajan katselu ja samoin tekee hevosista lukeminen ja niistä kirjoittaminen. Hogan (2013) taas puhuu simuloinnista eli mallinuksesta. Olen käyttänyt ja käytän fiktiivistä tekstiä luodessani oletettavasti simulointiakin hevoshahmojen parantelussa, vaikken tätä kirjallista mielikuvitusta sivuavaa prosessia sinänsä aio tutkiakaan.

Henkilöhahmot ovat iso osa kirjallista simulointia. Sen osa-alueiksi voi määritellä ensinnäkin jo mielessä olevat ajatusmallit vaikkapa kirjallisuuden lajikonventioista tai henkilögallerian tyypillisistä hahmoista ponikirjoissa, romanttisissa tarinoissa tai dekkareissa. Toisekseen voin kehittää tietämieni rakennekaavojen avustuksella esimerkiksi tyypillisistä romanssi- tai dekkarihahmoista tarvitsemiä personoidut, tunteita lukijassa herättävät hahmot juuri kyseiseen tarinaan. Kolmantena simuloinnin osa-alueena voidaan pitää niitä arviointiperiaatteita, joiden kautta hahmoja muokataan alun perin ennen ensimmäistäkään kirjoittamiskertaa, tai tekstiä uudelleen kirjoittaessa. Tässä vaikuttavat hevoshahmojen kohdalla mm. etologinen tietämykseni ja lukuisat hevoshavaintoni vuosien varrella. Nämä kaikki kirjallisen simuloinnin osa-alueet ovat jatkuvassa vuorovaikutuksessa toistensa kanssa. (Ks. Hogan 2013, 1–45.)

Narratologia selventää käsitystä myös toimivasta henkilöhahmosta tai tässä tapauksessa hevoshahmosta. Humanistisen tutkimuksen narratiivisen käänteen jälkeen narratologiaan eli kertomuksen teoriaan otettiin mukaan kertomuksen tiedollinen arvo eli tapahtui narratologian kognitiivinen käänne (Steinby 2009, 240). Kertomus on tavallaan kognitiivinen muoto, jonka avustuksella hallitaan tapahtumien, ajan ja muutoksen ilmiöitä (ks. Herman 2003, 2). Jälkiklassinen narratologia ei vain hyväksynyt kertomuksen tiedollista arvoa lähtökohdakseen, vaan myös sen, että kertomuksia esiintyy kaikkialla, ei ainoastaan kirjallisuudessa (Steinby 2009, 244). Kognitiivisen narratologian peruskäsityksen mukaan teksti välittää jotain maailmasta; lukija yrittää siten saada tietoa todellisuuden monista puolista (esim. Kajannes 2000, 53). Romaanissa yrittänkin ymmärrykseni mukaisesti välittää myös hevosen mielen toimintaa, joka näkyy ainakin toisinaan sen käyttäytymisessä.

Zoonarratologia (esim. Herman 2012, 94–96) tarkastelee sitä, kuinka kerronnan käytänteet toimivat suhteessa käsityksiin elämistä (niiden kokemuksista, asemasta ja olemuksesta). Kertomuksissakaan itse–toinen tai ihminen–eläin -suhteet eivät pysähdy lajirajoihin, sanoo kognitiivisiin narratologeihin kuuluva Herman (2015). Eläimistä tehdään luontodokumenteissakin lähes aina ihmisen kaltaisia, lisäksi tekijät päättävät mikä on esteettistä, mitä kerrotaan ja mistä

näkökulmasta. Eläimille päätellään myös pyrkimyksiä. Luontotarinoita on toisaalta puolustettu sillä, että ne laajentavat kokemustamme luonnosta. (Mikkonen 2017, 27–28.) Palmerin (2003) mukaan fiktiiviset mielet hyötyvät sekä arkikokemuksistamme että todellisten mielten tutkiskelusta, aivan kuten näen etologian, hevosten havainnoinnin ja kokemustiedon olevan hyödyksi hevoshahmojeni syventämisessä (ks. myös Veivo 2005).

Pro gradussaan Tervonen (2014) päätyy kerrontaa pohtiessaan tulokseen, että lähinnä vain kolmannen persoonan psykokerronta (kertoja kertoo mielen tapahtumista) voi tulla kysymykseen hänen tutkimansa todellisen koiran representoinnissa. Toisena hieman huonompana mahdollisuutena hän näkee kolmannen persoonan ihmishahmon, joka tulkitsee koira. Eli kertojan rooli on oleellinen ja psykoanalogi (konkretisaatio, metafora, vertaus) soveltuvat mainiosti koiran mielen representointiin sekä auttavat lukijaa. Kertoja voi Tervosen mukaan siten antaa vinkkejä lukijalle koiran eleiden tulkinnasta, ilman että selittää niitä puhki. Lukija voi oppia täten lukemansa myötä ymmärtämään eläimen käyttäytymisen syitä. Psykokerronnan avulla pystytään esittämään Tervosen mielestä myös hahmon luonnetta ja se mahdollistaa helposti analysoinnin. (Tervonen 2014.)

Kielen voima paljastaa uusia näkökulmia olemisestamme, kuten Törmä (2015) kuvaa Ricoeurin teoriaa narratiivisesta imaginaatiosta. Sitä kautta ihminen voi löytää omat aidot mahdollisuutensa toimintaan eletävässä maailmassa. (Törmä 2015, 17.) Jospa kirjani lukijakin kertomuksellisen kuvittelun kautta pääsee kiinni omiin, kenties ruuhkavuosien peittämiin, haaveisiinsa hevosten kanssa seurustelusta. Kerronnallisen ymmärryksen yksi lopputuloshan on mieleen vaikuttamisen lisäksi saada aikaan toimintaa. Edellä mainitun, sekä kognitiivisen ja zoonarratologian käsitteet takaraivossani pitämällä yritän päästä myös itse luovassa työskentelyssäni yhä lähemmäs hevosta ja sen ymmärtämistä.

2.1.4 Muutakin kuin antropomorfismia ja -sentrismiä

Antroposentrismi (ihmiskeskeisyys) ja antropomorfismi (eläinten inhimillistäminen) ovat näkyneet eläinten kuvauksissa kirjallisuudessa kautta vuosisatojen representoinnin lisäksi (ks. esim. Herman ym. 2005, 130.) Eläimiä pidettiin kirjallisuudessa pitkään lähinnä allegorisina merkkeinä. Teosten puhuvilla eläimillä on ollut eri funktioita, kuten kommentoida ihmiskuntaa tai -elämää. Toisinaan kirjailija taas yrittää parhaan tietämyksensä mukaan (ihmisen näkökulmasta katsoen) kuvata sitä, miten eläin saattaisi kokea maailman ympärillään omine kykyineen. Kyseessä voi olla myös eläinpoliittinen tarkoitus. Toisaalta osa eläinten esiintymisestä

kirjallisuudessa johtuu oletettavasti siitä, että me haluaisimme tietää ja ymmärtää ei-inhimillisten eläinten muodostamaa toiseutta. (Armbruster 2013, 17–19.) Eläimet voidaan myös esittää kirjallisuudessa tasavertaisina inhimillisten hahmojen kanssa, jolloin niitä kuvataan yhtä tarkasti kuin ihmisiäkin (esim. Kurikka 2015, 229). Voi lisäksi ajatella, että kirjassa on helposti näkyvillä oleva pinnallinen kertomus ja toisaalta alitajuntainen kertomus lukijan löydettävissä, oman kokemusmaailman ja asiantuntemuksen puitteissa.

Antropomorfismin kautta pyritään usein kuvastamaan ihmistä tai hänen toimintaansa, mutta eläinten välityksellä. Esimerkiksi Armbruster (2013) kritisoi antropomorfismia kirjallisuudessa sekä haluaa tunnistaa ja tunnustaa toislajisten omat lajikohtaiset kyvyt. Tähän viimeksi mainittuun voin yhtyä, mutta samalla haluan korostaa, että yksilöiden väliset erot ovat suuria lajien sisälläkin. Ihminen katsoo maailmaa kaikesta hyvästä tahdostaan ja tiedostaan huolimatta viime kädessä ihmissilmälasiensa lävitse.

Zoomorfismi on antropomorfismille vastakkainen käsite, jossa ihmiselle annetaan eläimen piirteitä ja hänen käyttäytymistään kuvataan eläinten ominaisuuksien avulla. Antropomorfismi ja zoomorfismi synnyttävät toisaalta myös ns. yhteisten ominaisuuksien alueen ihmiselle ja eläimelle. (Esim. Rojola 2015, 146–148.) Kokemuksemme maailmasta on jossain määrin yhteinen. Silloin ei esimerkiksi määritellä eläinten olemista vain sen avulla, mitä niiltä puuttuu suhteessa ihmiseen, kuten vaikkapa kieli (esim. Derrida 2019).

Analogisessa inhimillistämässä taas eläintä ei pidetä ihmisen kaltaisena, mutta eläintä yritetään ymmärtää empaattisesti ja kielellistää sen oma eläinnäkökulma; tätä voidaan pitää jossain määrin zoosentrisenä eli eläinkeskeisenä (Schuurman 2013). Tämä viimeksi mainittu lienee lähinnä sitä, mihin tutkimukseni kautta pyrin käsikirjoitukseni hevoshahmoissa ja ymmärrän sen tarkoittavan käytännössä liki käsitettä *umwelt* (ks. esim. Herman 2012, 97–99). Jo 1900-luvun alkupuolelta peräisin oleva etologi, semiootikko Uexküllin (1934/2010) käsite *umwelt* kuvaa lajin ja yksilön kokemusta elinympäristöstään. Jokainen hahmottaa asioita aistiensa välityksellä, jolloin merkitykset erilaistuvat. Hänen mukaansa eläintä pitäisi ajatella aina ympäristönsä kanssa. (Esim. Kokkonen 2015, 190–191; Uexküll 2010.)

Viime aikoina on yhä useammin kysytty, voimmeko loppujen lopuksi kirjoittaa vain eläimiä koskevista luuloistamme, emmekä oikeista eläimistä. Toisaalta jotkut tutkijat korostavat, että emme pysty tietämään toisen ihmisenkään ajatuksia tai kokemuksia yhtään sen varmemmin,

luuloistamme huolimatta (ks. esim. Raipola 2020; Oesch 2002, 302–303). Kukaan ei voi tietää tai kuvitella täsmällisesti minkälaista on olla toisen lajin jäsen, todistelee Nagelkin tunnetussa esseessään *What Is It Like to Be a Bat* (1974, 435–450). Tämä väite on estänyt joitakin kirjailijoita edes yrittämästä ylittää tätä tietämättömyyden kuilua (Armbruster 2013, 21). Samaa asiaa käsitteli Tervonen (2014) sanoessaan, että fiktiivisten koirien suhde todellisiin ei ole kyllä–ei-kysymys, vaan suhteellinen, jolloin tunnistettuamme tietämyksemme rajat hyväksymme kerroksen mahdollisuudet ja rajoitukset koirien esittämisessä. Esimerkiksi koirahahmo voi jopa menettää uskottavuutensa, jos sen mieltä paljastetaan, koska kyseessä on kuitenkin aina tulkittamme. (Tervonen 2014.) Kaikki olennot puhuvat toisilleen, myös siis ihmisille, jos vain kuuntelemme toisiamme, sanoo Le Guin (1987) Armbrusterin mukaan (2013, 20).

Aaltola ym. (2015) kuvaavat toislajisen elämää ihmisen maailmassa. He luokittelevat eläinten läsnä olemista neljällä eri tavalla: ruumiillinen läsnäolo, toiminnallinen läsnäolo, sosiaalinen läsnäolo ja neljäntenä itselliset eläimet. Heidän mukaansa nämä luokat paljastavat ihmisen tapaa kuvata eläintä ja yleensäkin asemoida ei-inhimilliset oliot. Ne kertovat eläinten ontologiasta. Toisaalta epistemologia eli tapa tuottaa tietoa määrittää eläinsuhdetta. Aaltola ym. löytävät vähintäänkin kolme kategoriaa eläinten läsnäoloa määrittävälle tiedolle: representaatiot (ihmisen luomat), ihmisen asettama hallinta ja eläinten itsellisyys. Heidän mukaansa representaatioissa tieto eläimestä palautuu ja peilautuu ihmiseen itseensä. Hallinnassa taas eläin asetetaan kontrolloidusti johonkin paikkaan tai olomuotoon fyysisesti tai psyykkisesti, jolloin tieto palautuu ihmisen lisäksi valtaan. Itsellisyyteen pohjaava tieto tarkoittaa, että eläin on vaikkapa siitä kertovien tekstien viittauskohde, kommunikoi meille erityislaatuisuudestaan. Tämä vaatii pysähtymistä ja ihmisen itsensä alttiiksi antautumista. (Aaltola ym. 2015, 9–11.)

Yritän hevosiä havainnoimalla päästä lähemmäs tuota viimeistä kategoriaa eläinten läsnäoloa määrittävässä tiedossa, mutta hyväksyen myös ensimmäisen ja toisen vaikutukset työskentelyyni ja hevossuhteisiini. Hevoset ovat läsnä havainnoidessani kaikilla edellä mainituilla tavoilla; ruumiillisesti, toiminnallisesti, sosiaalisesti ja itsellisesti.

2.1.5 Tunteista

Hevos–ihmis-suhteita on tarkasteltu tunnekokemusten kautta, puhutaan vaikkapa ystävydestä, ihastumisesta, kumppanuudesta, vallasta ja pelosta (ks. esim. Schuurman 2012, 118–122). Eläimet toimivat myös affektiivisesti ja voivat kokea muun muassa iloa, empatiaa ja mustasukkaisuutta (ks. esim. Morris, Doe & Godsell 2008; Nosworthy 2013). Tietokirjailija ja biologi

Telkänranta kuitenkin kiistää mustasukkaisuuden muun muassa hevosilla (2016, 139–140). Darwin (1872/2009) luokitteli aikanaan universaaleiksi niin ihmisillä kuin eläimilläkin tietyt tunteet: suuttumus, pelko, hämmästys, vastenmielisyys, suru ja ilo. Telkänranta (2015, 61) taas sanoo, että ainakin kaikilta tutkituilta nisäkkäiltä on löydetty ihmisellekin ominaiset perustunteet eli suru, ilo, pelko ja aggressio. Hevosharrastajat kertovat elävästä elämästä paljon esimerkkejä kaikista edellä mainituista tunteista tuttujen hevosten kohdalla. Tieteellinen tutkimus on tällä saralla kuitenkin edelleen vaiheessa ja lajien sekä yksilöiden välillä on ilmeisesti suuria eroja (vrt. esim. Tervonen 2014, 41–45; Telkänranta 2016). Kuinka suuri osa vaikkapa hevosen mustasukkaisuudeksi tulkittavista teoista johtuukin vain herkkupalojen toivossa toisen pois ajamisesta oman ihmisen läheltä?

Hevosen tunteisiin vaikuttavat sen saamat viestit oman aistimaailmansa kautta ympäristöstään. Myös lajikumppanilla voi olla rauhoittava tai kiihdyttävä vaikutus (ks. esim. Telkänranta 2015, 59–60). Hevosen tunteista voi ihminenkin kuvitella päättelevänsä jotain opettelemalla tuntemaan sen kehon eleitä ja ilmeitä sekä ymmärtämällä sen aistien erilaisuus omistamme.³ Hevoselle näkö on tärkein aisti ja sen näköalue on laaja. Sille on saaliseläimenä tärkeintä havaita pienetkin liikkahdukset ympärillään, ei niinkään näön jatkuva tarkkuus. Hevonen myös kuulee hyvin ja kääntää korviaan äänenlähteen suuntaan. Usein vain säikähtäessään hevoselle tulee halu kääntyä ääntä kohti,⁴ jotta se näkisi mistä ääni tulee. Tuntoaistiltaan hevonen on erityisen herkkä, vaikka onkin saaliseläimenä valmis piilottamaan kipunsa. Maku- ja hajuaisti⁵ ovat vaikuttaneet suoraan lajin elossa säilymiseen. Tasapainoaisesti ja siihen liittyvät korjausliikkeet (vastarefleksit) ovat hevosellakin refleksinomaisia. (Esim. Kaimio 2005, 12–32; ks. myös Darwin 2009, 79–128; Telkänranta 2015.) Hevoset saaliseläimenä eivät [ääntelee](#) jatkuvasti. Ainakin lehmää tutkittaessa on havaittu yksilöllisempiä ääniä, jos tarkoitus on tavoittaa näköetäisyyden ulkopuolella oleva lajitoveri (esim. Green, Clark, Favaro, Lomax & Reby 2019; ks. myös Darwin 2009, 79–80). Eläinten vuoropuhelu, vuorottelusysteemi äänellisessä kommunikaatiossa on mielenkiintoinen tutkimusalue ja antaa lisätietoa lajien mielenmaisemasta.

³ ”Toisessa päässä kääntyessä taas Poni riehkaisi ja sai nyt Hevosenkin säikähtämään. Olisiko pimeässä metsässä kuitenkin joku eläin, jota me emme kuulleet tai nähneet? Vähän savun hajuakin välillä leijaili naapurista ja niiden koira haukkui jotain.” (TP 18.11.2019.)

⁴ ” – koko keho jännittyy ja selkä ja pää kohoaa, korvat ovat hyvin terävinä eteen sojottaen ja katse tarkentuu pelottavaan asiaan, kropalla yrittää väistää pois päin kohteesta sivuaskelin, saattaa pysähtyä yllättäen töksähtäen; itsensäkin säikäyttäen.” (TP 26.12.2019.)

⁵ ”Alkumatkasta kävimme myös haistelemassa kuivumassa olleita mattoja porkkanalaatikoiden (tyhjiä!) päällä. Hevosen korvat olivat terävät, sieraimet laajentuivat ja supistuivat sen ottaessa hajua sisäänsä (porkkanan?). Sitten kaula rentoutui ja jatkoimme matkaa.” (TP 22.6.2020.)

Tunteiden mahdollinen subjektiivisuus ei ole enää sellainen uhka tieteelle, kuten aiemmin ajateltiin. Näin ollen myös tunteiden käsitteleminen kirjallisuuden yhteydessä on yhä sallitumpaa. Kirjallisuuden tutkimuksessa tunnekokemuksista puhutaan usein affekti-termillä (affect), lisäksi emotio (emotion) ja tunne (feeling) -sanoja käytetään aiheeseen liittyvissä keskusteluissa. Silloin pohditaan kirjallisuuden ja tunteiden välisiä suhteita sekä lukemisen kokemuksellisuutta. Kirjallisuuden affektiivisuustutkimus saattaa antaa joitakin vastauksia siihen, miksi ja kuinka lukija saadaan liikuttumaan eli tuntemaan kirjojen parissa haluamiamme tunteita. (Helle & Hollsten 2016, 7, 11–12.)

Tunteita voidaan hyödyntää aikuistenkin kirjallisuudessa eri tavoin hevoshahmojen tai -motiivien kautta (esim. Sewell 1954; Haanpää 1970; Mustonen 2009; Moyes 2009/2019; Tuomola 2019; Paju 2019). Silloin hevoset ovat toistuva elementti tematiikan tai teoksen rakenteen kannalta ja hevosten avulla rakennetaan erilaisia yhteyksiä.⁶ Toisinaan kysymyksessä on myös jonkinlainen kannanotto hevosen ja ihmisen väliseen suhteeseen sekä lajirajojen olemassaoloon tai -olemattomuuteen (esim. Virtanen 2013; Peura 2020). Hevoshahmoja sisältävät Suomessakin monet sotaa käsittelevät teokset (esim. Tuuri 2007; ks. myös Nyman 2013). Paasilinna (1979/2012; 1999; 2000) osoitti oman kunnianosoituksensa suomenhevoselle kolmella romaanillaan, joiden päähahmo ja kehittyvä sankari oli nimenomaan hevonen.

Fiktio maailma voidaan kuvitella mahdollisen maailman kaltaiseksi, jos lukija suhtautuu siihen sisäisestä näkökulmasta; ajatellen fiktion maailman omaksi kokonaiseksi todellisuudekseen. Uskottavaa maailmaa voidaan tässä katsannossa sanoa myös realistiseksi. Todellisuuden tuntu (esimerkiksi tilanteen sisäinen koherenssi ja loogisuus) vaikuttaa merkittävästi tunteiden syntymiseen. (Tyynelä 2012, 151–162.) Lukija kiinnittyy helpommin tarinaan, kun sen henkilöahmot käyttäytyvät oikeiden ihmisten tavoin: hahmot kohtaavat vastuksia, joita ymmärrämme, pyrkiessään tavoitteisiinsa (Morrison 2010, 45). Tätä lukijan taipumusta kannattaa käyttää hyväkseen myös hevoshahmojen kohdalla. Affektiivinen lukeminen voidaan ajatella osallistuvaksi ja vuorovaikutteiseksi, myös yhteisölliseksi, tai siinä voi nähdä sentimentaalisia piirteitä (ks. esim. Helle ym. 2016, 20–25).

⁶ Esimerkiksi Moyesin (2019) viihderomaanin hevosaiheisena teemana oli Wienin espanjalaisen ratsastuskoulun ranskalainen vastine Saumurin *Le Cadre Noir* sekä sen korkea kouluratsastus ja päähevoshahmona upea Baucher. Moyes aloitti kirjansa jokaisen luvun Ksenofonin (2003) Hevostaito-kirjasta olevalla sitaatilla, joka sopi luvun aiheeseen; olivatpa juuri siinä luvussa hevoset konkreettisesti mukana tai eivät.

Jonkinlaisia erotteluja on yritetty tehdä emootio- ja affektitutkimuksen välillä. Emootioihin pohjaava tutkimus on usein teoreettiselta pohjaltaan kognitiotieteistä ja käyttää psykologian määritelmää käsitteestä. Emootioiden aiheuttaja esimerkiksi lukijan onnellisuudelle tai empatialle on löydettävissä ja kokija on tietoinen tunteesta. Affekteihin liittyvä kirjallisuudentutkimus hakee tietoa muun muassa kulttuurin- tai sukupuolentutkimuksesta ja on usein esteettistä, filosofista tai vaikkapa poliittista. Affekti voi jäädä kokijalta itseltään tiedostamatta, sen synnyttäjänä saattaa olla esimerkiksi hevoshahmo tai teoksen kieli, ja kehollisuus voi olla tärkeää. Jos näihin kumpaankaan perinteeseen ei halua sitoutua, saattaa tutkija käyttää feeling-termiä (tunne). Tunnerakenne tai tuntemusrakenne -käsite taas viittaa jonkin yhteisön tietynä aikana jakamaan kulttuurisen kokemuksen rakenteeseen. Muitakin käsitteitä tunteita tutkittaessa käytetään. (Ks. Helle ym. 2016, 12–18.)

Käsitteistöni parantamisessa hyödynnän emootioiden vaikutuksia, eli sitä, että tietoisesti yritän kerronnan jollakin yksityiskohtalla tuoda tunnevaikutuksia lukijan havaitsemaksi. Vaikkapa siten, että päähenkilön hevonen ikään kuin vahvistaa päänsä eleellä omistajansa mietteet. Luotan kirjassani kuitenkin ehkä vielä enemmän teoksen affektiivisuuteen. Tällä viitataan yleiseen tunnelmaan, tunteeseen, mitä teos tai vaikkapa sen hevoshahmot kokonaisuudessaan saavat aikaan lukijan mielessä ja ehkä kehossakin, ilman että hän sitä tietoisesti aina edes tajuaa (ks. myös Nyman & Schuurman 2016, 2).

Käytän siten tutkimuksessani affektia ikään kuin kattokäsitteenä ja samanveroisena tunne -sanan kanssa. Ratsastusta harrastavien naisten lukiessa kirjaa, voisi tunnerakenne tai tunneyhteisö olla myös sopiva käsite (vrt. esim. Helle ym. 2016, 19). Kirjaa kirjoittaessaan ei kuitenkaan koskaan voi varmasti tietää, kuinka lukija reagoi yksittäisiin hahmoihin tai tekstin kohtiin, koska aina hänen tietämyksensä, taustansa ja aiemmat kokemuksensa vaikuttavat lukuelämykseen. Hevosmaista on kuitenkin hyvä tavoitella.

2.2 Zoografinen havainnointi

Hevosten havainnointi on oleellinen osa tutkimustani. Havainnointi tutkimusaineistona koskee nykyhetkeä ja on valikoivasti totta, ainakin ellei tarkkailuajanjakso ole hyvin pitkä (Hirsjärvi & Hurme 2000, 38; Vilka 2006, 13). Materiaalinen, taloudellinen, kulttuurinen, semanttinen sekä toiminta- ja ihmisympäristö ovat kaikki läsnä havainnoitaessa. Havaintojen käyttäminen tutkimusmateriaalina eroaa havaintojen käyttämisestä vain fiktiivisen tekstin materiaalina,

koska se vaatii vielä tarkempaa paneutumista myös itse menetelmään. Tutkimusta tehdessä on pohdittava etukäteen, miten havaintomateriaaliaan aikoo hyödyntää. Olen samaa mieltä Kokkosen (2015, 192) kanssa siinä, että muiden kuin ihmisten havainnointi vaatii usein hitautta, aikaa, koska vain silloin alkaa niiden käytöstä ja olemisen tapoja oppia ymmärtämään tai edes hahmottamaan.⁷ Myös Ruonakoski käsitteli teoreettisen filosofian väitöskirjassaan hieman samaa asiaa kehollisuuden kautta (2011, 168). Tuo ajan antaminen on suorassa suhteessa siihen, miten vuorovaikutus ja ymmärrys esimerkiksi hevosten parissa kehittyy.

Keräsin siis toisen osan taiteellisen työni aineistosta etnografisen havainnoinnin ja kenttätyön kautta. Etnografia tarkoittaa sellaista tutkimusta, jossa tutkija käyskentelee lähellä tutkimuskohdettaan, jolloin tutkijan kokemukset ovat väistämättä osa aineistoa ja tutkimusotetta (Karljula 2014, 164–165). Angrosinon (2011, 2) mukaan etnografia sisältää perinteisesti sekoituksen havainnointia, haastatteluja ja arkistojen tutkimista, joista minä tein pääsääntöisesti vain ensiksi mainittua. Tässä tapauksessa tutkimuskohteenani oli ihmisryhmän tai kulttuurin sijasta eläinlaji, hevonen, joten puhun zoografiasta. Oman elämäni sijasta olin lähinnä kiinnostunut kohtaamieni hevosten elämästä ja toiminnasta, jota voisin sitten siirtää kielellisesti kuvaillen ja tulkiten romaanini hevoshahmoihin. Toki kokemuksellisuuden kautta myös oma elämäni sivusi tutkimuskohteitani.

Etnografisen tutkimuksen tekijä on aina jossain määrin osallinen (Angrosino 2011). Olin itse havainnoijana lähimpänä täysosallistujaa (hevosten käsittelyssä ja ratsastuksessa mukana), vaikka osallistuja–tarkkailija on myös osuva termi; olenhan Hevosen ja Ponin Omistajan ystävä, vaikka teinkin tutkimusta (mt. viittaaman Gold 1958 luokittelun mukaisesti). Jäsenyysperspektiivin (esim. Adler & Adler 1994) kautta tarkasteltuna liikuin havainnoijana aktiivisen jäsenen ja täysjäsenen välillä, koska minun ei tarvinnut, eikä odotettu hyväksyvän tai promoivoivan kaikkea tallilla näkemääni tai kokemaani (Angrosino 2011, 2–4.) Toisaalta Omistaja saattoi kysyä minulta neuvoja tai mielipiteitä hevosiin liittyen.

Stewart (2011) kokosi viisi pääprinsiippiä etnografiselle tutkimukselle, joista neljää ensimmäistä hän pitää vakiintuneina. Hänen mukaansa etnografinen tutkimus pitää sisällään

⁷ ”Tarhaan mennessämme Hevonen seisoo terävänä, pää kohti peltoaukeaa, korkealla, – –. Pellolla kaukana kulkee ihminen ja loikkii kaksi mustankirjavaa koiraa. Eikö Hevonen näe mitä ne ovat, mutta näkee liikkeen (ja pedon loikat?) jota jää vahtimaan valppaana, valmiina pakenemaan.

Saan riimun hyvin Hevosen päähän, Poni poistuu tarhasta edeltä, rauhallisesti Omistajaa seuraten. Hevonen taas on valmiina lähtemään lentoon, pyrähtelee, syöksyy, tekee sivuloikkia, yrittää pyörähtää katsomaan taakseen pelolle.” (TP 22.1.2020.)

havainnointia, kulkemista kohti holistista näkemystä, herkkyyden tietämisen kontekstuaalisuudelle (loogisuus, tulkinnallisuus ja tarinallisuus), sosiokulttuurisen kuvailun (sosiaalisten suhteiden ja elämän kuvaus) ja teoreettiset yhteydet (uusien konseptien luominen tai olemassa olevien teorioiden uudelleenrakentaminen tai edes uudelleenarviointi). (Stewart 2011, 2–4.) Näitä edellä mainittuja asioita kohti pyrkimistä pidin yhtenä tavoitteenani. Oletan, että työni taiteellista osuutta voisi hevoshahmoihin liittyvän tekstinosan kohdalla kutsua myös CAP-etnografian (creative analytical processes/practices ethnographies) avulla paranevaksi fiktioksi. CAP-etnografia korostaa luovuuden ja analyttisyyden toisiaan innoittavia prosesseja, joiden avulla kirjoittamisen prosessi ja lopputulos kietoutuvat toisiinsa (Richardson 2005, 962). Etnografiseksi fiktioksi en siis romaaniani kutsu, vaikka joidenkin hevosenkohtausten innoittajina toimivatkin zoografisen kenttätyön tilanteet.

2.2.1 Havainnointia hermeneuttis–fenomenologisessa viitekehyksessä

Havainnointitekniikat sopivat Angrosinon (2011) mukaan sellaisiin tutkimuksiin, jotka käsittelevät toistuvia tapahtumia. Niillä on silloin tavallisesti tarkoitus, ne tapahtuvat tietyssä paikassa, ne käsittelevät useampia henkilöitä ja niillä on historia. Havainnointitekniikat sopivat myös, jos kyseessä ovat tapahtumat tietyssä paikassa kuten tallilla. Lisäksi havainnointi käy tekniikaksi, jos tutkitaan demografisia tekijöitä. Tarkkailijalta edellytetään hyvää muistia (ratsastaessa ei voi heti tehdä muistiinpanoja), kultivoitunutta naiiviutta (uskallusta kyseenalaistaa), hevosenlukutaitoa, erinomaista huomiokykyä sekä tietenkin kirjoittamistaitoa. Havainnoitaessa on alussa tärkeää merkitä ylös lähes kaikki, mutta myöhemmin havainnot alkavat karsiutua ja todennäköisesti havainnoista myös muodostuu selkeitä toistuvia malleja. Onkin hyvä säännöllisin väliajoin käydä läpi kertynyttä materiaalia kenttämuistiinpanoista, jotta voi muodostaa käsityksen siitä, missä ollaan menossa havainnoinnin saturaation suhteen. (Esim. Angrosino 2011, 4–6.) Havainnointi on hyvä menetelmä myös silloin, kun tietoa ei voi saada kielellisesti tai halutaan tutkia vuorovaikutusta (ks. esim. Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 213). Havainnoin täyden vuodenkierron ajan, koska hevoset käyttäytyvät hyvinkin eri tavoin eri säillä⁸, ruokavaliolla tai liikunnan määrästä johtuen.

⁸ ”Peltoaukealla viima oli niin kova, että Hevonen käänsi kaulansa ja päänsä sivuittain pois päin tuulesta.” (TP 31.3.2020.)

”Vähän löysän oloinen, ollut pari ensimmäistä lämmintä, aurinkoista päivää. Hevonen kuulemma pysyttelee varjossa koko päivän (pihatossa). Ikä?” (TP 24.5.2020.)

Ryyditin työtäni fenomenologisella tutkimusasetteella, koska kokemusperäisesti ja hevosen käyttäytymistä lukemalla keräsin tietoa ’toisesta’. Etsin ja olin liikkeellä. Pelkällä havainnoinnilla ei saa fenomenologista aineistoa, vasta subjektin kokemus tuo sen mukaan (esim. Laine 2001, 26–29). Fenomenologiassa kokemus käsitetään ihmisen kokemuksellisenä suhteena hänen elämäänsä maailmaan. Tässä yhteydessä eläminen tarkoittaa lähinnä kehollista toimintaa ja havainnointia sekä kokemuksen (merkitysten) jäsentämiseen pyrkimistä.⁹ Fenomenologian tarkoittamaa intentionaalisuutta (kaikki merkitsee minulle jotain, tarkoituksellisuutta, ks. esim. Hartimo 2010, 52–54) on myös hevosilla, ei vain minulla ratsastajana tai tutkijana. Esimerkiksi kerran ratsastin ponilla kentällä, joka oli myös hevosten tarha. Samaan aitaukseen tuotu issikka osoitti mieltään siitä, ettei häntä huomioitu lainkaan, vaan työskentelin vain ponilla. Issikka käveli kaatamaan aitaan nojaavan estepuomin turvallaan juuri, kun olimme jälleen kerran ohittamassa issikkaa ympyrätyöskentelyssä. Sitten se jäi uralle seistä töröttämään takamus meihin päin. Fenomenologinen merkitysteoria nostaa lisäksi esiin ihmisten yhteisöllisyyden ja toisaalta erilaisuuden. (Laine 2001, 26–29; Luoto 2012, 9–21.) Molemmat edellä mainitut asiat korostuvat hevosten kohdalla; vaikka ne ovat yksilöitä, ovat ne myös laumaeläimiä¹⁰.

Havainnointini tapahtui kaikkien aistien kautta. Kuten Luoto (2012) kirjoittaa esipuheessaan: fenomenologina Merleau-Ponty tutki elävää kokemusta, jossa palataan havaintoon, joka antaa ihmiselle oman tietoisuuden ylittävän todellisuuden; oliot, tilan, ajan, toiset ihmiset. Ruumiin kautta siis suuntaudun maailmaan. (Luoto 2012, 19.) Eläimiä koskeva tutkimus on laajennus kokemustiedon tutkimiseen, ja sen kautta voidaan saada monimuotoisempaa tietoa eläimistä (Ruonakoski 2011, 20). Kokemuksellisuus, ruumiillisuus ja tunne olivat voimakkaasti läsnä tutkimuksessani, etenkin itse hevosten kanssa toimiessani. Todellinen läsnäolo ei aina ole helppoa, mutta sitä kautta on mahdollista saavuttaa hevos–ihmissuhteessakin yhdessä–oleminen (ks. esim. Luoto 2012, 13; Moyes 2019).

Merleau-Pontyn (ks. esim. Törmä 2015, 15) viitoittamalla tiellä kulkiessani, minulle ymmärrys hevosesta perustuu lähtökohtaisesti oman ruumiin kokemuksiin. Nuo kokemukset voivat olla suoraan fyysisiä (hevonen astuu jalalleni tai pelästyn ja sydän hakkaa, kun hevonen pelästyy) tai lähes henkisiä (lentämisen Pegasos-fiilis ja vapauden tunne tuulen tuivertaessa kasvoillani

⁹ ”Alkuun ei puhuttakaan kuolaimella kulkemisesta, mutta hetken päästä sen onnistuessa (istuin alas satulaan), tuntui kuinka kuolaimella kulkeminen olisi taas muistuttanut Hevosta siitä, että minä määrään/vastaan vauhdista ja suunnasta, joten Hevonen voi vain luottaa ja rentoutua...” (TP 13.1.2020.)

¹⁰ ”Pitkällä hiekkatiesuoralla halusin testata, suostuuko Hevonen ravaamaan ja laukkaamaan rentona edellä. Kun en mennyt Ponista 80 m kauemmas, onnistui melko hyvin. Sitten alkoi liike jarruttua ja Hevosen pää nousta ja korvat käydä epävarmuuden merkinä, joten yritin ennakoita ja itse pysäyttää ja kääntää ennen.” (TP 9.5.2020.)

kiitolaukassa kylätien suoralla). Törmän mukaan Merleau-Pontyn ajatus käytännölliseen ymmärrykseen yhdistyvistä ruumiillisesta kuvittelukyvyistä valaisee merkitysten muodostumista, joka syntyy rytmin, eleiden ja tilan aistimisen vuorovaikutuksessa (2015, 15–16). Hevosen tai minun keho ei ole vain objekti, vaan myös subjekti, joka kokee, tuntee ja tahtoo (ks. Ruonakoski 2011, 22, 59). Kehon habituaalisuuteen kerrostuvat tottumukset, tavat ja kyvyt, jolloin voidaan ajatella, että vanhemmalla ihmisellä tai eläimellä on ns. pinttyneempi keho (ks. Merleau-Ponty 2002, 100–102).

Fenomenologien mukaan keho on orientaation suuntautumisen nollapiste (esim. Merleau-Ponty 2003, 75; Ruonakoski 2011, 58). Toisen kehon liikkeitä voi kokea itsessään, toisen keho on aina käyttäytymistä (Ruonakoski 2011, 107). Tästä esimerkkinä esteratsastusluokan aikana hevosenhoitajan jalka voi joskus nousta tiedostamatta samalla hetkellä, kun hänen hoitamansa hevonen ponnistaa esteen edessä tiukassa paikassa. Ruonakoski (2011, 124) nostaakin esiin kineesteettisen empatian (liike-empatian), jonka ymmärrän tarkoittavan vaikkapa juuri edellä mainittua tilannetta, kun toisen liikettä heijastellaan joissakin tilanteissa tahattomasti. Ruonakosken mukaan en voi fenomenologisesti kuvata eläimen kokemusta samoin kuin omaa kokemustani tai toisen ihmisen minulle kommunikoimaa kokemusta (mt., 244). Hän kuitenkin toteaa, että voimme kokea tunnistavamme esimerkiksi meille tutun ilmeen tai liikekokonaisuuden eläimeltäkin (mt., 251). Hän jatkaa, että ruumiinfenomenologia on hyvä metodi eläimiä koskevien havaintokokemuksien jäsentämiselle dialogisesti (mt., 249; vrt. Broglio 2011). Näin voin osoittaa, että jokin kokemus on ainakin mahdollinen, vaikken sitä välttämättä täysin todistetuksi väittäisikään (vrt. Lammenranta 2002, 58).

Yritin saada aikaan syvempää ymmärrystä kokemuksiini hermeneuttisella otteella, hermeneuttista kehää hyödyntämällä (ks. esim. Gadamer 2004, 29–39). Siinä ymmärrys rakennetaan esiymmärryksen (luontaisen ymmärryksemme) varaan, joka koostuu muun muassa jo olemassa olevasta hevostietämyksestäni (ks. esim. Laine 2001, 29–30). Tietojani voitaisiin kuvailla myös tutkimuspohjaiseksi realismiksi, kun on kyse hevosiin liittyvästä (kognitiivisesta) etologiasta. Esiymmärrys kuitenkin laajenee uusien havaintojen (kokemustenkin) ja tiedon (esimerkiksi lukemani teoriakirjallisuuden) myötä, jolloin siitä syntyy kehämäisyyttä. Samalla on muistettava, että tarkoituksenani ei ole ollut kokemusteni valossa todistaa asioiden oikeaa laitaa, vaan hyödyntää sitä, miten asiat ilmenevät minulle.

Fenomenologisen tutkimuksen perinteitä hyväksikäyttäen pyrin ymmärtämään tarkkailemieni hevosten merkitysmaailmaa, tunnistuen ja tunnustaen omat lähtökohtani, arvoni ja taustaoletukseni. Fenomenologiahan ei sulje ulkopuolelle myöskään eettistä arvottamista (Miettinen, Pulkkinen & Taipale 2010, 11). Yritin kuitenkin katsoa vapaasti, ilman ennakko-oletuksia, havainnoimaani kohdetta ja tilannetta. Himanka (2002, 99) kuvaa fenomenologiaa muun muassa seuraavasti: ”Täytyy purkaa tai asettaa syrjään kaikki valmiina annettu tieto, jotta ilmiöt itse saataisiin näkyviin.” Työpäiväkirjaa lukiessani huomasin, että välillä tässä ’sulkeistamisessa’ onnistuin paremmin, mutta usein huonosti.

Päämääräni oli myös romaaniproosan tuottamisessa, joten en rajoittanut työskentelyäni esimerkiksi yksittäisen filosofin käsitykseen fenomenologiasta. Tarkoitukseni oli kokea myös yhdessä ja ehkä jopa tuntee ykseyttä tutkittavieni kanssa. Voin niin sanotusti kytkeytyä yhteyteen hevosen kanssa vaikkapa niin, että ratsastaessa oikea jalkani vastaa hevosen oikeaa takajalkaa. Kun ajatuksellisesti pyörötän oikeaa lonkkaani kuin takaperin pyörällä polkiessa, hevonen peruuttaa ja sen oikea lonkka toistaa minun lonkkani liikettä, sitten kummankin vasen ja taas oikea. Ilmaisua ei kuitenkaan toista, vaan kirjoittaa alkuperäisen uudelleen (Luoto 2012, 29). Viime kädessä on kyse romaanini lukijan ymmärryksestä ja ruumiin kokemuksista, hänen lukiessaan hevosmaailmaa käsittelevää tekstiäni. Merleau-Pontyn (2012, 215) kehittelemässä ilmaisun filosofiassakin tarvitaan ajattelijan ja totuuden lisäksi mukaan toiset ihmiset (ks. myös Luoto 2012, 27).

2.2.2 Havaintokohteeni

Havainnoimani hevoset olivat lähinnä ratsuja. Tarkkailin pääasiassa Hevosta ja Ponia, joiden havainnointiin niiden Omistaja ystävällisesti antoi suullisen luvan. Käytin näistä eläimistä yhdessä termiä ’hevoset’ tai ’pollet’ työpäiväkirjassani. Tummaruunikko Hevonen, jolla on tähti, on syntynyt toukokuussa vuonna 1994. Se on rodultaan lämminverinen ravihevonen ja ollut Omistajalla jo kaksitoista vuotta. Ruuna on toiminut pääasiassa ratsuna parinkymmenen vuoden ajan. Tummanrautias Poni on syntynyt huhtikuussa vuonna 2008 Hollannissa, josta se on parivuotiaana tuotu Suomeen. Omistajalla se on ollut yli kuusi vuotta kahdessa eri otteessa (välillä toimien lapsiperheellä ratsuna). Sen sukujuuret ovat tuntemattomat, mutta tamma näyttää täysin shetlanninponilta ja on rekisteröity.

Hevoset asustavat maatilan entiseen navettaan rakennetussa pikkutallissa. Havainnointipaikan valintaan vaikutti, että käyn tallilla noin kerran viikossa, joten sain kerättyä havaintoaineistoa

pitkältä ajanjaksolta samasta paikasta. Hevoset viettävät yleensä 12–15 tuntia vuorokaudesta pihattotarhassa, jossa niillä on molemmilla oma aidattu alue. Ponin vuorokautista heinä määrää rajoitetaan, koska sillä on alttius kaviokuumeeseen. Hevonen on jo iäkäs ja siksikin vapaalla heinällä. Kesällä hevoset asustavat aamusta iltaan tallin takana olevalla nurmipihattoalueella, jossa ei paljon syötävää ole. Tuolloin polttiaisista kärsivä Hevonen pääsee viileään (vanhaan lantalaan rakennettuun) pihattoon suojaan. Hevosella käytetään kevästä syksyyn ötökkäloimea kaulakappaleineen.

Hevosta lähinnä ratsastetaan, mutta toisinaan myös ajetaan kärryillä. Ponia liikutellaan joko käsihevosenä ratsailta tai kärryiltä, juoksutetaan, ajetaan tai Omistaja pitää sitä lenkkeillessään talutuksessa mukana. Kun itse ratsastan Hevosella, voi Poni olla mukana Omistajan kanssa tai jäädä talliin. Pääsin havainnointivuoteni aikana myös (Seinäjoen Kuninkuusravipäivän kunniaksi 1.8.2020) [ajamaan](#) Ponilla, jolloin Omistaja ratsasti Hevosta.

2.3 Työpäiväkirja

Kenttä- tai työpäiväkirjat ovat tutkielmassani merkittävä väylä ajatteluun ja tutkimuksen tekoon (ks. esim. Karjula 2014, 167–169). Chin (2016) kuvailee kenttämuistiinpanojen tekemistä niin, että on kyettävä olemaan läsnä tilanteessa ja samalla painettava mieleensä muistiinpanoja, jotka myöhemmin konkreettisesti kirjaa paperille. Kirjoittamisvaiheessa on yritettävä sitten kokea uudelleen tuo sama tilanne, saada muistiin mahdollisimman paljon yksityiskohtia, mutta tässä kohtaa ilman asioiden tulkintaa. Tämä on tietynlaista dokumentointia. Se ei kuitenkaan tarkoita, etteikö omia tunteita, kysymyksiä ja reaktioita kirjattaisi ylös. (Chin 2016, 187–190.) Fenomenologiassa tästä puhutaan sulkeistamisena, mikä tarkoittaa sitä, että pyrin (ainakin välillä) sulkemaan pois mielestäni rutiininomaisen näkemisen hevosiin liittyen ja yritin avata aistejani huomaamaan ja pohdiskелеmaan sellaisiakin asioita ja syy-seuraussuhteita, joita etologisen tiedon pohjalta en automaattisesti miettsi. Kenttämuistiinpanojen tekeminen vei paljon aikaa.

Olin viikoittain fyysisesti läsnä havainnoimieni hevosten omissa ympäristöissä ja konkreettisisissa vuorovaikutustilanteissa niiden kanssa (hoitaessa ja ratsastaessa). Olin siis tarkkailija, mutta suhtauduin empaattisesti tutkittaviin hevosiin ja osallistuin ihmisroolissa hevosten elämään. Pyrin toimimaan tutkimuksessani korkean etiikan vaatimusten mukaisesti (mm. kunnioittamaan eläinten oikeuksia ainakin nykysäädösten mukaisesti) ja myös reflektoimaan toimintaani kentällä työpäiväkirjassani. On kuitenkin korostettava, että zoografisen aineistonkeruuni

tarkoitus oli toimia lähinnä kirjoittamiseni kehittämistyössä apuna eli se oli vain väline. En siis viettänyt päiviä, viikkoja tai kuukausia hevosten kanssa yhtäjaksoisesti, kuten klassinen etnografinen tutkimus vaatisi, vaan havainnoin silloin, kun tilaisuus siihen oli. Toisaalta olen harrastanut hevostelua neljäkymmentä vuotta, joten pitkäkestoistahan arkinen havainnointini on ollut, vaikkei ihan kaikista kohtaamisistani hevosten kanssa olekaan kirjallisia tai muita dokumentteja.

Perinteisestä etnografisesta kenttätutkimuksesta poiketen keräsin hevosiin liittyviä havaintoja, ideoita ja muistikuvia työpäiväkirjaani monessakin paikassa vuoden aikana. Niinpä minä tutkija–kirjoittajana, hevoset tuolla ’kentällä’ ja romaanini teksti olivat liikkeessä olevassa vuorovaikutuksessa keskenään. Ne kulkivat liitoravia paikasta toiseen, pysähtyen aavistuksenomaiseksi hetkeksi ilmaan ikään kuin linkittäen noita kolmion eri kulmia toisiinsa ainakin minun alitajunnassani (ks. Atkinson 2011, 3). Kirjoitin välillä myös pohdiskelevia tai ideoita eteenpäin työstäviä muistiinpanoja työpäiväkirjani huomioista, ikään kuin puhtaaksikirjoitetun version hetken ajattelun jälkeen (Kleinman & Copp 2011, 2–3; vrt. Peura 2012). Kirjoittelin myös kopioiden sivuille, kirjaston lainauskuiteille ja keltaisille muistilapuille huomioitani, mieleen nousevia juoni-ideoita tai muuta kiinnostavaa. Olin siis kentällä keräämässä zoografista tietoa, tein subjektiivisia havaintoja ja väistämättä tulkintojakin, omalla hevostaustallani kulloisessakin kontekstissa. Olettaen, että havainnointi tarkoittaa muistin aktivoitumista ja sitä kautta ideoiden syntymistä myös aiemmista muistoista.

Yritin havainnoida herkästi hevosten tunnetiloja niiden parissa ollessani. En myöskään vältellyt omia tunteitani, joita hevosten kanssa seurustelu aiheutti, vaan pyrin kirjoittamaan ne ulos ja katsomaan, syntyykö niistä jotain uutta näkökulmaa hevoshahmoihini tai edes tarinaani. Luin myös hevostietokirjoja ja tarkkailin hevosten kuvauksia romaaneissa. Katsoin mitä virikkeitä ne sekä tutkimuskirjallisuus, jota myös kahlasin läpi, antoivat työpäiväkirjaani merkittäväksi. Kuten Coles kirjoittaa, kirjoittamisen tutkimuksessa tieto on kahden mielen ymmärtämistä, lukijan ja kirjoittajan, jotka toimivat yhteen kietoutuneena (2013, 155). Näistä kaikista hetkistä pyrin kirjoittamaan ajatuksiani työpäiväkirjaan, jota kirjoitin lähes gradun valmistumiseen asti. Toivon, että romaanini lukijan mielessä muodostuu kuva hevosesta ja sen kokemusmaailmasta. Näin lukija pääsisi tunnelmaan sisään, alkaisi ehkä kaivata ratsastamaan, tallille tai edes näkemään hevosia. Vasta tämä kertoo, onko tutkimukseni ja kirjoittamiseni onnistunut tuottamaan sellaisia kielellisiä merkkejä, jotka ovat herättäneet tunteita (vrt. Hogan 2013).

3 HARJOITUSRAVIA JA KENTTÄISTUNTA

3.1 Aineisto

Tutkielmani on aineistolähtöinen. Aineistona olivat useammat käsikirjoitusversiot vielä julkaisemattomasta romaanikäsikirjoituksestani (jatkossa R1, R8, R9, R10) sekä työpäiväkirjani (jatkossa TP) noin vuoden ajalta (syksy 2019 – syksy 2020). Joitakin muistiinpanoja löytyi myös varhaisemmilta ajoilta ja lisäksi luin läpi kirjoittamisen aineopinnoissa (Genre A ja Genre B) tekemiäni kirjallisia töitä. Työpäiväkirjaan kirjasin lähinnä kenttämuistiinpanojen tapaan hevoshavaintojani. Muut syntyneet ideat romaanitekstiin, muistikuvat, tarkennukset juoneen, mahdolliset kuulemani lausahdukset hevostoimijoilta, pro graduun liittyvät tietositaatit ja niiden synnyttämät ajatukset käsikirjoituksen hevosmaailmaan liittyen ovat kaikki hajaantuneet monenlaisille lippusille ja lappusille tämän prosessin aikana.

Tein havaintoja monipuolisesti (muistiinpanot, äänitteet, valokuvat, videot). Esimerkiksi äänite on suora representaatio tilanteesta, mutta samalla se on performanssi (Gallagher 2015, 574). Toisinaan yritin kirjoittaa tallentamani tilanteen auki mahdollisimman kuvainnollisesti käsikirjoitukseeni. Käytin tallenteita myös yhdistämään tutkielmani tieteellistä ja taiteellista osaa. Siten elävöitin teoriaosan tekstiä. Näin se voi vaikuttaa tutkielmaani materiaalisena lisäksi affektiivisesti. Kirjoitin ylös havaintoja hevosista niitä kohdatessani niin teoriassa kuin todellisessakin elämässä; tallilla, ratsastuskentällä, laitumella, tarhassa, ratsastuskilpailuissa, mediassa, kirjoissa, valokuvissa, ystävien kanssa jutellessa... Yritin myös 'keskustella' todellisten hevosten kanssa ollessamme vuorovaikutuksessa ja siten päästä yhteyteen hevosen kanssa (becoming with, yhdessä tuleminen tai kanssa-kehkeytyminen).

Romaanikäsikirjoitukseni varhaisimmat vaiheet menevät lähes vuosikymmenen taakse, kun Vantaan Sanataidekoulun dekkarikurssilla kehittelin pikaharjoituksena kartanonovellin ja myöhemmin työstin siitä draamakurssilla neliosaisen TV-minisarjan (julkaisemattomia). Jyväskylän Avoimen yliopiston opiskelujen edetessä aloitin samasta lajisekoituksesta romaanikäsikirjoitusta, trilogian ensimmäistä osaa. Se on mukaeltu suljetun huoneen mysteeri, jota nyt jatkajalostan pro gradun myötä.

3.1.1 Hevonen monilajisessa romaanissa

Ensimmäisenä nykyaikaisena romaanina pidetyssä de Cervantesin (1605, 1615/2013) *Don Quijotessa* esiintyi jo hevonen, Rocinante, päähenkilön kumppanina. Toki noin vuosisataa aiemmissa ritariromaaneissa, joita Cervantes parodioi omalla tekstillään (pikareskiromaanilla), hevoset olivat myös oletettuja läsnäolijoita. Valistusajalla esimerkiksi Swiftin (1726/1953) satirisessa allegoriassa *Gulliverin retket* utopiaa eivät asuttaneet ihmiset, vaan viisaat ja jalot hevoset, houyhnhnit. Realismin kirjallisuudessa, vaikkapa Steinbeckin (1938/1988) *Punainen poni* pienoisoromaanissa hevoset näyttävät keskeistä roolia pojan kasvussa. Novellit kuvastavat ihmisen ja luonnon välistä yhteyttä. (Ks. esim. Vartiainen 2009, 223–229, 301–305, 840.) Esiintyessään kirjallisuudessa hevoset ovat olleet usein sivuhahmoja tai niitä on käytetty motiiveina tarinassa.

Romaani tuntemanamme lajityyppinä muotoutui varsinaisesti 1700-luvulla. Se on pitkä, kirjoitettu, kerronnallinen proosateos, jossa on päähenkilö ja useimmiten sivuhenkilöitä. Mittansa ansiosta romaanin maailmassa voidaan kuvata myös sellaisia asioita, jotka eivät ole elintärkeitä juonen kannalta, tehdä poikkeamia ja syrjähyppyjä. 1800-luvun romaanilla oli läheinen suhde realismiin (fiktio, joka tavoittelee todenperäistä ihmisen kokemuksen kuvaamista). Romaani on määritelty jopa radikaaliksi lajiksi. Postmoderni romaani yritti usein kumota lajiodotukset tai kerrontasäännöt, vaikka silläkin yleensä on protagonistia, joka muuttuu teoksen aikana merkittävästi eri hahmojen toiminnan vuoksi. (Morrison 2010, 89–91.) Nykykirjallisuudessa romaani yrittää edelleen etsiä sitä totaliteettia, jota se on alkuajoista alkaen etsinyt, edelleen löytämättä sitä (ks. esim. Steinby & Lehtimäki 2013, 128; Hosiaisuus 2016, 790).

Romaani on siis jo määritelmällisesti muuttuva, muovautuva ja individualistinen; lajina erityinen. Hallilan (2016) mukaan voidaan löytää teorioista neljä argumenttia, joilla pyritään määrittelemään romaania: Romaani on aina linkitettävissä nykyisyyteen ja samanaikaisuuteen tai rinnakkaisuuteen. Se käsittelee modernin subjektin sisäisen ja ulkoisen ristiriitaa. Se on monimuotoinen laji. Se on äärimmäisen vaikea tai jopa mahdoton itse asiassa määritellä, koska se muuttuu jatkuvasti. (Hallila 2016, 102–103.)

Realismin kirjallisuudessa, vaikkapa Brontën (1847/1976) romanttisessa *Humisevassa harjussa* hevoset olivat mukana automaattisesti ajankuvassa kulkuvälineinä (ks. myös Vartiainen 2009, 510–514.) Pyken (2019) mukaan Brontën romaani sallii ihmisille, hevosille ja koirille kullekin heidän oman ainutkertaisuutensa. Romanttisessa romaanissa voi olla hevonen sivuhahmona tai

miniteemana. Sen kautta voi kuvata valtaa, pelkoa, alistamista, rakkautta, kauneutta ja paljon muuta. Esimerkiksi Mustosen (Kirsti Manninen) kirjoittamassa *Morsiuskesässä* (2009), vilahuttaa ratsastuksenopettaja ja ravitallillakin puuhataan hevosten parissa ihmissuhteiden lomassa. Hevoshahmoihin voi sitouttaa lukijaa muun muassa menettämisen pelon kautta (esim. Paju 2019).¹¹

Lasten tai nuorten hevoskirjoissa hevosen tehtävä liittyy useimmiten tyttöpäähenkilöihin. Riikonen löysi pro gradussaan (Kentaurien sukua: hevosen roolit suomalaisessa nuorten hevoskirjallisuudessa 2003) kuusi roolia tyttöjen ja hevosten väliseen suhteeseen liittyen: omalääkäri, kesytön unelma, fantasiaolento, turvallinen kaveri, yhden tytön unelma ja talliuniversumin jumala. Muina rooleina hevosilla olivat esimerkiksi kytkös luontoon, huvittunut tarkkailija, vaara, pääsylippu seikkailuun, etäinen majesteetti ja luppakorvainen tallukka. Hevoskirjojen hevoset voivat puhua sanoitta ihmisten kanssa. (Riikonen 2015.)

Hevonen voi toimia kirjallisuudessa esimerkiksi asioiden ja tapahtumien ennakoijana, osoittajana tai katalysaattorina, kuten Tolstoin (1875–1877/2016) *Anna Kareninassa* (esim. mt., 170–199) tai tämän vuosituhannen kirjoissa *Sielunhevonen* (Kangas 2017) ja *Kantajat* (Peura 2020). Saman kaltaista roolia hevonen esittää *Hevoskuiskaajassa* (Evans 1995), vaikka siinä kehitystä tapahtuu selkeästi niin päähenkilöissä kuin päähevoshahmossakin. Itse olisin valmis luokittelemaan Hevoskuiskaajan rakkausromaanin lisäksi hevoskirjaksi, jossa hevonen on myös päähahmo tai sankari.

Kirjoitetut tarinat alkavat usein prototyypeistä. On olemassa mielikuva siitä, minkälainen on dekkari tai romanttinen lajityyppi kirjallisuudessa. Dekkarissa esimerkiksi tapahtuu murha, on useita epäiltyjä, vaaratilanteita, murhaaja löytyy ja hän joko kuolee tai pidätetään. Dekkarissa, vaikka se olisi pehmodekkari kuten romaanini, kannattaa hyödyntää mielenkiintoista tapahtumapaikkaa, josta ruumis havaitaan; suljettua yhteisöä, josta murhaaja on mahdollista lukijankin kenties löytää; sekä mieltää tarkkaan näkökulmahenkilö ja fokalisaatio. Romanttinen romaani taas on vanhimpia lajityypin muotoja ja yhä muuttavana elävä. (Ks. esim. Morrison 2010, 35, 90; myös Steinby & Mäkikalli 2013, 140, 143–144.)

¹¹ Päähenkilö näyttäisi joutuvan luopumaan rakkaasta hevosestaan taloudellisista syistä, jotta tyttären ratsastusharrastuksen jatkuminen mahdollistuisi avioeron jälkeenkin, lopussa kuitenkin kaikki järjestyy (ks. Paju 2019).

Romaanini kuuluu pitkään jatkumoon rakkausromaanidraamagenreä ja toisaalta kuka-sen-tekki-dekkareita, johon vielä on lisätty hevoskirja raamiksi, unohtamatta kartanon kronotooppiaan. Yritän siis hieman minäkin rikkoa konventioita tai uudistaa niitä, mikä on romaanille yleensäkin ominaista (ks. esim. Steinby ym. 2013, 143; Hallila 2016). Kuulostanee postmodernismista vaikutteita saaneelta miksauselta. Totesinkin kirjoittaessani, etten enää ihmettele, miksei tällaisia sekoituksia ole kirjoitettu runsaasti. Koin hevosteeman haastavaksi aikuisten fiktiossa, ainakin siinä muodossa, jota itse tavoittelin. Eikä Suomessa ei ole paljoakaan perinteitä naisille kirjoitetuissa hevoskirjoissa. Mieleen tulevat kyllä pyytämättä tyttökirjat ja popnipoppoot. Toisaalta esimerkiksi Tuomolan dekkareissa vilahtavat ravitalli ja sen hevoset hyvinkin luontevasti (esim. *Murhaaja vierelläsi* 2013).

Hevosista ja dekkareista puhuttaessa mainitaan usein englantilainen Dick Francis, entinen laukajockey, joka hyödynsi tuntemaansa hevosmaailmaa kirjoissaan (esim. *Shattered* 2001). On hyvä kirjoittaa siitä mistä tietää, jolloin faktat ovat ainakin lähempänä totuutta. Romaanini hevoset pyrin kirjoittamaan mahdollisimman uskottaviksi, autenttisiksi toiminnaltaan ja persooniltaan, vaikkei kyse olekaan dokumentista tai tietokirjasta, vaan fiktiosta. Toinen koulukunta kuitenkin ajattelee, että parempi on kirjoittaa siitä, mistä ei tiedä; siten kenties löytää uusia katsantokantoja.

Ilahtuisin, jos kiireiset hevosnaiset kiinnostuisivat kirjastani. Varsinkin kulttuurintutkimuksellisen käänteen muassa populaarikirjallisuus alettiin huomata 1900-luvun loppupuolella filosofisesti arvokkaana; antamassa osaltaan signaaleja yhteiskunnan tilasta (Mikkonen & Salminen 2012, 12). Tähän aikuisten hevoskirjallisuus solahtaa luontevasti. Viihdekirjallisuuden tehtävänä on saada ihmiset lukemaan ja ehkä samalla avata heidän näkökulmaansa uusiin asioihin. Sellaista houkuttelevuutta tavoittelen käsikirjoituksessani. Romaanini voisi olla jollekin ensimmäinen aikuisiällä luettu kirja.

3.2 Henkilöhahmoista hevoshahmoihin

Hahmojen luomista voi rajoittaa kirjallisuuden laji (ks. esim. Oksanen 2011), esimerkiksi nopeampainen toiminta ei aina mahdollista monipuolista henkilökuvausta. Henkilöhahmo on ehkä yleisimmän käsityksen mukaan ihminen, jota kirjallisuudessa kuvataan. Toisaalta taas hahmo ei ole välttämättä ihminen, vaan voi olla eläin, robotti tai vaikkapa fantasiahahmo (Käkelä-Puumala 2003, 241). Fiktiivisten henkilöahmojen merkittävin ero todellisiin on se, että

heidän sisäistä maailmaansa voidaan avata. Sivuhenkilöiden toiminta voi osaltaan syventää käsitystämme päähenkilöstä. (Morrison 2010, 18, 20.) Näin tapahtuu myös hevosten toimiessa sivuhahmoina. Hevoset saattavat laajentaa käsitystämme päähenkilöistä ja paljastaa heistä uusia piirteitä. Siinä tarkoituksessa hevoset eivät ole enää itsellisiä Aaltolan ym. (2015, 9–11) luokittelun mukaan. Silloin kun hevosta kuvataan uskottavasti hevosena, voi ainakin pintamerkitys olla niiden esittämisessä luontokappaleena ja lajinsa edustajana. Asiantunteva lukija voi silloinkin huomata myös muita merkityksiä tai lisätavoitteita hevosiin liittyvissä tekstinosissa. Hevonen näyttäytyy kirjallisuudessa myös päähahmona ja yksilöllisenä persoonana (esim. Sewell 1954, Evans 1995).

Henkilöhahmon karakterisoinnissa voi hyödyntää näyttämistä eli hahmojen toimintaa, sanoja ja ajatuksia. Toisaalta voi käyttää kertomista, jolloin joko hahmo itse, toiset hahmot tai kertoja kommentoi henkilöhahmoa. Lisäksi henkilöhahmoihin liitetyillä asioilla (kuten nimellä ja ulkonäöllä), esineillä tai motiiveilla voi karakterisoida fiktiivistä hahmoa. (Gorman 2010, 171.) Pohdin ulkoisten piirteiden merkitystä hevoshahmojenkin kohdalla (ks. myös Hochman 1985; Rimmon-Kenan 1989). Käkelä-Puumala (2003, 258) tosin väittää, ettei postmodernissa kirjallisuudessa niinkään kuvata henkilöhahmon ulkoisia piirteitä, tai vaihtoehtoisesti se on ainoa mitä hahmosta paljastetaan suoraan.

Analogialla voi vahvistaa hahmon luonnehdintaa eri tavoin (esim. Rimmon-Kenan 1991, 87), esimerkiksi hevosen pelkoa kuvaamalla voi paljastaa ratsastajan sisimmässä olevia tunteita. Hahmon kehittymisestä tarinan aikana puhutaan usein, tätä voi seurata myös hevoshahmojen kohdalla (ks. esim. Phelan 1989). Toimiiko esimerkiksi hevonen vain juonta palvelevana toiminnan agenttina, vai onko se itsenäinen subjekti tarinassa, ja siten myös kehittyä. Pysin siis hyödyntämään henkilöhahmojen rakentamisen oppeja hevoshahmojen karakterisoinnissa. Fiktiivinen hahmo kun voi viedä meidät toiseen maailmaan mielikuvituksessamme, fyysisten tunteiden kautta, tai innostamalla toimintaan reaalielämässä.

Aristoteleen aikana henkilöhahmo oli tarpeen vain toiminnan agenttina tai suorittajana (1997). Myöhemmin Propp (1968/2009) palautti henkilön toiminnan merkityksen ja jaotteli hahmot seitsemään rooliin, jotka voidaan havaita useammassakin hahmossa tai useampi merkitys voi olla samassa henkilöhahmossa: lähettäjä, konna, sankari ja väärä sankari, auttaja, lahjoittaja, etsitty ja hänen isänsä. Nämä nimitykset ilmaisevat osuvasti hahmon tehtävää juonen kannalta. Myös eläinhahmolla voi mielestäni olla joku tai joitakin näistä rooleista. Greimas (esim. 1977)

alisti hahmot (myös ei-inhimilliset!) toiminnalle kutsuen heitä aktanteiksi (yleisiä kaikissa kertomuksissa, 6 kappaletta) ja aktoreiksi (lukemattomia, erityispiirteitä kussakin kertomuksessa).

Rimmon-Kenan (1991, 48) toteaa, että henkilöhahmo ja toiminta ovat riippuvuussuhteessa, joten kumpaakaan ei tarvitse alistaa toiselle ja riippuu myös lukijasta, kumpaa haluaa painottaa. Hän nostaakin esiin henkilöhahmojen epäsuorassa esittämisessä neljä tärkeää osa-aluetta: toiminta, puhe (myös sisäinen), ulkoinen olemus ja ympäristö. Toimintaan hän lukee toimeenpanot, laiminlyönnit ja aikomukset; näillä kaikilla voi olla suuri merkitys henkilöhahmon kuvauksessa ja myös juonen kulussa. (Rimmon-Kenan, 1991, 79–86.) Hevoshahmoja voisi kuvata myös näiden samojen osa-alueiden kautta, toki puheen sijasta kyseessä olisi äänen käyttö (ja kuvittelemamme mielen esittäminen). Minua innostaa myös ajatus siitä, ettei hahmoa ja toimintaa tarvitse alistaa kummallekaan.

Heikkinen (2010) taas viittaa Abbottiin (2009), joka jakaa tarinan tapahtumat kertojan tulkitsemina tarkoituksellisiksi teoiksi (acts = intentionaaliset teot), joiden tekijänä on henkilöhahmo ja sattumuksiksi (happenings = ei-intentionaaliset tapahtumat), joissa taustalla ei ole tietoista ja tarkoituksellista toimijaa. Lisäksi tarvitaan tapahtumapaikka, jossa nuo teot tai tapahtumat sattuvat. (Heikkinen 2010, 3.) Tapahtumapaikkana romaanissani on pääasiassa talli- ja kartano-ympäristö. Haluaisin määritellä ainakin romaanini sivuhahmona näyttäytyvän merkittävimmän hevoshahmon, Zorron, toiminnan tarinassa intentionaaliseksi.

Zorro tuuppasi minua kevyesti turvallaan kuin osoittaakseen hyväksyntänsä. Siilitin sitä otsalta.

Kumarruin puhdistamaan Zorron takakaviota, johon oli pakkautunut maata ihan kunnolla säteen ja kengän väliin. Tuin pollen jalan polveni päälle, jotta sain kaviosta paremman otteen. Olin oikeastaan valmis, kun jossain kolahti. Zorro säpsähti ja nykäisi jalkaansa, mutta minulla oli pitävä ote, joten pidin tiukasti kiinni hetken, ennen kuin laskin jalan alas.

Joku juoksi käytävällä.

Siirsin Zorroa edestäni ja kurkistin karsinasta, mutta näin ainoastaan naisen vaaleat hiukset ulko-oven raossa. Ihan kuin Linda.

Mutta mitä ihmettä hän olisi tehnyt tallilla? (R10 2020.)

Ratsastettuamme konepihan ohi, näin silmäkulmastani kaksi hahmoa kauempana puiden alla, lähellä vanhaa kuivuria. Otin vasemmalla kädelläni satulan takakaaresta kiinni ja yritin katsoa tarkemmin. Olivatko ne miehiä, tai yleensä muuta kuin varjojen leikkiä?

Unohdin häilähdyksen konepihalla saman tien, kun Zorro ojentautui harppaamaan tiellä olevan, muka pelottavan, kuopan yli. Kierteellä oleva kroppani nitkahti varoittavasti. (R10 2020.)

Ruonakosken mukaan Merleau-Ponty (1942/1990) jakaa eläimen käyttäytymisen kolmeen eri muotoon: Synkreettinen, jolloin tietyt luonnonolosuhteet (ärsykekompleksi) laukaisevat vaistotoiminnat, ei tilanteen keskeiset piirteet. Mukautuva käyttäytyminen (signaalien huomioiminen) eli oppiminen, voi syntyä ja kadota riippuen eläimen kohtaamista tilanteista. Symbolinen käyttäytyminen taas ei automaattisesti koske eläimiä (vaikka niillä voi olla merkkejä tai signaaleja), koska symboli on merkki, jolla on pysyvä merkitys käyttäjistä tai käyttötilanteesta riippumatta. (Ruonakoski 2011, 172–180.)

Hevoshahmojen kohdalla voitaisiin mielestäni puhua toimijuutta käsitellessä toisaalta tietoisista ja toisaalta vaistonvaraisista teoista (biologit puhuvat ei-opitusta, geneettisesti ohjelmoidusta käytöksestä, ks. esim. Ruonakoski 2011, 76) eli reflekseistä. Refleksi siis tarkoittaa kausaalista suhdetta ärsykkeen ja reaktion välillä fysiologisesti (aistillisesti), jolloin eläin ei ehdi olla edes tietoinen ennen kuin se toimii (ks. esim. Ruonakoski 2011, 73). Vaistonvaraisiksi voidaan luokitella hevosten kohdalla esimerkiksi seuraavat teot: pakeneminen säikähtäessä (ks. esim. Darwin 2009, 115–116); potkaisu jonkin yllättäessä hevosen suoraan takaa; varsan suun aukominen alistumisen eleenä; yksi hevonen vahtii ympäristöä laitimella, kun muut nukkuvat.

Hevoseni oli onneksi sopeutunut nopeasti Paarukseen ja usein aamulla huomasi sen olleen karsinan purupatjalla lepäämässä ainakin osan yötä. Zorrolla oli nimittäin purua sekä hännässä että selässä, joskus myös otsatukassa. Makuulla olo teki hyvää vaihteeksi jaloille.

Ja osoitti luottamusta muita hevosia kohtaan.

Joku lauman hevosista seiso i aina vartiossa laitimellakin, jos muut lepäsivät maaten. Muistan lapsuudesta, kun naapurimme vanha hevostmies kertoi minulle, miten vartijahevosen korvat heiluivat tai olivat toinen suunnattu eteen ja toinen taakse. Se oli kiinnostunut edessä tapahtuvasta, mutta samalla huolissaan takana olevasta. (R10 2020.)

Tarinasta keskustellessa voidaan käyttää myös käsitteitä asiantila (state), tapahtuma (event) ja teko (action). Termit voidaan toki jakaa vielä paljon yksityiskohtaisemmin ottaen mukaan vaikkapa ajallisuuden, tilallisuuden, liikkeen, tekotavan, tietoisuuden asteen, sidonnaisuudet, syyn, tarkoituksen ja lopputuleman. (Ks. esim. Herman 2002, 27–84.) Sisäistä konfliktia tarkastelemalla voidaan lisätä tietoa hahmon psykologisesta motivaatiosta, eli esimerkiksi niistä haluista tai toiveista, jotka selittävät toimintaa (Laine 2015, 237). Myös hevoshahmolla voi olla sisäinen konflikti, joka vaikuttaa sen toimintaan tietyissä tilanteissa. Esimerkiksi stressi, tekemisen puute tai yliaktiivisuus voi laukaista ns. häiriökäyttäytymistä, kuten vaikkapa ilman nielemistä (romaanissani päähevoshahmolla Zorrolla) tai kutomista. Tai niin kuin romaanissani, Bella-

tamma ei ole varma onko sen omistaja Helena lauman johtaja, joten turvattomana se tarjoaa itseään pomon paikalle aina epämääräisessä tilanteessa.

Talutimme maastoporukkamme hevoset tallin suojiin. Hevosten hännät huiskivat leppoisan kävelyn tahtiin karpäsiä. Bella tapansa mukaan näytti taluttavan enemmän Helenaa kuin Helena sitä. (R10 2020.)

Osaltaan strukturalismi ja jälkistrukturalismi marginalisoivat henkilöhahmoon liittyvän tutkimuksen (vaikkakin loivat toisaalta teoreettista perustaa) ja kulttuurin tutkimus taas jo sitten keskittyi rotu–luokka–sukupuolijakoon (esim. Terentowicz-Fotyga & Węgrodzka 2015, 9–10, 14). Rodun kautta tulemme myös lajikeskusteluun; human–nonhuman. Henkilöhahmon kuvittelemisen todellisena ihmisenä oli realistisen proosan myötä vahvistunut (Terentowicz-Fotyga ym. 2015, 7–8). Oli siis tavallaan kaksi koulukuntaa, toinen mielsi henkilöahmot ihmisinä (tai pikemminkin niiden realistisina jäljitelminä) ja toinen näki fiktiiviset hahmot kielellisinä mielikuvina (ks. esim. Rimmon-Kenan 1991, 40–45).

Strukturalismi erotti fiktiivisen henkilöahmon ihmisestä ja esimerkiksi filosofisesta subjektiviteetistä eli tavallaan lukitsi hahmon tarinan ja rakenteen elementiksi. Se ei siis luonut raamia hahmojen yksilöllisyyden, psykologisuuden tai niiden tekstinulkoisen todellisuuden suhteen analyysille, jonka monet lukijat näkevät tärkeänä kirjallisuudessa. Jälkistrukturalismi oli yhtä epäileväinen, mutta vahvasti kerronnallisia ja intertekstuaalisia näkökohtia. Kulttuurin tutkimus oli osa poliittista ja sosiaalista taistelukenttää. Se kiinnitti huomiota ideologioihin ja representaatioihin sekä alleviivasi toimijuutta ja valtaa. Henkilöhahmosta siirryttiin edustuksellisen identiteetin kamppailuun erilaisista subjektipositioista. (Terentowicz-Fotyga ym. 2015, 10–13.) Tällainen henkilöahmon desentralisoituminen siirtyy helposti lukijapositionkin (Käkelä-Puumala 2003, 264). Tähän tematiikkaan voi mielestäni liittää myös keskustelun kulttuurisesta omimisesta ja siitä, voiko ihminen ylipäättään kirjoittaa toisesta ihmisestä tai lajista oikeudenmukaisesti.

Kehityskulut (sekä kognitiivisessa että retorisisessa) kertomuksen teoriassa viittaavat yhä kasvavaan kiinnostukseen fiktiivisiä hahmoja kohtaan, jossa jyrkästä vastakkainasettelusta eri koulukuntien välillä pyritään eroon (Terentowicz-Fotyga ym. 2015, 16). Esimerkiksi Phelanin (1989) retorisisessa metodissa henkilöahmon rakentamisessa on kolme komponenttia: mimeettinen, teemallinen ja synteettinen. Mimeettisessä huomioidaan uskottavan todellisen henkilöahmon rakennuspuut niin psykologisesti, persoonana kuin olemukseltaankin (psykologian

piirissä vallitseva). Temaattinen nostaa esiin kirjallisen hahmon edustamisen, olkoon se sitten isomman yhteisön, idean tai ryhmän representaatiota (kulttuurin tutkimuksessa dominoiva). Synteettinen komponentti viittaa diskurssin tasoon ja käsittelee henkilöahmoa kirjallisena rakenteena, joka ajatusmalli on (jälki)strukturalismissa dominoivana. Phelanin mallissa siis kaikki nämä kolme osa-aluetta ja niiden väliset suhteet on huomioitava. Useimmat kirjalliset hahmot saavat sävyjä näistä kaikista, vaikka etualaisuus vaihtelee. Samassa yhteydessä Phelan nosti esiin henkilöahmon kehittymisen, johon vaikuttavat tarinan tasolla epävakaisuudet, diskurssin tasolla jännitteet, sekä kaikkien edellä mainittujen kolmen komponentin osalta dimensiot ja funktiot. Tässä mallissa siis henkilöahmo ja kehittyminen (tai tarinan kehityskulku) kuuluvat tiukasti yhteen. (Phelan 1989.)

Toisaalta fiktiivisiä henkilöahmoja, ja mielestäni hevoshahmoja, voidaan luokitella kahdeksalla kategoriolla, jotka kuvaavat eri puolia hahmoista (ks. Hochman 1985). Aspektien voimakkuus vaihtelee kussakin henkilöahmossa ja kaikki näkökulmat eivät ole tähdellisiä yksittäisessä hahmossa. Nämä kategoriat ovat: tyypittely–naturalismi, johdonmukaisuus–epäjohdonmukaisuus, kokonaisuus–pirstaleisuus, kirjaimellisuus–symbolisuus, monimutkaisuus–yksinkertaisuus, läpinäkyvyys–läpinäkymättömyys, dynaamisuus–staattisuus, sulkeutuneisuus–avoimuus. Hochman korostaa, että rakennamme hahmot mielessämme suhteessa omiin kokemuksiimme ja tietoihimme. (Hochman 1985, 56, 89.) Näin käy hevoshahmojenkin kohdalla.

Samankaltaiset toimintatavat eri tilanteissa eli kaltaisuus on myös merkittävä asia henkilöahmon muodostumisessa päässämme. Vastaavanlaisia asioita ovat myös toisto, kontrasti (käytetytymisen ristiriitaisuus) ja implikaatio. (Rimmon-Kenan 1991, 53.) Postmodernissa kirjallisuudessa kaltaisuus ja toisto voivat olla tosin Käkelä-Puumalan (2003, 263) mukaan hukassakin, tarkoituksella.

3.2.1 Subjekti, toimija, persoona

Eläinten subjektiuus ja toimijuus kiinnostavat tutkijoita monella tieteen alalla (ks. esim. Schuurman 2013). McHugh (2009, 490) toteaa, että eläimiä käsitteellistetään kulttuurisissa tuotteissamme nykyisin uudelleen ikään kuin aktiivisiksi toimijoiksi. Se voi pitää sisällään tietoisia tai intentionaalisia toimintoja (ks. Armbruster 2013, 29). Toisaalta kulttuuriteoristi Wolfe (2009, 569) suhtautuu kriittisesti tällaiseen toimijuuden määrittelyyn, joka ei perustu yksilön subjektiivisuudelle. Hailan ja Lähteen (2003, 10) mukaan Latour ja Connolly sen sijaan toteavat, että ihmisen tahdosta ja toiminnasta riippumatta luonnon konkreettiset prosessit ja tapahtumat

vaikuttavat ja siten niitä on pidettävä toimijoina (vrt. Raipola 2020). Näin ollen tässä on taas yksi kirjallisuudentutkimuksen käsite, josta voidaan olla hyvinkin erimielisiä; kuinka subjekti ja toimijuus määritellään (posthumanistisessa) kirjallisuudessa ja sen tutkimuksessa? Posthumanismiin kuuluu kuitenkin ajatus siitä, että toimintaa ja sanomista tuottavat muutkin kuin inhimilliset olennot eli ihmiset.

Toimijalla tarkoitetaan useimmiten filosofiassa ja psykologiassa yksilöä, joka tietoisesti pystyy toimimaan aktiivisesti ja vaikuttaa siten oman elämänsä lisäksi toistenkin elämään. Sen sijaan esimerkiksi uusmaterialismin piirissä (mm. Barad, Deleuze, Guattari, Latour) on käsitetty toimijuutta uudella tavalla. Toimijuus voidaan tällöin ajatella ominaisuuden sijasta vaikkapa ihmisen ja eläimen suhteessa ilmeneväksi kanssakäymiseksi ja yhteistoiminnaksi. Myös monet ihmistieteellistä eläintutkimusta tekevät historian tutkijat tarkastelevat nykyisin eläimiä toimijoina. (Lähdesmäki 2020, 23–24, 34.) Esimerkiksi Latour käsittää myös ei-inhimillisten toimijoiden osallistuvan merkittävästi tapahtumakulkuihin inhimillisessä yhteisössä (ks. esim. Haila ym. 2003, 11).

Kuten aiemmin osoitin, hevoshahmot voivat esiintyä monissa rooleissa, sivuhahmoina tai päähahmoina, kuten vaikkapa Sewellin (1954) Uljas Musta, Tšehovin (1886/1963) vossikkakuskin hevonen ja Evansin (1995) Pilgrim. Romaanissani hevonen näyttäytyy aktiivisena toimijana, vuorovaikutussuhteessa ihmisten, toisten eläinten tai materian kanssa; hevoshahmo tuottaa kokemuksia ja merkityksiä sekä vaikuttaa tapahtumakulkuihin toiminnallaan (ks. kuoppakohtaus s. 33).

Henkilöhahmojen sijaan saatetaan nykyisin puhua identiteetistä, subjektista tai minuudesta. Subjekti on tullut kirjallisuudentutkimukseen filosofiasta ja kielitieteestä, joten se voi viitata vaikkapa yhteiskunnalliseen subjektiin (rationaalinen suvereeni toimija) tai subjektiin, joka kokee ilmiömaailman objektit. Strukturalistit ja jälkistrukturalistit käsittivät subjektin asemaksi tietyssä merkkijonossa (ilmaisaktin subjekti ja lausuman subjekti), eikä niinkään yksilönä sinänsä. Tästä juontavat tekstin 'puhuvan subjektin' eli kertojan ja 'tarinan subjektin' eli henkilöhahmon positiot. Subjektin kriisin jälkeen henkilöhahmoja on käsitelty hajanaisuuden ja pirstaloituneisuuden kautta. Postmoderni kerronta jättääkin johtopäätökset lukijalle. (Käkelä-Puumala 2003, 241–244, 260.) Henkilöhahmojen minuudella kuvataan yleensä kätkeytyä sisintä, jossa kaikki on merkityksellistä ja jota tuodaan esille erilaisten kerrontatekniikoiden avulla

(Laine 2015, 34). Identiteetti taas tarkoittaa usein itseyyttä, käsitystä itsestä (esim. Laitinen 2007, 145).

Nykytologian ja -biologian mukaan myös monet eläinlajit voivat olla historiallisia subjekteja (tietoinen maailmasta ja objektivoi maailmaa tai ajankulkua), joilla on tavoitteita, motivaatiota ja jotka saavat aikaan muutosta (Lähdesmäki 2020, 25). Myös poliittisesta subjektista on puhuttu (esim. Raento 2016). Suomessakin vaikkapa suomenhevonen on voitu nähdä (nationalistisesti) subjektina, joka on auttanut kansamme kohti nykyisenkaltaista itsenäisyyttä ja hyvinvointia (Nyman 2013; Raento 2016). Laitinen (2007, 146) taas korostaa, että kaikki keholliset olennot, joilla on kyky tuntea ja kokea ovat subjekteja (ks. myös Schuurman 2012, 84–90, 184–188, 234–236; Schuurman 2017). Eläinmaantieteessä (animal geography) on nostettu esiin eläinten subjektiivisuus suhteellisen ontologian kautta; eläimet ovat tietoisia, tuntevia, älyllisiä olentoja. On puhuttu ihmis-eläin-geneettisistä käytännöistä (anthropo-zoo-genetic-practise), kun eläimet ja ihmiset muokkaavat toistensa identiteettiä. (Nosworthy 2013, 32–40.) Väitän, että silloin kun ihminen (edes yrittää) ymmärtää pitkäkestoisessa suhteessa eläimen mieltä (toimijuutta, intentioita, ilmauksia ja niiden kommunikointia), on vaikea olla näkemättä eläintä subjektina (vrt. Schuurman 2012, 234–239).

Ihmisyys biologisena ominaisuutena ja persoonuus nähdään yleensä eri asioina. Sitä, voiko eläin olla persoona, ollaankin jo erimielisiä. Hermeneuttisessa kokonaisnäkemyksessä ihminen kehittyy persoonaksi itseään koskevien ajatusten, tunteiden, tulkintojen ja arvostusten myötä. Sturman mielestä taas persoonuus on olemassa monimutkaisena suhdekokonaisuutena mielellisissä ja ruumiillisissa tapahtumissa. (Kotkavirta 2007a.) Laitinenkin (2007, 145) viittaa tähän mainitessaan, että persoonaan liittyy mentaalisia ja materiaalisia attribuutteja. Hänen mukaansa persoona on ihminen ja ehkä jotkut eläimistäkin, silloin kun heitä tarkastellaan subjektina ja toimijana (joilla oma perspektiivi maailmaan, oma praktinen itsesuhde ja edellä mainittuihin liittyvä moraalinen status). Persoona on siis ainakin potentiaalisesti vapaa, rationaalinen, moraalinen ja itsetietoinen; holistisesti ajateltuna. (Laitinen 2007, 146.) Ennen puhuttiin luonteesta ja nykyisin enemmänkin persoonallisuudesta; molemmat tarkoittavat yksilöllisistä piirteistä muodostuvaa kokonaisuutta, joka ei muutu nopeasti. Luonne liitetään niin eläimiin kuin ihmisiinkin, mutta persoonallisuus halutaan usein liittää persoonaan.¹² (Kotkavirta 2007b, 11.)

¹² ”Poni oli syönyt banaaninmakuisen suolakiven kokonaan ensimmäisenä yönä – ahne... Kun päivällä Hevonen vain nyrpisti sille nenäänsä!” (TP 2.11.2019.)

Useat tutkijat käyttävät nykyisin Baradin (esim. 2007) luomaa termiä intra-aktiivinen, jolla yleensä tarkoitetaan toimijoiden toistuvissa ruumiillisissa kohtaamisissa rakentuvia suhteita, suomennoksissa yleensä puhutaan yhdessämuotoutumisesta (ks. esim. Haraway 2009, 116; Kaarlenkaski 2012, 263; Moyes 2019, 469–471). Myös ’kinesteettinen empatia’ on käytössä, kun käsitellään hevosen ja ihmisen vuorovaikutusta sekä toisen ymmärtämistä (Schuurman 2012, 88; Parviainen 2002, 325–348). Romaanissani käsitän hevoset objektin lisäksi myös aktiivisesti toimivina subjekteina, persoonina ja yksilöinä. Tähän yhtyi havainnoimieni hevosten Omistajakin puhuessaan niin omista hevosistaan kuin kirjani hahmoistakin. En kuitenkaan tarkoita tällä sitä, että hevoset olisivat samanlaisia kuin ihmiset, vaikka saatankin semanttisesti käyttää samoja sanoja niistä puhuttaessa. Kehollisen läheisyyden vaikutelma tulee, kun romaanini minäkertoja kuvaa tilannetta tallilla:

Kun menin Zorron karsinaan, se haistoi tuliaiseni ja höpötti pehmeällä äänellään. Naapurin hevonen paukautti seinään kaviollaan. Se piti kiistatta epäreiluna, että kaveri sai herkkuja ja hän ei. Kippasin porkkanat Zorron ruokakuppiin ja se syöksyi niiden kimppuun ahnaana.

–Äläs nyt tukehdu, naurahdin väkinäisesti.

Nojasin Zorron lämmintä kylkeä vasten ja silittelin sitä ajatuksissani toisella kädellä kaulan alta. (R10 2020.)

Hevoshahmoillani on yleensä nimi, kuten henkilöhahmoillakin. Hevosten nimet korostavat yksilöllisyyttä ja omaehtoista toimijuutta, joka rakentaa aktiivisesti suhdettaan ihmiseen. Suhde hevosiin voi kirjani eri henkilöhahmoilla olla niin välineellistävä, inhimillistävä, emotionaalinen kuin luonnollistavakin (vrt. Schuurman 2012). Hevoshahmojeni persoonallisuus on muotoutunut vuorovaikutuksessa ja kohtaamisissa niin ihmisten kuin toisten eläintenkin (ehkä myös materian) kanssa; vaikuttaen toivottavasti täten myös lukijaan affektiivisen empatian kautta.

Dualistinen psykologia jakoi käyttäytymisen kahteen tasoon tai alueeseen: mekaaniset reaktiot (riippuvat edeltävistä olosuhteista) ja ylemmät toiminnat (niihin liittyy näkemys tilanteesta ja olosuhteiden merkityksestä subjektille), jota jakoa Merleau-Ponty (1942/1990) Ruonakosken mukaan kritisoi (2011, 65). Merleau-Pontyn mielestä oppimisen kautta reaktiot voivat muuttua taipumukseksi (Ruonakoski 2011, 65–66). Esimerkiksi hevoselta voidaan ja kannattaakin sammuttaa vaikkapa potkaisurefleksi tai kiinni jäätäessä tapahtuva pakoreaktio (irti kiskominen) kouluttamalla (ks. myös Knuutila 2002). Se ei silti takaa, etteikö jossain tilanteessa tuo mekaaninen reaktio (refleksi) aiheuta jopa ihmisen kuolemaa hoitaessa tai ratsastaessa, eläin on kuitenkin aina eläin. Vanha sanonta siitä, että eläimellä on pitkä muisti, pitää paikkansa hevostenkin kohdalla. Tästä löytyy tarinoita esimerkiksi sotahevosten kanssa toimineilla. Lisäksi

hevokset ovat nopeita oppimaan niin hyvässä kuin pahassa, mutta tässäkin on runsaasti yksilökohtaisia eroja, jonka olen kokemuksen kautta todennut. Eläimet voivat olla myös todella uteliaita, niin hevonenkin (ks. esim. Haila 2003, 198). Usein uteliaisuus voittaa lopulta pelonkin (ks. esim. Florencen ja Bellan laidunkohtaus s. 58).

Jatkopohdintaa kaipaisivat mielestäni edelleen hevosen toiminnot esimerkiksi ratsastajan tai käsittelijän ruumiinkielestä, sanoista tai eleistä johtuen. Useimmiten ne sinänsä toki ovat lähellä tietoisia tekoja eli opittua (ehdollistettua) käyttäytymistä, tai refleksejä, mutta toiset tutkijat pohtivat vastata-termin (respond) käyttöä myös eläimen kohdalla (ks. esim. Haraway 2008, 19–27; vrt. Derrida 2019, 53–55, 170–175). Vastaaminen tarkoittaa Harawayn mukaan sitä, että yhteys¹³ on todellinen, subjektien rakentama kontakti suhteessa; kumppanuuslajit tietävät, tuntevat ja näkevät vastaamisen (2008, 226–227). Vastaamisesta puhuttaessa halutaan yleensä korostaa myös molemminpuolista kunnioittamista ja ehkä lisäksi yhdessätulemistä (becoming with) – joksikin enemmän kuin mitä kumpikaan on ilman toista (esim. Nosworthy 2013, 42–49). Se pitää sisällään yhteistä kehittymistä, keskinäistä riippuvuutta ja tulemistä (ks. myös Ruonakoski 2015, 270–275).

Reaktio voisi olla alakategoria vastaukselle, mutta asia on monimutkainen, toteaa esimerkiksi Pyke (2019, 74, 76). Toiset puhuvat vastaamisen sijasta kommunikaatiosta, joka perustuu kielien sijasta liikkeisiin, eleisiin ja toimintaan, mutta on silti yhden reagoitua toiseen, kanssakäymistä, dialogia (ks. esim. Haila 2003, 198; Ruonakoski 2015, 275; Schuurman 2012, 234). 1960-luvulla nousi esiin myös käsite zoosemiotiikka (zoosemiotics), jonka on käsitetty olevan tietynlaista merkkien tutkimuksen ja etologian yhdistämistä. Termiä on saatettu käyttää niin tieteellisestä tutkimuksesta eläinten merkkikielestä kuin kirjallisten eläinten semiotiikastakin. (Ks. esim. White 2008.)

Ainakin itse huomaan usein hevosten kanssa, että meillä on vastavuoroinen suhde ja kykenemme kommunikoimaan – joskus paremmin, joinakin päivinä huonommin. Välillä tuntuu, että hevonen lukee ajatuksiani ja minä sen. Todellisuudessa kyseessä lienevät hyvin hienovaraiset eleet, ilmeet tai lihasreaktiot, ehkä mikroilmeet, joita tiedostamattammekin havaitsemme kokemuksen ja laji- sekä yksilötuntemuksen perusteella. Syntyy tietynlainen yhteys, jonka

¹³ ”Hevonen tuli heti luokseni, kun menin tallin taakse nurmitarhaan hakemaan. Hevosella ei ollutkaan riimua, mutta se seurasi minua kuin koira ohjaajaansa helposti portille –.” (TP 18.6.2020.)

ilmenemiseen vaikuttaa kummankin osapuolen keskittyminen toiseen. Myös tunteiden siirtymisestä ihmisen ja eläimen välillä on saatu jo viitteitä tieteellisestikin (ks. esim. Katayama ym. 2019).

Kohtaamisen jälkeen mikään ei ole kuitenkaan enää varmaa, kohtaaminen on tapahtuma. Se on osaksi aktiivista ja osaksi passiivista, se vain tapahtuu. Menneisyys johtaa kohtaamiseen, joka jättää jäljen ja tulevaisuus seuraa kohtaamista. (Esim. Korhonen 2012, 87–104.) Muistan edelleen, kun parikymmentä vuotta sitten palasin yli puolen vuoden ulkomailla oleskelun jälkeen Suomeen ja suoraan lentokentältä katsomaan hevostani hoitotallille. Se tunnisti selvästi auton äänen, muttei tehnyt elettäkään tullakseen tarhan portille, huutelustani huolimatta. Se ei edes kääntynyt katsomaan. Menin siis itse hevosen luo ja se astui välittömästi jalalleni. Seisoi siinä tyynen rauhallisesti. Asia, jota se ei koskaan normaalisti tehnyt. Ikään kuin hevoseni olisi halunnut moittia minua poissaolostani ja osoittaa mieltään. Todellisuudessa saattoi olla kyse siitä, että koska minua ei ollut näkynyt pitkään aikaan (ja ehkä haisinkin erilaiselta), kiintymys minuun ja toisaalta muuttunut tilanne sai hevoseni käyttäytymään hieman epävarmasti, aggressiivisesti (vrt. Telkänranta 2015, 27–28). Antropomorfismia tai ei, otin moitteet vastaan, vaikka olinkin järjestänyt hevoseni tutun eläinlääkäriopiskelijan hoitajaksi poissaoloni ajaksi.

4 KIITOLAUKKAA HARJUMAASTOSSA

Ollessaan vuorovaikutuksessa ihminen ja eläin muokkaavat väistämättä toisiaan, vaikka onkin tarpeen tunnistaa toislajisen aistimaailman ja siitä syntyvän kokemuksen erilaisuus. Täydellinen tottelevaisuus tai ihmisen täydellinen dominointi hevos–ihmis-suhteessa ei ole useimmiten edes toivottua. Hevosen halutaan ja sallitaan olla persoona. Ihminen on ehkä toisinaan vain vierelläkulkija. Joskus tuossa suhteessa on epäyhtenäisyyttäkin havaittavissa, kun hevonen ilmaisee omaa persoonallisuuttaan toiminnalla. (Vrt. Birke & Hockenhull 2016, 134–135.)

Romaanissani, eli tutkielmani taiteellisessa osiossa, käytän monenlaista kieltä. Asiakieltä, puhekieltä, murteita, vieraita kieliä, hevosalan terminologiaa ja vaikkapa luontomaalailua. Yritän ymmärtää hevostenkin kieltä. Romaanini on fiktio, jossa kuitenkin pyrin uskottavuuteen niin hevos- kuin ihmishahmoissa sekä maaseudun ja maatöiden kuvauksissa. Toki kartano on ympäristönä hieman erilainen kuin tavallinen maatila, mutta hevostallit ja peltoviljely ovat samaa arkea kaikkialla. Tietysti isolla tilalla koneiden ja peltokuvioiden koko on yleensä suurempi. Henkilöhahmot eivät ole pelkästään mies- tai naisfiguureita tai suomalaisia, eivätkä hevoshahmot vain yhtä rotua tai ikäluokkaa. Näin arkeakin kuvataan kielen avustuksella monenlaista ja monesta näkökulmasta. Nimettyjä hevoshahmoja on rajallinen määrä, jotta lukijalla on mahdollisuus koukuttua niihin. Hevoshahmojen haluille ja toiveille on rakennettu myös jonkin verran esteitä.

Covid-19 pandemia vaikutti tutkielmani tekoon lopulta hyvin vähän, vaikka rajoitustoimet alkuun hätkähdyttivätkin. Joitakin viikkoja jäi hevoshavainnoinnista välistä, kun joko minä itse tai Hevosten Omistaja halusi varmuuden vuoksi pitää taukoa. Muutoin koronariski aiheutti sen, että toimimme vain ulkotiloissa ja pääsääntöisesti vältin käymästä satulahuoneessa tai tallissa. Eli Omistaja toimitti sellaiset asiat, missä olisi pitänyt mennä sisätiloihin. Maaliskuusta 2019 lähtien en siis käytännössä kerännyt enää lainkaan havaintoja karsinassa. En kuitenkaan usko tämän vaikuttaneen havaintojeni luotettavuuteen, monipuolisuuteen kyllä jossain määrin. Yritimme myös muistaa pitää etäisyyttä Hevosia hoitaessa ja katsellessa, vaikka ulkona olimmekin. Monta kertaa totesimme hevostelun olevan samalla mielen terapiaa.¹⁴

¹⁴ ”Stressitasoni laski selvästi – Kiitos Pollet!” (TP 9.5.2020.)

”Välillä Omistaja silitti kärryiltä Hevosen poskea ja välillä Hevonen olisi halunnut kulkea turpa Omistajan selässä kiinni.” (TP 3.6.2020.)

4.1 Onnellinen hevonen

Eläinten hyvinvointiin on liitetty perusterveys ja toiminta, lajinmukaisten käyttäytymistarpeiden tyydyttäminen sekä affektiiviset olotilat. Ihmisen elämänlaadusta puhuttaessa taas voidaan nähdä neljä osa-aluetta: ympäristön asuttavuus, yksilön hyvinvointi, elämän tarkoituksellisuus sekä onnellisuus eli tyytyväisyys elämään. Onnellisuus on vielä jaettu kahtia, kognitiiviseen ja affektiiviseen komponenttiin. Ensimmäisessä vertaillaan sitä, millaista elämä on, suhteessa siihen millaista elämän pitäisi olla. Jälkimmäinen sisältää sekä negatiiviset että positiiviset affektit. Yleistettynä, onnellisuuteen vaikuttaa enemmän affektioiden toistuvuus kuin niiden voimakkuus. Affektiivinen onnellisuus ihmisellä tai eläimellä ei ole lyhytkestoinen emotio tai mieliala, mutta tietynlainen mieluisuuden toistuminen affektiivisissa kokemuksissa suurimman osan aikaa. Eli se reflektoi, kuinka hyvin yksilö voi. Eläimellä puhutaan nykytiedon valossa vain onnellisuuden affektiivisestä komponentista. Onnellisuutta eläin voi ilmentää esimerkiksi korvan tai hännän asennolla, naaman ilmeellä, leikillä tai vaikkapa äänellä (kuten pärskähdys, pärinä, korskunta, hirnunta¹⁵). (Webb, Veenhoven, Harfeld & Jensen 2018; ks. myös Boissy ym. 2007; Hearne 1991; Telkänranta 2016, 141–142, 157–159.)

Piehtarointi on yksi asia, jonka jälkeen hevonen vaikuttaa usein vähintäänkin tyytyväiseltä. Työpäiväkirjassani kuvaan, että aina kun Hevonen tai Poni oli hikoillut liikutuksessa, se halusi tarhaan päästyään ensimmäiseksi piehtaroidaan. Jos Hevosia ei ollut enää tarkoitus sinä päivänä viedä tarhaan, annoimme niiden usein piehtaroida ulkona ennen talliin laittamista. Tämän tavan olin itse oppinut lapsuudessa kylämme vanhoilta työhevosemiehiltä.

Seuraavassa on ensiksi ote työpäiväkirjastani ja sen jälkeen romaanini kohtauksesta piehtarointiin liittyen, jossa hyödynnän psykoanalogiaakin. Hyperlinkin takaa löytyy myös video Hevosen talvisesta piehtaroinnista lumella.

Pihalla Hevonen pääsi [piehtaroidaan](#) valkealle lumelle riimu päässä ja minä videoin – jess! Pärise ja ravisteli lopuksi itsensä kuin koira, ei kuitenkaan kuopaisusta huolimatta käynyt enää uudelleen.

Hevonenhan aina kuopii ensin maata, tarkastaen paikan sopivuuden (ehkä kovuudenkin?) ennen piehtarointia. Se rojahtaa ensin persaukselle takaosallaan ja sitten notkistaa etupolvensa ja ylös noustessa päinvastoin; istuu hetken kuin koira ja ponnistaa sitten raskaamman takaosansakin ylös. Piehtaroidessa jalat heiluvat vatsan päällä kuin koiralla ja ähinääkin tarvitaan yleensä sään yli kierähtämiseen. (TP 29.2.2020.)

¹⁵ ”Omistaja oli aamulla laittamassa jo Ponia valjaisiin, kun tulin ja Hevonen hirtti tallista, että sekin haluaa mukaan.” (TP 23.7.2020.)

Heti laiturille päästyään Florence laskeutui maahan piehtaroidakseen.

Bella käveli ihan sen vierestä maata nuuskien polvet pehmeinä ja rojahti pikkusen liian lähelle sekin maaten. Parin sekunnin ajan molemmat hinkkasivat itseään selälleen synkroniassa, jalat koukussa kuin koiranpennulla rapsutuksia kerjätessään. Kuului ähkintää, kun hevoset yrittivät piehtaroidessaan pyörähtää selkärankansa yli toiselle kyljelle.

– Siinä se aiemmin ihasteltu harjaustulos katosi, sanoin Helenalle ja Johannalle.

Ensimmäisenä aloittanut Florence ponnisti itsensä etujaloilleen ja siitä pystyyn.

– Se ravistelee itseään kuin märkä rakki, Johanna huudahti. (R10 2020.)

Hevonen on laumaeläin, saaliseläin¹⁶ ja sitä kautta pakoeläin. Hevonen on myös liikkuva¹⁷ eläin, joka on luonnossa tottunut syömään tasaisesti pitkin päivää. Nämä aspektit hevosesta on hyvä ymmärtää niiden kanssa eläessä ja toimiessa, koska ne vaikuttavat hevosten käyttäytymiseen ja hyvinvointiin (kuten stressiin) monin tavoin. Jos esimerkiksi yksi hevosista säikähtää ja ryntää pakoon, useimmat lauman hevoset ainakin yrittävät säännätä matkaan, ennen kuin ne alkavat analysoida, olisiko niiden pakenemiselle mitään tarvetta. Toki esimerkiksi alkeisratsastajia varten ratsastuskouluihin valikoidaan usein sellaisiakin hevosia, jotka ovat lähtökohtaisesti hitaammalla sytytyslangalla varustettuja tai turtuneet ajan myötä laiskoiksi joka asian takia hetyilemään. Lisäksi hevosilla on hyviä ja huonoja päiviä, kuten ihmisilläkin. Niillä on tunteita (vrt. Schuurman 2012, 185–186; Boissy ym. 2007; Webb ym. 2018). Ne eivät ole koneita. Kun ihminen tutustuu hoitamansa hevosen subjektiiviseen elämismaailmaan, on hänen paljon helpompaa parantaa juuri kyseisen yksilön hyvinvointia ja onnellisuutta (Schuurman 2012, 238). Romaanissani hevosilla on luonnollisia ja yksilökohtaisia tarpeita, haluja, jotka ovat suhteellisen pysyviä läpi romaanin.

Ihminen on aina oppinut eläimiltä, herkistynyt niiden tavoille liikkua ja kommunikoida sekä hyötynyt niiden tarkemmista haju-, näkö- ja kuuloaisteista. Tuolloin myös ihmisen ja eläimen välinen kohtaaminen sekä toistensa ymmärtäminen on helpottunut. (Ks. esim. Smuts 2013, 253). Nykyinen bioantropologi Smuts (2013, 255) kertoo nuoruuden tutkimuksestaan, jossa jokaisen paviaanin ympärillä näytti olevan näkymätön reviiiri, johon toisen ei haluta tulevan ilman jotain ennakkovaroitusta ja sen jälkeen saatua hyväksyntää tuolle omalle alueelle tunkeutumiselle (ks. myös Haraway 2008, 23–26). Hän jatkaa, että kun toimii hitaasti ja ei tee äkkinäisiä liikkeitä, istuu ja odottaa, ilmoittaa aikeistaan kehollaan ja lempeällä äänellä, niin useimmat

¹⁶ ”Hevonen hidasteli, jäi odottamaan Omistajaa, joka yritti jäällä pysyä pystyssä. Hevonen huolestui hieman, kun Omistaja meni kyyrympään ja ns. hiihteli pahimman jääkohdan yli. Oliko liian petomaista?” (TP 31.3.2020.)

¹⁷ ”Hevonen nosti laukat tosi kevyesti, innoissaan, vaikka hikosikin lumessa laukkaamisen raskaudesta kunnolla. Teki sen sielullekin hyvää päästä laukkaamaan huonojen kelien jälkeen.” (TP 7.12.2019.)

eläimet saa vakuutettua melko nopeasti siitä, että lähellämme on turvallista jatkaa omaa elämää (Smuts 2013, 265). Tämä pätee hevostenkin kanssa toimiessa ja näkyy myös romaanissani.

Hevosella on reviiri, jota se puolustaa ja jolle se antaa toiselle luvan tulla ilmeillä, eleillä ja väliin hyvinkin hienovaraisilla mikroilmeillä kommunikoimalla. Tällöin hevonen voi kutsua haisteluun tai kosketteluun esimerkiksi toisen hevosen, muun eläimen tai ihmisen. Reviirin suuruudeksi hevosella on arvioitu pari kolme metriä. Hevosella on myös saaliseläimenä ns. pakotäisyys (flight distance), jolle se karauttaa, havaittuaan esimerkiksi epämääräisen liikahduksen pusikossa. Vasta sitten se kääntyy katsomaan säikähdyksen kohdetta kunnolla, todetakseen oliko pakeneminen aiheellista. Hevosten elämään kuuluu myös leikki toisten hevosten,¹⁸ eläinten tai joskus ihmisenkin kanssa. Hevoselle tyypillisiä tapoja leikkiä ovat näykkiminen, hankaaminen, kirmaaminen ja erilaiset eleet. Hevosen suuren koon vuoksi on kuitenkin ylläpidettävä voiman ja vallan tasapaino, tietty kunnioitus, jonka ihminen ja hevonen kommunikoimalla ja toisiaan muovaamalla saavuttavat. (Nosworthy 2013, 125–130; ks. myös Telkänranta 2015, 203–204; Telkänranta 2016, 82.)

Kontrolloitu leikki voi kuitenkin myös yhdistää ihmisiä ja eläimiä. Tässä on oltava hevosten kohdalla varovainen ja mielletävä jo varsasta lähtien, että eläimestä tulee iso. Hevonen hakee positiivisia tunteita myös itseään tai vuorovaikutteisen vastavuoroisesti toista hevosta 'hoitamalla' (hampailla näykkiminen/raaputtelu) (ks. esim. Boissy ym. 2007, 388–389; Darwin 2009, 50; Telkänranta 2015, 241–243; vrt. Peura 2020, 120¹⁹).

Hevonen halusi, että hinkkaan muovisualla sitä kutiavasta harjanjuuresta, säästä ja ryntäistä, kun harjasin sitä. Se nojautui sukkaa vasten, otti autuaan ilmeen ja miltei sulki silmänsä ja lerputti alahuultaan... Satuloituani hevosen, odottelin Ponin ja Omistajan valmistumista ja Hevonen seiso i etuviistossa ja yllättäen näykkäisi minua ranteesta (vain pienen pieni mustelma), toruin kovalla äänellä, mutta ajattelin, että se vain halusi "hoitaa" minua takaisin ja unohti etten ole hevonen, lajikumppani. (TP 20.9.2019.)

¹⁸ "Ne kiusoittelivat toisiaan aidan yli (yksi tolppaväli portin vieressä sellainen, josta otettu ylin aitalauta pois), eli esimerkiksi Hevonen oli kiskonut Ponin riimua korvan yli niskasta ja (leikki) vihaisesti korvia luimistellen mulkoillen Ponia aidan yli. Ei siis aikonutkaan purra oikeasti ja Poni käsitti tämän, koska ei lähtenyt karkuun. Eli Hevosen muut eleet olivat rauhalliset, eli seiso i rauhallisesti paikallaan ja vain päätä liikutti ja veti korvia luimuihin." (TP 27.1.2020.)

¹⁹ "Hitaasti Sofia alkaa hieroa Hillaa harjalla. Irtoavista karvoista välittämättä hän antaa kätensä liikuttaa harjaa niihin kohtiin, joihin Hillan iho sitä pyytää koskettamaan. Hilla ojentaa turpaansa pitkäksi, sulkee silmiään, se nauttii, haluaa antaa vastalahjan, mutta tyytyy kääntämään päätään ja vain koskettamaan hampaillaan Sofian olkapäätä, eikä siinä ole hevosen tuoksua, ihmisen tuoksu siinä on, omaan laumaan kuuluvan ihmisen tuoksu." (Peura 2020, 120.)

Hevosen affektiivisen energian, eleiden, ilmeiden ja muun käytöksen lukeminen oikein on tärkeää, jotta yhteistyö hevosen kanssa olisi ennakoivaa ja siten mahdollisimman turvallista molemmille (esim. Schuurman 2012, 234; Nosworthy 2013, 9–10; Telkänranta 2016, 19–20; Webb 2018). Hevosen persoonana, sen temperamenttipiirteet, vaikuttavat hevosen käyttäytymiseen ja sen hyvinvointiin niin normaaleissa kotioiloissa kuin oudoissakin tilanteissa²⁰ (ks. esim. Boissy ym. 2007, 385–386; Telkänranta 2016, 89–91). Puhutaankin siitä, sopiiko joku hevonen tai ratsastaja toisilleen. Tällä on usein vaikutusta myös esimerkiksi urheiluvaavatuksiin ratsastuksessa. Hevosen tai ihmisen jännittyneisyys tai rauhallisuus siirtyvät helposti toisesta toiseen. Hengityksellä on tässä suuri merkitys. Hengityksen pidättäminen voi katkaista energian virtaamisen ratsukon (hevosen ja ihmisen) välillä ja aiheuttaa jännittyneisyyttä toisessakin. Toisaalta ainakin herkemmän hevosen voi ratsastaja pysäyttää vain hengittämällä syvään, jolloin hänen lihaksensa tiedostamatta vastustavat hevosen liikettä.²¹ Luottamus toiseen on myös elintärkeää, varsinkin uusissa, pelottavissa tai haastavissa tilanteissa.²² Se myös vahvistuu tai heikkenee yhdessä koettujen tapahtumien kautta. (Ks. esim. Nosworthy 2013, 151–155, 172–175; Schuurman 2012; ks. myös Derrida 2019, 51–53.)

Hevosen ollessa pakoeläin ja laumaeläin, se reagoi lähellään olevien energiaan. Hevosen ja ihmisen yhteydestä löytyy useita esimerkkejä kaunokirjallisuudesta vaikkapa hengitykseen ja

²⁰ ”Teimme sivupolon agility-haasteineen perillä, jossa piti ylittää erilaisia kaatuneita puunrunkoja, oja yms. tarkkuutta vaativaa. Poni ylitti esteet isolla hypyllä – kyllä meitä nauratti. Se pysähtyi tukin eteen ja sitten loikkasi takapäätä korkealle heittäen yli. Maastovarma tapaus!” (TP 9.5.2020.)

²¹ ”Hevonen reagoi herkästi istuntaani ja muihin apuihini. Riitti kun hengitin syvään ulos ja se pysähtyi ravistakin hienosti, ilman että varsinaisesti tein kädellä/ohjilla mitään. Hevonen oli niin kevyesti kuolaimella välillä, että tuntui kuin olisin ratsastanut ilman ohjia. Kuitenkin tunsin sen olevan siellä, ei se paennut kuolaimen alle.” (TP 22.1.2020.)

²² ”Hevonen jännitti enemmän, kun joutui menemään yksin edellä ja ensimmäisenä. Ei pysähdellyt, mutta piti puristaa ja olla hyvin Hevosen ympärillä, jotta se uskalsi liikkua eteen. Sinänsä siis ihan reipas askel, mutta vaati tukea ratsastajalta uskaltaakseen.” (TP 27.1.2020.)

”Ihme kyllä hanki kantoi alussa hyvin minut ja Hevosen. Omistaja totesi kynnöstä katsellessaan, että varmaan parasta yrittää kävellä valtaojan reunapenkereellä, koska reunimmainen vako on niin syvä ja kynnökselläkään ei ole hyvä mennä... Poni selvisi sinne melko hyvin, mutta Hevonen säikähti ja mietti hätäntymistä, kun sen vasen jalka upposi lumen alla siihen syvään reunavakoon ja oikea etujalka jäi korkeammalle kynnökselle; jalat levahtivat, kun Hevonen melkein ryntäät lumessa kiinni yritti tasapainottaa itseään.

Minun oli vaikea pyytää kovin reippaasti Hevosta eteenpäin, koska vieressä oli siis valtaoja. Mutta sen syvän vaon yli olisi päästävä, jotta voisimme kävellä kapeahkoa – ja välillä tosi kapeaa (30 cm) pengertä pitkin pellon ympäri ja yli metsätielle ja siitä kylätielle. Yritin rauhoittaa ja tukea Hevosta, mutta samalla ohjata ja pyytää sitä selviämään penkereelle – muttei yhtään enempää, ettemme päätyisi luisumaan ojaan!

Jotenkin Hevonen sai kerättyä kaikki koipensa lopulta penkereelle. Sanoin Omistajalle, että menkää reippaasti eteenpäin, nyt ei passaa jäädä arpomaan. Ja niin tarkkana ollen, selvisimme niistä kapeistakin kohdista valumatta ojaan tai vakoon. Vaati kyllä keskittymistä sekä Hevoselta että minulta, eikä harha-askelia saanut ottaa. Metsä- ja kylätiellä Hevonen oli pääsääntöisesti rento ja käveli hyvin. – –.

Juuri ennen kotiin siltaa vastaan jyrisi 80 km/h alueella kauhakuormaajaa lavetilla kuljettanut nuppi & perävaunu, hidasti meidät nähdessään ja pysähdyimme odottamaan ja viitoimme tulemaan sillan yli, ettemme ole tietä kapeammalla sillalla juuri yhtä aikaa, varmuuden vuoksi. Pollet seisoivat ihan rauhassa paikoillaan – –.” (TP 20.3.2020.)

sen rauhoittavaan vaikutukseen liittyen. Seuraavassa sitaatti aihetta sivuvaan kohtaan omassa romaanissani, joka tuo samalla esiin minäkertojan hahmoa ja kirjoitustyyliäni (vrt. Peura 2020, 121²³; Tšehov 1963, 355²⁴).

Hevosilla on uskomattoman rauhoittava ja ajatukset toisaalle vievä voima.

Ei tarvittu kuin hetki hevosen silittelyä ja tuntui että oma sydämen sykekin hidastui.

– Hevosen leposyke on selkeästi alhaisempi kuin normaalikansalaisen. Hengitystiheys taas hevosella on suunnilleen sama kuin ihmisellä, olin kertonut Helenalle tänään loppuratsastuksella. – Ja jotenkin sitä rytmiä alkaa itsekin mielellään seurata.

– Tai toisin päin, oli Helena tajunnut.

– Niin, jos itse jännittää satulassa ja palleahengityksen sijasta aloittaa nopean pin-tahengityksen rintakehällä, vahvistin. – Pian sitten hevonenkin alkaa kiristyä kuin vieteri. Se miettii, että mitähän tässä pitäisi pelätä?

Olin silitelty samalla Zorroa.

– Jos hevonen tuntee kärpäsen ihollaan, niin miksei kuuskytkiloisen, tai no sun tapauksessa nelkytkiloisen, ihmisen vartalon pingottumista, olin nauranut Helenalle.

Kai se oli myös pakoeläimelle normaali reaktio, samanaikaistaa toimintansa lähellä olevien muiden luontokappaleiden tahtiin. Monesti muulloinkin kuin Bellan ja Helenan touhuja seuraillessa olin huomannut, että hermostuneen tai pelokkaan kä-sittelijän hevonen oli samanmoinen.

Jos taas oman adrenaliinitasonsa sai alas, se auttoi hevostakin tyyntymään. Ja joskus toisinkin päin. (R10 2020.)

Tunteeseen on uskallettava luottaa hevosten kanssa toimiessa ja ratsastaessa. Pitää opetella hevosen ruumiinkielen lukemisen lisäksi tuntemaan (intuitiivisestikin), mitä hevonen tarvitsee, sanoo ja haluaa. Virittädyttävä sen kanssa samalle taajuudelle (esim. Nosworthy 2013; Schuurman 2012, 67–72, 135–140.) Näin voi havaita, milloin hevonen on iloinen, jolloin pieni pukki laukatessa johtuu vain siitä,²⁵ ja milloin taas hevonen yrittää viestiä kivusta pukitellessaan tai kieltäytyessään liikkumasta (ks. myös Boissy ym. 2007, 387–389).

On aistittava, kuinka tulee oikealla tavalla pyytää hevoselta haluamaansa ja reagoitava itse esimerkiksi paineen poistamisella juuri oikealla sekunnin murto-osalla, kun hevonen vastaa pyyntöön. Näin kasvaa yhteistyökyky ja molemmat osapuolet herkistyvät toistensa kommunikatiolle. Dialoginen suhde hevoseen syntyy molemminpuolisesta ystävällisyydestä,

²³ ”Miten herkkä on nytkin Hillan turpa Sofian kasvoja koskettaessaan, miten rauhalliseksi muuttuu Sofian hengitys hevosystävän houkutellessa sitä sieraimiinsa. Sofiaa nuuhkiessaan Hilla saa tietää asioita, joita Sofia ei tiedä.” (Peura 2020, 121.)

²⁴ ”Kopukka pureksii, kuuntelee ja hengittää isäntänsä käsiin...

Jona innostuu ja kertoo sille kaiken.” (Tšehov 1963, 355.)

²⁵ ”Silloin Hevonen teki pikkupukin; selkä taipui horisontaalisesti mutkalle samalla kun takaosa kohosi ilmaan. Koska otin heti ohjalla löysät pois ja hidastin, ei sitä seuraavaa isompaa pukkiä tullut. Varmaan se lähinnä ilo/energiapukki olikin, eikä tarkoitus ollut varsinaisesti saada minua selästä.” (TP 2.11.2019.)

kunnioituksesta, huolenpidosta, oppimisesta ja luottamuksesta, joka syvenee ajan myötä.²⁶ Ta-
voitetilana ratsastuksessa on, että ratsastaja kykenee työskentelemään eleettömästi ja herkästi,
jolloin hevonen liikkuu rennosti, kevyesti ja innokkaasti.²⁷ Hevosen tulisi ratsun roolissaan py-
syä keskittyneenä yhteistyöhön, odottaa pyyntöä ja vastata mielellään. Tätä kuvaan esimerkiksi
romaanissani näin:

Jatkoin harjoitusravissa ympyrän pienentämistä vielä toiseen suuntaan. Tein sen
sulkuväistössä, eli Zorron takajalat kulkivat sisempää uraa kuin etujalat, se liikkui
taivutettuna. Kun olin tyytyväinen Zorron tasapainoon muutaman metrin voltilla,
aloin suurentaa ympyrää takaisin avoväistöllä. Siinä taas etuosa liikkui sisempää
uraa kuin takajalat. Zorro tuntui ikään kuin liukuvan allani siihen suuntaan mihin
halusin.

Hevonen kiitti pidemmästä muodosta lennokkaalla askelluksella. (R10 2020.)

Pakottaminen tai negatiivinen vahvistaminen, esimerkiksi jatkuva raipalla läpsyttely, yleensä
turruttaa hevosen. Silloin kyseistä toimintaa täytyy aina vain voimistaa, saadakseen aikaan edes
saman reaktion. Kun raippaa käyttää harvemmin ja lähinnä merkinantovälineenä, sillä voi he-
rättää tai herkistää hevosta. Toisaalta hevosen, joka luottaa ihmiseen, voi saada tekemään mel-
kein mitä vain houkuttelemalla ja yksinkertaisesti pyytämällä. (Ks. esim. Nosworthy 2013,
135–141.) Esimerkiksi itse pyysin aikanaan TV-kuvausta varten ratsailta lännenhevostani kii-
peämään eduskuntatalon portaita, jonka se teki millisekuntien aikana käydyn sanattoman kysy-
mys–vastaus kommunikaatiomme jälkeen. Toki se myös keräsi informaatiota laskemalla pää-
tänsä ja havainnoimalla tilannetta. Uteliaisuus ja toisaalta pelokkuus voivat olla hyvin erivah-
vuisia piirteitä kussakin hevosessa ja vaikuttavat merkittävästi niiden käyttäytymiseen ja on-
nellisuuteen²⁸ (ks. Boissy ym. 2007, 389–390).

Hevoset reagoivat ihmisen keholliseen auktoriteettiin, jolloin ne huomaavat helposti pelosta tai
hermostuksesta johtuvan käytöksen ja saattavat hyödyntää sitä (ryhtymällä esimerkiksi syö-
mään ruohoa tien viereltä talutuksessa tai ratsastaessa tai tunkeutumalla ihmisen reviirille). On
tärkeätä erottaa auktoriteettiasema, joka ihmisen on saavutettava suuren eläimen kanssa

²⁶ ”Tarhaan vein vahingossa väärän ruoka-astian Hevoselle, joka vain vilkaisi sitä ja käveli ympäriinsä ja kuopi
ikään kuin aikoi piehtaroida ja sitten Omistaja älysi, että Hevonen on näreissään, kun ei saa vanhaa hyvää ruokaa,
vaan samaa yrttipöperöä, josta se oli kieltäytynyt jo aamulla...” (TP 29.2.2020.)

²⁷ ”Omistaja kysyi teenkö selässä mitään, kun näyttää hyvältä ja kevyeltä ulospäin. Hiki tuli kummallekin, Hevo-
selle ja minulle.” (TP 29.6.2020.)

²⁸ ”Hevonen (ja minäkin) oli aivan hionnut, vaikkei ravია ollut tullut varmasti kuin kilometri; sitä se stressaantu-
minen ja psyykinen jännitys fyysisen rinnalla teettää... Hevonen oli koko reissun valmiina ampaisemaan vaisto-
jensa määräämänä pakoon, kaikki lihakset valmiiksi jännittyneinä.” (TP 29.2.2020.)

”Omistaja kertoi, miksi ei halunnut laavulle päin. Naapuri oli kertonut siellä asustavan 6 karhua... Ei ihme, että
Hevonen oli keväällä siellä niin stressaantunut, että hikoili melkein käynnissäkin...” (TP 18.6.2020.)

työskennellessään ja toisaalta auktoriteetin käyttö (esim. Nosworthy 2013, 67–68, 141–146). Hevosen subjektiroolin voidaan nähdä konkretisoituvan siinä, miten hevosen ja ihmisen välille rakentuu kunnioitus- ja luottamussuhde. Hevosen kunnioitusta tarvitaan hevosen hierarkkiseen hallintaan ja luottamusta taas kommunikaatioon. (Ks. Schuurman 2012, 234–235; myös Telkänranta 2016, 100–102.)

Hevonen voi myös hakea turvaa ihmisestä. Se käyttäytyy eri ihmisten kanssa eri tavalla. Tätä pyrin kuvaamaan romaanissani muun muassa Bellan ja Helenan hahmoissa. Tällöin ainakin jotain eläimistä tietävä lukija saa hevosten toiminnan kautta lisätietoa myös ihmishahmoista.

– Kun Bella alkaa luottaa sinuun, niin se ei pakene niin helposti säpsähtäessään. Tai yleensäkin säiky joka asiaa enää.

– Tiedän, että minun pitäisi ottaa johtajuus, Helena sanoi kerrankin miltei äkäisenä.

Käänsin katseen vieruskaveriini yllättyneenä. Sitä oli luettu kuitenkin hevosenkäsittelyoppaita. Samassa moitin itseäni. Olin ilkeä. Eihän se niin helppoa ollut, vaikka olisi tiennyt teoriassa miten mainiosti. Hevosten kanssa piti pystyä reagoimaan usein sekunnin murto-osissa, jos halusi toimia oikein ja saada viestin perille.

– No jaa, ensin sen pitää ehkä luottaa sinuun; että sinua totellessaan se on turvassa. Ettei sen tarvitse huolestuneena alkaa tarjota huonojakin tai sinulle vaarallisia ratkaisumalleja itse, pohdiskelin ääneen. (R10 2020.)

Toisaalta hevonen tulkitsee affektiivisesti ihmistä, joka on vaikkapa vamman takia haavoittuvassa asemassa. Näin tämän tuttavani kohdalla, joka aivoinfarktin jälkeen kärsi ataksiasta ja opetteli uudelleen muun muassa kävelemään. Hänen hevonsensa ymmärsi empaattisesti omistajansa poikkeuksellisesti nykivät liikkeet. Ratsu sieti kuolainten kolistelun hampaita vasten omistajan laittaessa suitsia huojuvan kehonsa kanssa. Hevonen kaappasi kaatumassa olevan taltuttavan ihmisensä kaulallaan, pitäen hänet pystyssä. Samasta syystä myös hevosavusteisessa terapiassa (esim. psykiatrinen ratsastusterapia) on saatu hyviä tuloksia ihmisillä, joita tavallinen psykoterapia ei ole onnistunut auttamaan.²⁹ Tšehovin (1963) novellissa *Suru* ajurikuski Jona yrittää puhua poikansa kuolemasta ihmisille, mutta kukaan ei korvaansa lotkauta. Yöllä tallissa hevonen kuuntelee ja hengittää isäntänsä käsiin (ks. alaviite s. 47), lohduttaa kuten Hilla-hevonen Sofiaa Peuran (2020, 182) romaanissa.

Hevosen onnellisuus ei synny vain siitä, mitä siltä ei puutu (esim. ravinto, vesi, kylmyys, liikunta ja ulkoilu, puhtaus, terveys, kavionhoito, laumaeläimenä toisten hevosten seura). Riskinä

²⁹ ”Toistuvasti käy niin, että hevonen astuu väliimme, kun potilas haluaa kertoa jotakin, mitä on liian vaikea kertoa suoraan toiselle ihmiselle. Ihminen alkaa jutella hevosen toiselta puolen, kuin verhon takaa rippituolista. Kun asia on kerrottu, hevonen väistyy, Jyrki kertoo.” (Holma 2020, 39.)

nykypäivän hevostenhoidossa voi olla joko niiden liika inhimillistäminen tai toisaalta niiden välineellistäminen. Nämä ovat tuoneet mukanaan myös sairauksia (esimerkiksi metabolinen oireyhtymä ja vatsahaava). Voidaan siis väittää, että hevosen hyvinvointi riippuu myös siitä, miten hevosta tulkitaan eläimenä. (Vrt. Schuurman 2012, 236–242, 214–229.)

Kumppanuuslajin on sanottu löytävän onnellisuutta tyytyväisyyden kautta (Hearne 1991). Tällainen olotila voi syntyä esimerkiksi ponnistelusta ja tavoitteiden saavuttamisesta. Ihmisen harjoittellessa jotain vain hovin vuoksi eläimen kanssa, syntyy molemmille oikeuksia; vaatia huomiota, kunnioitusta ja vastausta. (Hearne 1991.) Tällöin eläimen pitäminen pelkkänä objektina, omistettavana asiana, ei enää toimi (Haraway 2003, 52–54). Useimmat hevoset kaipaavat tekemistä ja ovat tyytyväisiä saadessaan työskennellä ihmisen kanssa sekä oppia uutta.³⁰ Väitän, että täten voisi linkittää hevosen elämänlaatuun myös tarpeellisuuden kokemuksen (vrt. Webb ym. 2018).

4.2 Oman äänen kautta

Ensimmäistä kertaa romaania kirjoittaessani laadin runsaasti erittäin pitkiä polveilevia lauseita, käyttäen assosioivaa tyyliä. Eräs vertaislukija kommentoikin, että hänen oli vaikea aluksi päästä lukemisessa vauhtiin, kun joka lauseessa oli niin paljon informaatiota, ettei sitä yhdellä lukukerralla saanut sisäistettyä. Tyyliini kuitenkin pikkuhiljaa kuulemma tottui. Päätin silti kirjan myöhempiä versioita kirjoittaessani lyhentää virkkeitä, tehdä lauseista yksinkertaisempia, olihan kyseessä kuitenkin viihdekirja eikä tietoteos. Tässä monipolvinen virke romaanini ensimmäisestä versiosta hevosiin liittyen, ja miten yritin tilannetta korjata:

Paaruksen kartanoon johtavan tien pientareella ravasi epätahtinen kolmikko; yksi ratsastajista kevensi, toinen pidätteli steppailevaa hevostaan harjoitusravissa ja kolmas harjoitti reisilihaksiaan kenttäistunnassa. (R1 2018.)

Paaruksen kartanoon johtavan tien pientareella meitä ravasi epätahtinen kolmikko. Yksi ratsastajista kevensi ja toinen pidätteli steppailevaa hevostaan harjoitusravissa. Kolmantena minä harjoitin reisilihaksiani kenttäistunnassa. (R9 2019.)

Romaanissani takaumat ja assosiaatiot tuovat lisää valoa henkilöhahmoihin, olivatpa ne sitten eläimiä tai ihmisiä. Toki tämä vaatii lukijalta enemmän. Kaikki merkitykset ja aukot eivät

³⁰ ”Pikkupakkasta ja liukasta, Hevosella ja Ponilla ei vielä hokkeja. Poni pörröisen pullukka talvikarvassa, Hevonen loimi selässä pihattotalissa tuulelta suojassa. Lämpöinen! Molemmat lähtivät mielellään ihmisten mukaan, tarkoittihan se jotain tekemistä tarhassa seisoskelun sijasta.” (TP 2.11.2019.)

”Hevoset tulivat portille valmiiksi eli taisivat vapaiden hellepäivien jälkeen haluta jo töihin!” (TP 29.6.2020.)

avaudu hevosmaailmaan vihkiytymättömälle lukijalle, eikä se ole tarpeenkaan. Muisteluun sopii mielestäni hyvin monipolvinen, lisäälevä tyyli. Lisäksi se tuo haavoittuvuutta tekstiin. Epävarmoja pohdintojakin voi näyttää lukijalle.

Käytän verbin viivästyttämistä lauseen loppuun tai loppupuolelle usein tehokeinona etenkin parin henkilöhahmon kohdalla, yrittäen kuvata samalla heidän päänsisäistä elämäänsä, poikkeamia asiasta. Se voi kuitenkin olla haastavaa, koska lukija ei tiedä minne kirjoittaja on häntä kuljettamassa. Toisaalta vertaislukijan palaute, että monipolvisuuteenkin tottui, pakottaa minut miettimään, haluanko luopua tyylistäni; jos se onkin juuri sitä omaa ääntäni. Alla käytetyissä esimerkeissä kyseisen tehokeinon käyttöä:

Se jatkoi vinhasti vihreän nyhtämistä, kuin tämä olisi sen viimeinen mahdollisuus koskaan syödä. (R9 2019.)

Olisiko se yhtäaikaisesti paarmojen pörinä, mehiläisten surina, kesäsade, hikisen hevosen piehtarointi hiekassa ja auringonpaahde helteisellä heinäpellolla, mikä muodosti hajumielikuvan? (R9 2019.)

Muun muassa Cookilta (1985) sain vinkkejä romaanini editointiin: heikkojen ja staattisten verbien korjaamiseen, turhien sanojen poistamiseen (itselläni vaikkapa kyllä, siis, helposti, liian, tosin, hieman, paljon, vähän, jo, toki, -kin...), passiivin kaihtamiseen ja monimutkaisten taivutusmuotojen välttämiseen. Myös liiallisista adjektiiveista ja adverbeista on joskus huomautettu. Niilläkin yritän usein tiivistää sanomaani liiaksi yhteen virkkeeseen. Selkeyttäminen auttaa välillä myös korostamaan (hevos)hahmojen luonteenpiirteitä.

Hevosen musta harja heittelehti puolelta toiselle, kun se nakkeli niskojaan ratsastajan käden jäädessä liian pitkäkestoisesti vetämään ohjista. (R8 2018)

Hevosen musta harja heittelehti puolelta toiselle, kun se nakkeli niskojaan. Sitä rai-vostutti, kun Helenan kädet jäivät vetämään ohjista. (R10 2020.)

Kuvaan hevosia romaanissani usein ulkoa päin; keskityn luonnehtimaan niiden ulkonäköä ja käyttäytymistä niin ihmisten kuin hevostenkin parissa. Hevoshahmoista kerron esimerkiksi värin, rodun, luonteen ja iän. Personoin omistajia myös suhteessa hevosiinsa, jotka kuvaan yksilöinä ja persoonallisuuksina, en ryhmänä. Esimerkiksi Zorro on puunpainaja, kuparinruskea ruuna, omaa täysveriperimää, luottaa omistajaansa ja työskentelee mielellään, mutta on persoonallinen herra, jonka kanssa Mari tuntee yhteyttä. Bella taas on kuuma, vähän arka,

fazerinruskea, mustaharjainen, omistajaltaan hieman johtajuuden ottanut puoliverinen tamma. Florence on musta pyöreärunkoinen koulutamma, joka osaa kouluttaa tarvittaessa Bellaakin, vaikka ei sen tempuista aina innostukaan, rohkea ja reipas. Voi olla, että paljastan liiankin nopeasti hevoshahmojen piirteitä ja persoonaa heti romaanin alussa. Hevoshahmoissani näyttävät myös liian vähän ristiriitaisuudet.

Frye (1986) on hahmottanut romaanista neljä ominaisuutta, jotka osoittavat sen suoran linkin elämäkokemuksiin tai arkipäivään (ja sitä kautta kiinnostavat feminististä kritiikkiä). Nämä ovat romaanin muokkautuva muoto, kertova muoto (muistuttaa luonnollista kertomusta), kansantajuisuus (jopa arkisuuskin) ja kiinnostus yksilöön (sekä sen kokemusten tulkintaan). (Frye 1986, 18.) Uskon käsikirjoituksestani löytyvän noita ominaisuuksia. Kielen muodostamien mielikuvien läpäisemistä toivon lukijan löytävän kirjasta myös uskottavan tunnelman. Metaforisuudella taas yritän laventaa pintakertomusta syvemmälle. Useimpien hevoshahmojeni tehtävänä on olla yksilöitä ja toimijoita, mutta myös heijastaa, ennakoita ja tulkita ihmisten toimintaa.

Jo ensimmäisessä käsikirjoitukseni versiossa halusin esimerkiksi kuvata hevosen puunpurijapantaa, joka estää ilman nielemistä. Puunpainaja-Zorro (päähenkilö Marin hevonen) yrittää haukkoa ilmaa sisäänsä kuten romaanin uhri ennen tukehtumistansa. Ehkä olisin voinut muuttaa myös Zorron ähkykohtauksiin liittyvän infodumppauksen lieviksi ähkyoireiksi tapahtumahetkessä. Näin se olisi ennakoitunut paremmin jotain ikävää tapahtuvan Marillekin, mutta hänen selviävän siitä hengissä. Aikajana olisi kuitenkin kärsinyt siitä tässä kohdin.

Representaation kriisi toi esiin, että se saattaa yksipuolistaa näkemyksiämme tai muokata käsityksiämme (vääränlaisiksi) esimerkiksi hevosista (ks. esim. Meretoja & Mäkikalli 2013). Siksi omassa romaanissani kielen käyttämisellä, sanavalinnoilla ja hevospersoonien ja toimijoiden esiin tuomisella voin yrittää kertoa niin sanottua oikeaa tarinaa todellisten hevosten maailmasta. Ehkä siinä on pilkahdus realistista tai toisaalta naturalistista romaania, joka pyrki esittämään ”tieteellisesti” havaintonsa. Lisäksi löytyy palanen modernismia, mikä piti maailmaa liian monimutkaisena, että sitä voitaisiin kuvata täydellisesti, ja siten siirtyi refleктоimaan ihmisen kokemusta. Eikä kannata unohtaa postmodernia/avantgardistista/myöhäismodernia romaania, jonka kerronnassa metafiktiivisyys ja intertekstuaalisuus korostuivat; se oli epäyhtenäistäkin. (Ks. esim. Steinby ym. 2013, 147–149; Niemi-Pynttari 2020.) Noitakin piirteitä kirjastani löytyy (vaikkapa raamatullinen tai Huuto -viittaus; kronotooppeina tie, kartano=linna, sali).

Romaanissani on paljon tajunnanvirtamaisuuden mukanaan tuomaa, jota haluan tietoisesti korostaa henkilöissäni (vrt. Niemi-Pynttari 2007, 64–72). Ongelmaksi tämä tulee, jos lukija ei saa esimerkiksi runsaista takaumista mitään uutta informaatiota. Ainakin hevosihmisen pitäisi luksiensa löytää hevosmuistoista jotain syvempää piilomerkitystä ja saada lisätietoa hahmoista. Dialogisuus sekä romaanin muodon, sisällön ja eri romaanin alalajien teemojen yhteensovittaminen vaatinee vieläkin työtä (ks. myös Niemi-Pynttari 2007, 64–72). Olen käyttänyt hevosia romaanissani monin tavoin vertauksenomaisesti (mutten kuitenkaan suoraan verraten) ihmisten kanssa; hevosen toiminta auttaa kertomaan paljon ihmisestä esimerkiksi pelokkuuden, arkuuden tai johtajuuden puutteen esiin tuomalla. Toivottavasti ei ole kuitenkaan käynyt niin, että olen ollut kiinnostuneempi ihmisestä kuin hevosesta sitä kuvatessani.

Voi olla, että olen hyödyntänyt liikaakin assosioivaa kirjoittamista joissakin kohdin tekstiä (vrt. Niemi-Pynttari 2007, 64–72). Satunnaisissa kielikuvissa tai laajennetussa metaforassa ei aina näytä olevan logiikkaa, niissä voi sitä kuitenkin kokonaisuuden kontekstissa löytyä paljonkin (vrt. Niemi-Pynttari 2007, 81–89). Esimerkiksi heti romaanini alkuosassa päähenkilö Mari on pudota hevoseensa Zorron selästä maastoratsastuksen lopuksi. Zorro on miltei-putoamisen aiheuttaja. Tuon tapahtuman jälkeen putoamiskuva toistuu romaanissa. Kuolema (ja sen pelko) on kirjani yksi ydinkuva ja se syöttäytyy monin tavoin tekstiin; vapaina miellelyhtyminä sekä kielen monikerroksisuuden dynamiikasta johtuen (ks. Niemi-Pynttari 2007, 81–89).

4.3 Uskottavat hevoshahmot ja tunteet

Hevonen kuvastaa tajuntaansa ilmeillään, eleillään ja käytöksellään. Romaanini tuskin tuo uutta tietoa kokeneelle hevosihmiselle, kun se on ei-inhimillisen kuvauksessaan realistinen. Koke mattomampi lukija voi sen sijaan oppia puolivahingossa paljonkin hevosesta eläimenä ja ihmishevos-suhteesta. Olen tietoisesti pyrkinyt myös avaamaan hevosen mielenliikkeitä. Ehkä joissain kohdin olen mennyt opettavaisuuden tuolle puolen (vrt. ekologinen lukutaito esim. Lahtinen ym. 2008, 15), mutta toisaalta olen yrittänyt tehdä sen realistisesti ja luonnollisesti sekä päähenkilö Marin henkilöhaamoon kuuluvana. Luulisin, että lukija pystyy luomaan jonkinlaisen emotionaalisen siteen hevoshahmoihin, mutta koska niiden puolesta ei tarvitse pelätä ja ne jäävät kuitenkin sivuhahmoiksi, en aivan saavuta tavoittelemaani tunnetta. Kuvaan hevosta ja sen mieltä pääasiassa ihmishahmon tulkitsemana, hyödyntäen jonkin verran psykokerrontaa sekä psykoanalogoita. Ehkä niitä lisäämällä tunne-efekti vielä vahvistuisi.

Tässä sitaatissa romaanini minäkertoja Mari havainnoi ulkoapäin hevosensa Zorron käytöstä ja tekee päätelmiä, tulkitsee hevosen mieltä lukijalle sitä kautta.

Nojasin Zorron lämmintä kylkeä vasten ja silittelin sitä ajatuksissani toisella kädellä kaulan alta. Hengittelin sen tuoksua. Se liikahti pikkuisen pois päin, olin varmaan liian takertuvan oloinen. Ihan kuin joku peto, mietin. (R10 2020.)

Hevosista kolme persoonaa nousee eniten esiin; Bella, Florence ja Marin Zorro ennen kaikkea. Romaanini hevoset ovat tietysti määrin itsellisiä, laitumella (aitojen sisällä) hevosilla on vapauden illuusio. Lisäksi Paaruksessa hevosia tarhataan joka päivä, mutta tallinpitäjien määrittelemässä seurassa ja aikoina. Hevoset eivät siis ole yhtä vapaita liikkumaan paikasta toiseen, kuten tilanne olisi hevosten eläessä esimerkiksi aktiivipihatossa tai luonnossa (eläinoikeusaktivismimainen näkökulma ks. esim. Lummaa 2011, 190). Hoitotoimissa ja ratsastettaessa ihminen myös pääsääntöisesti sanelee mitä tehdään ja milloin, välillä kuitenkin lukien hevosen pyyntöjä ja vastaten niihin. Tuon romaanissani pääsääntöisesti esiin hevosten hyvää kohtelua sekä lajinomaisia tarpeita. Tätä kuvaa esimerkiksi Marin pohdiskelu Zorron laiduntamiseen liittyen (R10 2020).

Inhimillistäminen ei aina ole vain huono asia, se voi tosiaan myös opettaa meille uutta eläimestä ja miten sitä voisi lukea. (ks. esim. Rollin 2013, 61–63). Hevosia voidaan reaali maailmassakin inhimillistää, jolloin niiden tarpeita pyritään tyydyttämään ihmisen tarpeita vastaavalla tavalla, missä on myös riskinsä. Toisaalta hevoset voidaan nähdä luonnollistavan hyvinvointikäsitteen kautta, jolloin pyritään niiden luonnollisten tarpeiden tyydyttämiseen antamalla niiden elää mahdollisimman 'luonnollista' elämää, tällöin vaarana on esimerkiksi valvonnan puute. Hevosta voidaan pitää myös hybridinä, jolloin hevonen on osana yhteiskuntaa ja sen tehtävänä on tuottaa ihmiselle hyötyä; sen vapautta rajoitetaan ja suorituskykyä ylläpidetään, mutta toisaalta sairauksia ja vammoja ennaltaehkäistään ja hoidetaan sekä tarkkaillaan hevosen vointia muutenkin aktiivisesti. Hevonen voi eri näkökulmista katsoen siis olla osa kulttuuria, luontoa tai näiden välinen hybridi. Niihin voidaan suhtautua hyvinkin emotionaalisesti tai välineellisesti. (Schuurman 2012, 229–233.)

Käsittelen itse hevosia varmaankin hybridimallin mukaisesti reaali maailmassa. Hyödynnän luonnontieteellistä tietoa hevosten käytöksestä ja hyvinvoinnista sekä kouluttamisesta, mutta lisäksi myös ns. luonnollisen hevosmiestaidon (natural horsemanship) tapoja käsitellä, hoitaa ja kouluttaa. Hevosella on merkitystä ihmisen kanssa elävänä olentona, ja ihmisellä on vastuita

sekä velvollisuuksia hevosta kohtaan. Samalla ihmisellä on eläinten hyödyntämiseen, kuten harrasteratsuna pitämiseen, liittyviä oikeuksia. Hevonen domestikoituna eläimenä ei vertaudu luonnonvaraiseen eläimeen, vaan sillä on paikkansa ihmisen rinnalla yhteiskunnassa (erilainen eri aikoina). Hevonen on omanlaisensa lajin yksilö. Se ei ole samanlainen kuin ihminen, vaikka analogioiden tasolla saatankin käyttää hevosesta puhuessani ja kirjoittaessani ihmismäisiä termejä ja sanoja. Näin pystyn välittämään kokemuksia ja havaintoja vuorovaikutussuhteistani hevosten kanssa toisille ihmisille. Joskus mahdollisesti pystyn jopa avaamaan eläinten omaa näkökulmaa maailmaan. (Vrt. Schuurman 2012, 231–232.)

Kun hevoset ovat romaanissa (myös omassani) sivuhahmoina, ne todennäköisesti näyttäytyisivät ekokriittiselle lukijalle korostuneesti välinearvon kautta. Ihminen voi esimerkiksi siirrellä hevosia sinne, minne haluaa. Kuitenkin hevosia sisältävissä romaaneissa esiintyy myös syvä kiintymys, joka hevosten ja ihmisten välille voi syntyä. Hevosten kauneutta ihailaan niin romaaneissa kuin tosielämässäkin, vaikkapa laitumella.³¹ Ihminen kumppanilajina nauttii siitä hyvästä olost, jota vaikkapa hevosen silittäminen ja sen läheinen tunteminen hänelle tuo. Hevosten hyvinvointi aiheuttaa tietysti myös huolta ihmisille. Ratsastusta sisältävissä romaaneissa hevosten liikuttaminen maastossa suo tilaisuuden ottaa esiin monenlaisia puheenaiheita henkilöahmojen kesken. Useat hevosiin liittyvät asiat olivat jo niin sanotusti oikein käsikirjoitukseni ensimmäisessä versiossa, mutta sain tarkennettua joitakin kohtia ja ainakin tiedostin selkeämmin mukana olevan antropomorfismin ja monet mahdollisuudet hevosten karakterisoinnissa.

Merleau-Pontyn mukaan eläimellä tilalliset tekijät ovat aikaa merkittävämpiä (Ruonakoski 2011, 175). Koin tämän itse esimerkiksi silloin, kun ratsastamani hevonen siirtyi uuteen talliin noin kilometrin päähän alkuperäisestä tallistaan, vietettyään välissä kesän täysin vieraalla paikkakunnalla. Uudesta tallista käsin tehdyllä ensimmäisellä maastoretkellä hevonen pyrki takaisin alkuperäiseen kotiinsa päin joka ikisestä tien risteyksestä tai metsäpolun haarasta, olimmepa sitten lähellä tai kilometrien päässä vanhasta tallista. Merleau-Pontyn ja Husserlin mukaan eläin toistaa lajilleen tyypillistä elämää kaavamaisesti, ei unelmoi erilaisesta tai suunnittele tulevaisuuttaan (Ruonakoski 2011, 180–181). Eläin onkin yleensä onnellisempi ja terveempi, kun sen hoidossa noudatetaan rutiineja. Sama pätee ihmislapseen, johon viitataan posthumanistisin termein kuin-ihmisenä tai kuin-eläimenä (ks. esim. Lehikoinen 2018). Ihmisten kasvattamalla kotieläimillä voi olla fiktiivisen kerronnan lisäksi todellisuudessaakin inhimillisiä piirteitä (ks.

³¹ ”Itsensä kantava hevonen on ihailtava näky, ja se vangitsee niin nuorten kuin vanhojenkin katseet. Kukaan ei poistu eikä kyllästy katsomaan niin kauan kuin hevonen näyttää uljauttaan.” (Ksenofon 2003, 40.)

esim. Ruonakoski 2011, 208). Useinhan sanotaankin, että lemmikkieläin alkaa muistuttaa omistajaansa, tai päinvastoin.

Rutiineista kiinni pitämisen tärkeys hevoselämässä korostuu, kun ollaan esimerkiksi tekemisissä ruoka-aikojen kanssa, mikä käy ilmi romaanisitaatistani:

Zorro aloitti karsinan seinien paukuttelun kavioillaan. Oli kuullut minun ääneni ja ihmetteli, että mitä minä kuhnaillen toisen hevosen luona. Pari muuta hevosta liittyi kuuroon, toisen kolistellessa ovikaltereita hampaillaan.

– Jätä siihen, vien ne myöhemmin sen kaappiin, Sofia sanoi metelin yli. – Voidaan heti ryhtyä viemään hevosia laitumelle, hän jatkoi. – Ennen kun nää äityy hermoheikoiksi kaikki.

– Ihan kun eivät ois olleet eilen koko päivää laitumella, hymähdin. – Voidaanks viedä Zorro ja ne sen kamut ensin, ettei se ihan loukkaannu? (R10 2020.)

Ihmisen tarkoituksella – tai tiedostamatta – antamia merkkejä koiralleen on jaoteltu kolmeen tasoon sen perusteella, miten helppoa koiran on niitä ymmärtää. Katseen suunta ja hartioiden asento ovat tärkeimpiä, seuraavaksi koiran huomio kiinnittyy käsimerkkeihin ja vasta viimeisenä kolmannen luokan merkkeihin eli suullisiin käskyihin. Myös molempien vireystilalla on merkitystä. Ihmisen oman toiminnan tiedostaminen ja säätely sekunnin murto-osissa on osoittautunut erittäin haastavaksi sekä harjoittelua vaativaksi taidoksi. (Ruonakoski 2015, 277–278.) Koen että näitä samoja luokitteluja on mahdollista käyttää myös hevosten suhteen, perustaan kokemuksiini myös ns. luonnollisesta hevosiemiestäidosta ja siinä käytetyistä tekniikoista.

Havainnointi ja työpäiväkirjan lukeminen jälkikäteen vahvistivat luottamusta kykyyni kirjoittaa uskottavia hevoshahmoja. Havainnointi oli prosessi, jossa palasi tarkkailemaan, ei vain oletta- maan asioita. Jonkin ajan kuluttua tapahtumiin alkoi kuitenkin tulla toistoa, jota en enää kirjannut ylös. Yritin ymmärtää monimutkaisuutta, toisen täysin erilaisen luontokappaleen toimintaa ja kokemusta. Havaintopäiväkirjaa pitäessäni kiinnitin huomiota hevosten tekemisiin, mutta myös olettamiini asioiden syihin ja seurauksiin:

Hevonen ei reagoinut painonnousuuni, vaan seiso i kiltisti paikallaan, kun nousin keittiöjakkaralta selkään. a) joko hevonen seiso i hyvin tasajaloin enkä häirinnyt sen tasapainoa b) se on paremmassa lihaskunnossa ja jaksaa kantaa minua c) sillä oli hyvä päivä d) olin saanut yhteyden luotua hoitotoimissa, enkä ollut ärsyttänyt sitä e) ?

Ratsastaessa käyntiä vapain ohjin se muka vähän säikähti tuttua tietä mennessä ja oli hyvin terävänä. Omistaja, joka talutti tyynenä kävelevää Ponia, totesi, että siellä syvemmällä metsässä on tehty raivausta – erilainen näkymä siis ehkä kauemmas metsän läpi katsoessa hevoselle... Täytyy muistaa, että tätä hevostahan on karhu

raapaissut aikanaan laitumella ryntäisiin, eli joka kivi tai kanto voi näyttäytyä saaliseläimelle pedon varjona! (TP 23.10.2019.)

Fenomenologia, hahmopsykologia ja Uexküllin eläintutkimus korostavat, että eläimillä on käyttäytymisessään intentionaalisuutta (ks. Ruonakoski 2011, 142). Myös Cambridgen tietoisuusjulistuksessa vuonna 2012 todettiin, että ei-inhimillisillä eläimilläkin on tietoisuutta, intentionaalisuutta ja monimutkaisia kognitiivisia kykyjä (esim. Kokkonen 2015, 188). Aistillinen, kehollinen kokemus eli esireflektiivinen tietoisuuskin lienee mahdollinen myös eläimillä (ks. Ruonakoski 2011, 70–71). Operatiivinen intentionaalisuus taas tarkoittaa sitä, kun jokin motivoi toimimaan tietyllä tavalla, vaikkei aiheutakaan toimintaa kausaalisesti (Ruonakoski 2011, 71–72). Se näyttäytyy haluissa ja arvostuksissa. Eli eläimen käyttäytyminen voi olla sisäisesti motivoitunutta (Ruonakoski 2011, 252). Jokin hevonen on esimerkiksi innokkaampi oppimaan tai hakeutuu ihmisen lähetyville oma-aloitteisemmin jo varsasta lähtien. Hevosten intentionaalisuutta ja toimijuutta osoittaa romaanissani vaikkapa se, kun maastoretkellä hevoset söivät nekin, havaitessaan ratsastajien olevan rennolla tuulella.

Helena tuntui aistivan kaiken sensitiivisemmin kuin useimmat meistä. Pysäytimme hevoset ja poimimme suihimme makeita vattuja. Ei tarvinnut edes nousta satulasta.

– Onhan nää pieniä, Johanna valitti.

– Muttei ole matoja, kommentoin iloisena. – Ja melkein pöytiin tarjoilu, kun oksat roikkuvat uran päällä.

Hevosetkaan eivät voineet välttää kiusausta, vaikka eivät normaalisti yrittäneet pahemmin syödä teiden varsilta. Kun me keskityimme marjastukseen kukin omalla kohdallaan, ne hamusivat suuhunsa mitä saivat nekin; lähinnä pitkiä heinänkorsia ja joitakin lehtiä puitten vesosta.

Emme jaksaneet välittää.

Pitihän hevostenkin joskus antaa rikkoo sääntöjä, edes hovin vuoksi. Niin ajattelin minäkin, joka sentäs lähtökohtaisesti olin sitä mieltä, että hevosten ja lasten kasvatuksessa säännöt ja rutiinit olivat keskeisiä kaikkien turvallisuudelle ja hyvinvoinnille. Liekö kartanon tapahtumat vai Alexin käytös oli saanut minunkin pääni pehmenemään... (R10 2020.)

Ehkä edellä olevassa kohtauksessa olisi voinut joku naisista myös pudota, jotta hevoskohtausten rauhoittava ja tarinaa hidastava vaikutus romaanissani ei olisi niin silmiinpistävää. Esimerkiksi hevosiin liittyvissä takaumissa korostuvat juonen etenemistä jarruttavat tekijät. Ihmistieteellisen eläintutkimuksen mukaista lienee se, kuinka Lina pohtii ihmisen ja eläimen suhteen muutosta omassa elämässään eräässä romaanini muistelukohtauksessa:

Linan mieleen palautui, miten he olivat kaikki olleet ihmeissään, kun Paul tuli kerran kengittämään yhtä potkuria. Paulilla oli ollut kummallinen narusysteemi, jonka avulla oli sanonut kouluttavansa hevosen olemaan potkimatta. Lina ei enää

muistanut, miten se oli viritelty. Ehkä se jotenkin takajalasta meni niskaan tai turpaan kiinni.

Eli kun hevonen yritti potkaista, se itse asiassa kiskaisi itseään tai aiheutti itselleen lievää kipua johonkin. Joka tapauksessa se oli toiminut ja parin kerran jälkeen hevonen antoi kengittää ihan hyvin.

Lina ei tiennyt, olisiko enää sallinut sellaista. (R10 2020.)

Seuraavassa käsikirjoitukseni sitaatissa yritän kuvata hevosen mieltä mahdollisimman uskottavasti. Hyödynnän tässä myös psykokerrontaa, eli hevosen ajattelun raportointia, joka samalla karakterisoi hahmoja. Umweltia mukaillen tutkailen hevosen elinympäristöä sen aistivalikoiman pohjalta. Hevosella on laiduntamisen tarve ja se näyttää tietävän, mitä kasveja kannattaa syödä. (Toisaalta hevonen tuskin miettii huomisen ongelmia, tämä lienee inhimillistämistä.) Hevonen näkee oikeastaan parhaiten ympärilleen, kun sen pää on alhaalla, mutta muutaman metrin päähän suoraan eteensä ei silloinkaan. Hevonen nostaa tai laskee päätään, kun se haluaa tarkentaa johonkin. (Ks. esim. Kaimio 2005, 12–13.) Usein ylimääräinen energia on edellytys eläimen leikille (esim. Telkänranta 2015, 205).

Ja sen jälkeen ruohoa nyhtämään. Sehän saattaisi vaikka kadota ennen huomista. Florence söi pikkuhiljaa huomaamatta itsensä uuden lohkon puolelle. Sitten se nosti päänsä äimistyneenä siitä, missä se oli.

Tajuttuaan ettei lankaa ole, ja että laidun jatkuu paremmalla syötävällä käyttämättömällä loholla, Florence lähti nelistämään kohti laitumen uutta päätyä. Ylimääräistä energiaa siis oli maastoilumme jälkeinkin.

Bella nosti sekin turpansa vihreältä. Hetken kummasteltuaan se ravasi empien, pää alhaalla kuin vihikoira, entisen aitalangan kohdan läpi. Selvittyään siitä ilman sähköiskuja, sekin kirmasi villiin ja vapaaseen laukkaan.

Kannatti uskaltaa! (R10 2020.)

Eläinten leikin voi nähdä myös parodiana (eräänlaisena muka-taisteluna), universaalina sellaisena (ks. esim. Darwin 2009, 101), jota itse yritän kuvata myös hivenen romaanissani. Eläin saattaa kommunikoida hassuilla eleillä sitä, ettei ole tosissaan. Useinhan ihmiset nauravat reaalielämässäkään vaikkapa kissan ylireagoivalle, järkyttyneen oloiselle neliraajailmahypylle tai ponnin pukittelulle ja ilmaan potkimiselle sitä kolme kertaa isompaa hevosta kohti.

Shettis esitti kaikki temppunsa, kun päästin sen irti.

Se laukkasi laajassa ringissä estehevosen ympärillä, pukitti töppöjaloillaan ja muka potki ratsua kohti. Samalla se hirahteli rempseästi.

Estehevonen osallistui draamaan ja ravasi ilmavaa passagea tehden pienen pätjän, ennen kuin pysähtyi ponteavana. Sen niska kohosi yli kahteen metriin. Kosteat sieraimet olivat laajentuneet, kun se puhisi ponille.

Sitten shettis tuli lähemmäs ja iso hevonen laski turpansa, jotta ne voisivat haisella toisiaan. (R10 2020.)

Tämän tutkielmaprosessin aikana olen kehittänyt hermeneuttisen kehän avulla ymmärrystäni siitä, miten voisin edelleen parantaa romaanikäsikirjoitustani ja sen uskottavia hevoshahmoja. Muun muassa rakenteellisten kertojaratkaisujen vuoksi hevosenkohtaukset ovat käsikirjoituksesani jonkin verran irrallisempia kuin ehkä romaanin kokonaisuuden kannalta olisi hyväksi. Nyt tarkoituksellisesti luomani hevosmaailman rauhoittava vaikutus häiritsee myös jossain määrin hevosten muotoutumista monipuolisiksi, lukijan tunteisiin vetoaviksi hahmoiksi. Olen ehkä liiaksikin luottanut affekteihin, kun olisi pitänyt kirjoittaa koukuttavampia emootioiden aiheuttajia lukijan löydettäväksi. Yksi keino parantaa tunnevaikutusta olisi rakentaa romaani vielä kerran uudelleen, lisäten hevoshahmoihin liittyviä kontrasteja ja vaaran tai pelon tunnetta (vrt. esim. Morrison 2010, 45; Moyes 2019).

5 LOPPUKÄYNTI KOHTI TALLIA

Tutkimukseni validiteettia ja reliabiliteettia parantavat viittaukset muihin eri aikoina romaaneissa esiintyneisiin hevoshahmoihin, pitkä kokemukseni hevosista lajina, laeva teoriakäsittely sekä vuoden kestänyt viikoittainen hevosten havainnointi. Tutkimusta monipuolistamassa ja havaintojen todenperäisyyttä takaamassa ovat muutamit video- ja ääninäytteen. Tuloksia voi myös yleistää, hyväksyen tietyn subjektiivisuuden havainnointiin ja kokemuksellisuuteen liittyen.

Kaikki roolini tai subjektipositioni vaikuttavat myös luovaan kirjoittamiseeni, eli ne tavallaan rajoittavat liikkumisvapauttani. Toisaalta on vain hyväksyttävä, että hevosmaailmassa on monenlaisia tapoja tehdä asioita; lainsäädäntö ja esimerkiksi kilpailusäännöt asettavat vain omat rajansa. Lukijapalautteeseen pitää siten henkisesti varautua, koska hevosmaailmakin on jakautunut eri tyyliin toimijoihin, joiden mielestä vain tietty ratsastustapa tai hevosten käsittely on sitä 'oikeata' (vrt. esim. Schuurman 2012, 232–233; Kaimio 2005). Ilmeisesti jo Ksenofonin aikaan erilaisia koulukuntia löytyi hevosten käsittelyn suhteen (ks. Halla-aho 2003, 114). Tietotaitoni ja hevoshavainnointini kuitenkin parantavat mahdollisuuksiani esimerkiksi luoda erilaisia hevoshahmoja ja ymmärtää niitä. Ja koko ajan on korostettava, ettei fiktiossa ole kyse kirjoittajan, vaan hahmojen mielipiteistä ja toimintatavoista.

Tämän tutkielman myötä olen alkanut ajatella kirjani hevosia enemmän myös hevosmotiivien tai sivuhahmojen kautta, enkä niinkään fakkiutua ajatukseen hevoskirjasta. Olen kirjoittanut hevosmaailman tarinaa antamaan lisätietoa hevosista lajina sekä hevos–ihmis-suhteesta. Lisäksi hevoset laventavat kuvaa ihmishahmoista ja antavat ennakkoaavistuksia tapahtumista. Trilogian seuraavia osia kirjoittaessani voisin miettiä romaanin hevosia vieläkin enemmän sivuhahmoina, jotka vihjaavat etukäteen omistajalleen tapahtuvista asioista. Koska päähevoshahmo ei romaanissani nyt joudu mihinkään varsinaiseen vaaraan, lukijan ei tarvitse pelätä sen puolesta. Näin ollen samaistumista Zorroon ei tapahdu tarpeeksi ja siten tunnekokemus jää hie-man vajaaksi. Kyyneleet eivät virtaa.

Kaunokirjoittajana olen selvästi lähimpänä realismia (jos sillä tarkoitetaan todenmukaisuutta). Voi olla, että hevoshahmoni eivät siksikään tule yhtä hyvin iholle kuin jonkun kaunokirjallisen kirjoittajan luomuksessa. Uskottavuus, tai autenttisuuden tunne, vaatii toki riittävästi yksityiskohtia, vaikkei realismin tai naturalismin pikkutarkkuuteen tarvitsekaan mennä.

Uskottavuudellaan käsikirjoitukseni luo autenttista tunnelmaa ja siten kiinnittää hevosihmisiä tarinaan, juoneen sekä jossain määrin hevoshahmoihin. Toivottavasti teksti herättää halun palata tallimaailmaan, jos on sieltä joskus poistunut. Pitäisi kuitenkin yrittää kuvata hevosia vielä affektiivisemmin, korostaen hevos–ihmis-suhteen kehollisesti koettua ja emotionaalista puolta, eikä niinkään taloudellista tai käyttöaspektia.

Empatiaa voi herättää hevoshahmon ja sen tietoisuuden esittäminen sekä hevosten etualaistaminen romaanissa. Tähän tietenkin vaikuttaa merkittävästi se, onko lukija oman taustansa takia yleensäkin altis kokemaan empatiaa hevosia kohtaan. Lisäksi tapahtumapaikkojen, kuten maaston ja talliympäristön elävä kuvaus todennäköisesti parantaa kiinnittymistä tarinaan. (Vrt. Isomaa 2016, 71.) Tunnistan romaanikäsikirjoituksessani edelleen liikaa kertomista näyttämisen kustannuksella. Hevosen mieltä pyrin jo jossain määrin kuvaamaan toiminnan avulla, mutta esimerkiksi hevosen aisteja voisi kuvata vielä enemmän sen kautta ja jättää selittämisen vähemmälle.

Romaanini on suunnattu hevosihmisille, joten sanastossa on outoutta muille lukijoille. Tarkoitukseni on, että kielestä löytyy monikerroksisuutta, jolloin aihetta tunteva lukija löytää lisämerkityksiä kerronnasta. Tässä lienee myös materiaalisuutta. Uusmateriaalisuuteen liittynee se, miten yritän kuvata vaikkapa hevosen vastausta (respond) romaanin kerronnassa. Käsikirjoituksessani näkyy antroposentrismi, mutta harraste- tai lemmikkieläinten pidossa on väistämättä sen piirteitä. Maailmaa, ratsastusta ja hevosten hoitoa katson siis usein kuitenkin ihmisenäkökulmasta. Antropomorfismiakin sekaan mahtuu. Heijastelen jossain määrin ihmishahmon ajatuksia tai tuntemuksia hevoshahmoihin. Toki näissäkin kohdissa on usein etologiaan, havaintopäiväkirjaan ja hevosen käyttäytymisen lukemiskokemukseen perustuva tausta. Pääsääntöisesti hyödynnän analogista inhimillistämistä. En fokalisoiv hevosien kautta.

Laajimman tulkinnan mukaan hevosharrastuksen voi katsoa olleen romaanissani tarinan edellytys. Ovathan hevoset voimaannuttaneet päähenkilö-Marin uraputkeen ja tuoneet hänet hevosiin Paaruksen kartanoon kesäloman ajaksi. Romaanissani hevoset ovat lähinnä turvallisia (tai joskus hermostuneita) kumppaneita sekä luontokappaleita. Hevoshahmojen ei voi sanoa kolmessa päivässä paljon kehittyvän. Kirjassani on katseidenvaihtoa, läsnäoloa ja yhteyttä lajien välillä, laatua. Katson hevoshahmoja en vain samoin kuin ihmistä, vaan myös hevoslajin aistimaailman kautta. Tosin kuvaan hevosta ja sen mieltä etupäässä ihmishahmon tulkitsemana, hyödyntäen myös psykoanalogoita ja -kerrontaa.

Toisinaan ratsastetaan yhdessä hevosen kanssa, ei vain hevosella tai hevosta. Hevonen voikin olla samanaikaisesti sekä objekti että subjekti. Se on yksilö, mutta ratsuhevosen roolissa usein ihmisen hallitsema. Ratsastuksessa hevosen ja ihmisen jakama ruumiillinen kokemus ja vuorovaikutus on merkityksellistä. Hevonen saa kuitenkin olla myös itsenäinen subjekti, toimija ja persoona. Hevonen on lauma-, saalis- ja pakoeläin. Se voi olla ystävä ja osa sosiaalista yhteisöä³². Hevosta tarvitaan romaanissani myös näyttämään ihmisen osaa ja paikkaa, luonnetta ja persoonaa, subjekti- ja objekti-asemaa luonto–kulttuurissa sekä yhteyttä eri lajien välillä.

Hevosten hyödyntäminen yhä paremmin monipuolisina sivuhahmoina ja hevosiin liittyvien motiivien edelleen lisääminen romaaneissa avaa ei-inhimillisen elämän luonnetta ja merkityksiä; erillisinä, suhteessa tai yhteydessä ihmishahmoihin. Uskottavan ja tunnevaikutuksia herättävän hevoshahmon rakentamisessa voi ja täytyy hyödyntää lähes kaikkia henkilöahmon karakterisoinnissa apuna käytettäviä välineitä lajiin soveltaen. Jatkotutkimusta ja seuraavaa romaania tai vaikkapa lyhytproosaa voisi kirjoittaa tästä eteenpäin; kuinka hevoshahmoissa päästään representaatiosta vielä paremmin zoosentrisyyden ja -narratologian kautta hevosen toimijuuden hyväksyvään materiaaliseen realismiin sekä hevosen ja ihmisen väliseen yhdessämuotoutumiseen. Siis tilanteeseen, jossa hevonen vaikuttaa toimijuudellaan juoneen ja niin omaan, kuin ihmensä kehittymiseen. Kuten vanha englantilainen sananlasku sanoo: ”Näytä minulle hevosesi, niin kerron sinulle, mikä olet.”³³

³² ”Tapaninpäiväratsastuksella Hevosella. Halailin mennessä Ponin ja Hevosen, toivottelin hyvät joulut ja kiittelin tutkimuskohteena olosta. Hevonen töytäisi minua turvallaan ja Poni höpelsi ratsastushamettani.” (TP 26.12.2019.)

³³ (Moyes 2019)

LÄHTEET:

Kaunokirjallisuus:

Brontë, E. (1976). *Humiseva harju* (käänt. K. Ruohtula) (2. painos). Hämeenlinna: Karisto. Alkuperäisteos 1847.

Cervantes, M. de (2013). *Don Quijote. Ensimmäinen ja toinen osa* (käänt. J. Lappi-Seppälä & runotulk. J. Koskelainen) (käännöksen alkutekstinä käytetty pääosin F. Ricon johtaman toimituskunnan kriittistä laitosta, Instituto Cervantes 1998). Helsinki: WSOY. Alkuperäisteokset 1605 ja 1615.

Evans, N. (1995). *Hevoskuiskaaja* (käänt. H. Pekkanen). Porvoo: WSOY.

Francis, D. (2001). *Shattered*. London: Pan Books. Alkuperäisteos 2000.

Haanpää, P. (1970). *Valitut teokset. Kolmen Töröpään tarina. Yhdeksän miehen saappaat. Noitaympyrä. Väpäli Sadon tapaus. Juttuja*. Helsinki: Otava. Alkuperäisteokset 1927, 1945, (1931,) (1935,) tuntematon.

Kangas, S. (2017). *Sielunhevonen*. Helsinki: Into.

Moyes, J. (2019). *Kuinka painovoimaa uhmataan* (käänt. H. Naski). Helsinki: Gummerus. Alkuperäisteos 2009.

Mustonen, E. (2009). *Morsiuksesä*. Helsinki: Otava.

Paasilinna, A. (1999). *Hirnuva maailmanloppu. Kylmäverinen totuus suomenhevosten jalostuksen ylitöppäisistä saavutuksista*. Porvoo: WSOY.

Paasilinna, A. (2000). *Ihmiskunnan loppulaukka*. Helsinki: Suuri suomalainen kirjakerho.

Paasilinna, A. (2012). *Sotahevonen*. Helsinki: WSOY. Alkuperäisteos 1979.

Paju, E. (2019). *Koskenniskan naapurissa*. Hämeenlinna: Karisto.

Peura, M. (2012). *Antaumuksella keskeneräinen. Kirjailijan korkeakoulu*. Helsinki: Teos.

Peura, M. (2020). *Kantajat*. Helsinki: Otava.

Sewell, A. (1954). *Uljas Musta* (käänt. L. Tuliniemi). Porvoo: WSOY. Alkuperäisteos 1877.

Steinbeck, J. (1988). *Punainen poni ja muita kertomuksia* (käänt. T. Anhava) (11. painos). Helsinki: Tammi. Alkuperäisteos 1938.

Swift, J. (1953). *Gulliverin retket* (käänt. J. A. Hollo). Helsinki: Tammi. Alkuperäisteos 1726.

Tolstoi, L. (2016). *Anna Karenina* (käänt. U.-L. Heino). Helsinki: Otava. Alkuperäisteos 1875–77.

Tšehov, A. (1963). Suru. Teoksessa A. Tšehov, *Valitut novellit I* (valik. V. Kiparsky & käänt. J. Konkka) (3. painos) (s. 349–355). Porvoo: WSOY. Alkuperäinen novelli 1886.

Tuomola, J. (2013). *Murhaaja vierelläsi*. Espoo: Myllylahti.

Tuomola, J. (2019). *Liekit yössä*. Espoo: Myllylahti.

Tuuri, A. (2007). *Kylmien kyytimies*. Helsinki: Otava.

Virtanen, V. (2013) *Hevosen taju*. Helsinki: Teos.

Tutkimuskirjallisuus:

Aaltola, E. (toim.). (2013a). *Johdatus eläinfilosofiaan* (käänt. J. Koskinen). Helsinki: Gaudeamus.

Aaltola, E. (2013b). Johdanto: Ihminen, eläin vai molemmat? Teoksessa E. Aaltola (toim.) (käänt. J. Koskinen), *Johdatus eläinfilosofiaan* (s. 9–27). Helsinki: Gaudeamus.

Aaltola, E. & Keto, S. (toim.). (2015). Johdanto: toislaisena ihmisen maailmassa. Teoksessa E. Aaltola & S. Keto (toim.), *Eläimet yhteiskunnassa* (s. 7–13). Helsinki: Into.

Adler, P. & Adler, P. (1994). Observational Techniques. Teoksessa N. K. Denzin & Y. S. Lincoln (toim.), *Handbook of Qualitative Research* (s. 377–392). Thousand Oaks, CA: Sage.

Angrosino, M. (2011). Focus on Observation. Teoksessa M. Angrosino *Doing Ethnographic and Observational Research*. SAGE researchmethods. Haettu 12.2.2020 osoitteesta <http://methods.sagepub.com/base/download/BookChapter/doing-ethnographic-and-observational-research/n5.xml>

Aristoteles (1997). *Retoriikka. Runousoppi* (käänt. I & II kirja & Runousoppi P. Hohti, III kirja P. Myllykoski, selit. J. Sihvola). Helsinki: Gaudeamus.

Armbruster, K. (2013). What Do We Want from Talking Animals? Reflections on Literary Representations of Animal Voices and Minds. Teoksessa M. Demello (toim.), *Speaking for Animals: Animal Autobiographical Writing* (s. 17–33). New York: Routledge.

Atkinson, P. (2011). The Field as Text. Teoksessa *Understanding Ethnographic Texts*. SAGE Publications. Haettu 21.10.2019 osoitteesta <https://methods.sagepub.com/base/download/BookChapter/understanding-ethnographic-texts/n2.xml>

Barad, K. (2007). *Meeting the Universe Halfway: Quantum Physics and the Entanglement of Matter and Meaning*. Durham: Duke University Press.

Barad, K. (2008). Posthumanist Performativity. Toward an Understanding of How Matter Comes to Matter. Teoksessa S. Alamo & S. J. Hekman (toim.), *Material Feminism* (s.120–154). Bloomington: Indiana University Press.

Biedermann, H. (2003). *Suuri symbolikirja* (käänt. & toim. P. Lempiäinen) (7. painos). Helsinki: WSOY.

Birke, L. & Hockenull, J. (2016). Moving (with)in Affect: Horses, People, and Tolerance. Teoksessa J. Nyman & N. Schuurman (toim.), *Affect, Space and Animals* (s. 123–139). London: Routledge.

Boissy, A., Manteuffel, G., Jensen, M.B., Moe, R. O., Spruijt, B., Keeling, L. J., Winckler, C., Forkman, B., Dimitrov, I., Langbein, J., Bakken, M., Veissier, I. & Aubert, A. (2007). Assessment of Positive Emotions in Animals to Improve Their Welfare. *Physiology & Behavior* 92(3), 375–397. doi:10.1016/j.physbeh.2007.02.003

Broglio, R. (2011). *Surface Encounters: Thinking with Animals and Art*. Minneapolis: University of Minnesota Press.

- Chin, E. (2016). *My Life with Things, The Consumer Diaries*. Durham, NC: Duke University Press Books.
- Coles, K. (2013). Forward, Wayward: The Writer in the World's Text, at Large. Teoksessa J. Kroll & G. Harper (toim.), *Research Methods in Creative Writing* (s. 155–174). London: Red Globe Press.
- Cook, C. K. (1985). *Line by Line: How to Edit Your Own Writing*. Boston: Houghton Mifflin Company.
- Cunningham, G. (1996). Seizing the Reins: Women, Girls and Horses. Teoksessa S. Sceats & G. Cunningham (toim.), *Image and Power: Women in Fiction in the Twentieth Century* (s. 95–76). Harlow, U.K.: Longman.
- Darwin, C. (2009). *Tunteiden ilmaisu ihmisissä ja eläimissä* (käänt. A. Leikola). Helsinki: Terra Cognita. Alkuperäisteos 1872.
- Derrida, J. (2019). *Eläin, joka siis olen* (toim. M.-L. Mallet & A. Tuomikoski, käänt. A. Tuomikoski). Helsinki: Tutkijaliitto. Alkuperäisteos 2006.
- Fludernik, M. (2010). Luonnollinen narratologia ja kognitiiviset parametrit (käänt. S. K. Bruun). Teoksessa M. Hatavara, M. Lehtimäki & P. Tammi (toim.), *Luonnolliset ja luonnottomat kertomukset. Jälkiklassisen narratologian suuntia* (s. 17–43). Helsinki: Gaudeamus.
- Frye, J. S. (1986). *Living Stories, Telling Lives: Women and the Novel in Contemporary Experience*. Ann Arbor: University of Michigan Press.
- Gadamer, H. (2004). *Hermeneutiikka: Ymmärtäminen tieteissä ja filosofiassa* (valik. & käänt. I. Nikander). Tampere: Vastapaino. Alkuperäisjulkaisut 1986, 1987.
- Gallagher, M. (2015). Field Recording and the Sounding of Spaces. *Environ Plan D*, 33(3), 560–576. Haettu 12.2.2020 osoitteesta doi:10.1177/0263775815594310
- Greimas, A. J. (1977). Elements of a Narrative Grammar (käänt. C. Porter). *Diacritics*, 7(1), 23–40. Haettu 1.3.2020 osoitteesta <https://www.jstor.org/stable/464872>
- Green, A., Clark, C., Favaro, L., Lomax, S. & Reby, D. (2019). Vocal Individuality of Holstein-Friesian Cattle Is Maintained across Putatively Positive and Negative Farming Contexts. *Scientific Reports (Nature Publisher Group)*, 9(1), 1–9. Haettu 14.10.2020 osoitteesta doi:10.1038/s41598-019-54968-4
- Gorman, D. (2010). Character and Characterization. Teoksessa D. Herman, B. McHale & J. Phelan (toim.), *Teaching Narrative Theory* (s. 165–177). New York: The Modern Language Association of America.
- Haavikko, R. (2003). *Hevonen taiteessa, runoudessa, historiassa*. Helsinki: WSOY.
- Haila, Y. (2003). 'Erämaa' ja ympäristöajattelun moniulotteisuus. Teoksessa Y. Haila & V. Lähde (toim.), *Luonnon politiikka* (s. 174–204). Tampere: Vastapaino.
- Haila, Y. & Lähde V. (2003). Luonnon poliittisuus: Mikä on uutta? Teoksessa Y. Haila & V. Lähde (toim.), *Luonnon politiikka* (s. 7–36). Tampere: Vastapaino.
- Halla-aho, H. (2003). Hevoset ja Ksenofon. Teoksessa Ksenofon *Hevostaito* (käänt., selit. & jälkis. H. Halla-Aho) (s. 103–122). Helsinki: Tammi.

- Hallila, M. (2016). How the Novel Laughs. Comparing the Theories of Kundera, Bakhtin and the Young Lucács. Teoksessa R. Boryslawski, J. Jaiszczok, J. Wolff & A. Bebben (toim.), *Histories of Laughter and Laughter in History: HistoRirus* (s. 101–117). Newcastle Upon tyne: Cambridge Scholars Publishing.
- Haraway, D. (2003). *The Companion Species Manifesto: Dogs, People, and Significant Otherness*. Chicago: Prickly Paradigm Press.
- Haraway, D. (2008). *When Species Meet*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Haraway, D. (2009). Becoming-with-Companions: Sharing and Response in Experimental Laboratories. Teoksessa T. Tyler & M. Rossini (toim.), *Animal Encounters* (s. 115–134). Leiden: Brill.
- Hearne, V. (1991). What's Wrong with Animal Rights. Of Hounds, Horses and Jeffersonian Happiness. *Harper's Magazin* 283(1696), 59–64. Haettu 8.3.2020 osoitteesta <https://search.proquest.com/docview/233485445?accountid=11774>
- Hartimo, M. (2010). Fenomenologian läpimurto Husserlilla. Teoksessa T. Miettinen, S. Pulkkinen & J. Taipale (toim.), *Fenomenologian ydinkysymyksiä* (s. 45–59). Helsinki: Gaudeamus.
- Heikkinen, H. (2010). On the Concepts of Narrative, Story and Narrative Discourse. Esitelmä Kasvatustieteen päivillä 2010 Rovaniemellä 25.11.2010. Haettu 6.2.2020 osoitteesta <https://narratiivinenopetus.files.wordpress.com/2011/01/on-the-concepts-of-narrative-story-and-narrative-discourse-kasvatustieteen-pc3a4ivc3a4t-2010-print.pdf>
- Helle, A. & Hollsten, A. (2016). Tunnetko kirjallisuutta? Johdatus suomalaisen kirjallisuuden tutkimukseen tunteiden ja tuntemusten näkökulmasta. Teoksessa A. Helle & A. Hollsten (toim.), *Tunteita ja tuntemuksia suomalaisessa kirjallisuudessa* (s. 7–33). Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Herman, D. (2002). *Story Logic. Problems and Possibilities of Narrative*. Lincoln: University of Nebraska Press.
- Herman, D. (2003). Introduction. Teoksessa D. Herman (toim.), *Narrative Theory and the Cognitive Sciences* (s. 1–30). Stanford, CA: CSLI Publications.
- Herman, D. (2012). Toward a Zoonarratology: Storytelling and Species Difference in Animal Comics. Teoksessa M. Lehtimäki, L. Karttunen & M. Mäkelä (toim.), *Narrative, Interrupted: The Plotless, the Disturbing and the Trivial in Literature* (s. 93–119). Berlin: de Gruyter.
- Herman, D. (2015). Narratology Beyond the Human. *DIEGESIS: Interdisciplinary e-journal for narrative research*, 3(2), 131–143. Haettu 2.3.2020 osoitteesta <https://www.diegesis.uni-wuppertal.de/index.php/diegesis/article/download/165/229>
- Herman, D. (2018). *Narratology Beyond the Human. Storytelling and Animal Life*. New York: Oxford University Press.
- Herman, D., Ryan, M. & Jahn, M. (toim.). (2005). *Routledge Encyclopedia of Narrative Theory*. London: Routledge.
- Himanka, J. (2002). *Se ei sittenkään pyöri: Johdatus mannermaiseen filosofiaan*. Helsinki: Tammi.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. (2000). *Tutkimushaastattelu: Teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Helsinki: Yliopistopaino.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. (2009). *Tutki ja kirjoita*. Helsinki: Tammi.

- Hochman, B. (1985). *Character in Literature*. Ithaca, N.Y.: Cornell University Press.
- Hogan, P. C. (2013). *How Author's Minds Make Stories*. New York: Cambridge University Press.
- Holma, S. (2020). Hevonen on tunteiden peili. *Hippos*, 2020(2), 38–40. Haettu 12.10.2020 osoitteesta https://lehtiluukku.fi/lehti/hippos/_read/02-2020/238831.html
- Hongisto, I. & Kurikka, K. (2013). Esipuhe: Muuri ja murros. Teoksessa I. Hongisto & K. Kurikka (toim.), *Toisin sanoin. Taiteentutkimusta representaation jälkeen* (s. 7–17). Turku: Eetos.
- Hosiaislouma, Y. (2016). *Kirjallisuusoppi: Aapisesta äänirunoon*. Helsinki: Avain.
- Hyttinen, E. (2017). Antroposeeni kansallisella näyttämöllä. Maaseudun tulevaisuus (2014) ja interregnum, jota elämme. *Avain – Kirjallisuudentutkimuksen Aikakauslehti*, 2017(2), 45–63.
- Isomaa, S. (2016). Tunteet ja kirjallisuudenlajit. Lajien emotionaalisesta vaikuttavuudesta. Teoksessa A. Helle & A. Hollsten (toim.), *Tunteita ja tuntemuksia suomalaisessa kirjallisuudessa* (s. 58–81). Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Kaarlenkaski, T. (2012). *Kertomuksia lehmästä: Tutkimus ihmisen ja kotieläimen kulttuurisen suhteen rakentumisesta*. Joensuu: Suomen Kansantietouden Tukijain Seura.
- Kaarlenkaski, T. & Ung-Lanki, S. (2013). Ikkunoita ihmistieteelliseen eläintutkimukseen. *Elore*, 20(1), 7–12. Haettu 14.10.2020 osoitteesta DOI: <https://doi.org/10.30666/elore.79044>
- Kaimio, T. (2005). *Hevosen kanssa* (valokuvat Minna Tallberg) (2. painos). Helsinki: WSOY.
- Kajannes, K. (2000). Kognitiivinen kirjallisuudentutkimus. Teoksessa K. Kajannes & L. Kirstinä (toim.), *Kirjallisuus, kieli ja kognitio. Kognitiivisesta kirjallisuuden- ja kielentutkimuksesta* (s. 48–80). Helsinki: Yliopistopaino.
- Karala, M. (2020). *Eläinlajien oudot suhteet, ydinlaskeumat ja peruuntunut jääkausi kertovat meistä vielä miljoonien vuosien päästä*. Helsingin Sanomien Tiede-artikkeli 4.2.2020. Haettu 5.2.2020 osoitteesta <https://www.hs.fi/tiede/art-2000006394451.html>
- Karjula, E. (2014). Muusat kirjoittajan tukena. Teoksessa E. Karjula (toim.), *Kirjoittamisen taide ja taito* (s. 153–176). Jyväskylä: Atena.
- Karkulehto, S., Koistinen, A.-K., Lummaa, K. & Varis, E. (2020). Reconfiguring Human, Nonhuman and Posthuman: Striving for More Ethical Cohabitation. Teoksessa S. Karkulehto, A.-K. Koistinen & E. Varis (toim.), *Reconfiguring Human, Nonhuman and Posthuman in Literature and Culture* (s. 1–19). New York: Routledge.
- Katayama, M., Kubo, T., Yamakawa, T., Fujiwara, K., Nomot, K., Ikeda, K., Mogi, K., Nagasawa M. & Kikusui T. (2019). Emotional Contagion From Humans to Dogs Is Facilitated by Duration of Ownership. *Frontiers in Psychology*, 10(1678). Haettu 4.3.2020 osoitteesta doi: 10.3389/fpsyg.2019.01678
- Kjørup, S. (2010). Pleading for Plurality: Artistic and Other Kinds of Research. Teoksessa M. Biggs & H. Karlsoon (toim.), *The Routledge Companion Research in the Arts* (s. 24–43). London: Routledge. Haettu 4.3.2020 osoitteesta <https://www.dawsonera.com/abstract/9780203841327>
- Kleinman, S. & Copp, M. A. (2011). Appendix. Teoksessa S. Kleinman & M. Copp *Emotions and Fieldwork*. Newbury Park, CA: SAGE Publications. Haettu 28.2.2020 osoitteesta <http://methods.sagepub.com/base/download/BookChapter/emotions-and-fieldwork/n6.xml>

- Knuutila, S. (2002). Avicennan käsitys tunnekokemuksista. Teoksessa L. Haaparanta & E. Oesch (toim.), *Kokemus* (s. 223–235). Tampere: Tampere University Press.
- Kokkonen, T. (2015). Kun emme tiedä. Keskustelemassa "meitä" uusiksi: lajienväliset esitykset ja esitystaiteen rooli ekokriisien aikakaudella. Teoksessa K. Lummaa & L. Rojola (toim.), *Posthumanismi* (s. 179–209). Turku: Eetos.
- Koskentalo, H. (2019). *Kuinka voit HEVONEN*. Vantaa: AV-taitto.
- Kotkavirta, J. (2007a). Lukijalle. Teoksessa J. Kotkavirta (toim.), *Persoonia vai ihmisiä* (s. 6–8). Helsinki: Gaudeamus.
- Kotkavirta, J. (2007b). Persoonan käsitteestä, sen historiasta ja käytöstä. Teoksessa J. Kotkavirta (toim.), *Persoonia vai ihmisiä* (s. 9–40). Helsinki: Gaudeamus.
- Korhonen, K. (2012). Genet, Hegel, Derrida – tekstuaalisen kohtaamisen voitto absoluuttisesta tiedosta. Teoksessa A. Salminen, J. Mikkonen & J. Järvenkylä (toim.), *Kirjallisuus ja filosofia. Rinnakkaisuuksia, risteyksiä, ristiriitoja* (s. 87–104). Helsinki: SKS.
- Ksenofon (2003). *Hevostaito* (käänt., selit. & jälkis. H. Halla-Aho). Helsinki: Tammi.
- Kurikka, K. (2015). Kynyninen koira ja muita eläimiä. Maiju Lassila ja eläinkansan kuvaus. Teoksessa K. Lummaa & L. Rojola (toim.), *Posthumanismi* (s. 211–236). Turku: Eetos.
- Käkelä-Puumala, T. (2003). Persoona, funktio, teksti – henkilöahmojen tutkimuksesta. Teoksessa O. Alanko & T. Käkelä-Puumala (toim.), *Kirjallisuudentutkimuksen peruskäsitteitä* (2. painos) (s. 241–271). Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Lahtinen, M. (2008). Historiallisen romaanin ajankuvan rakentaminen. Teoksessa J. Joensuu, N. Ekström, T. Lahdelma & R. Niemi-Pynttari (toim.), *Luova laji. Näkökulmia kirjoittamisen tutkimukseen* (s. 90–105). Jyväskylä: Atena.
- Lahtinen, T. & Lehtimäki, M. (2008). Johdatus ekokriittiseen kirjallisuudentutkimukseen. Teoksessa T. Lahtinen & M. Lehtimäki (toim.), *Äänekäs kevät. Ekokriittinen kirjallisuudentutkimus* (s. 7–28). Helsinki: SKS.
- Laine, T. (2001). Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma. Teoksessa E. Aaltola, & R. Valli (toim.), *Ikkunoita tutkimusmetodeihin II – näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin* (s. 26–43). Jyväskylä: PS-kustannus.
- Laine, J. (2015). *Henkilöhahmon sisäinen konflikti Väinö Linnan romaanissa Tuntematon sotilas*. Jyväskylä Studies in Humanities 269. Jyväskylä: University of Jyväskylä. Haettu 1.3.2020 osoitteesta <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-6360-6>
- Laitinen, A. (2007). Syntyykö identiteetti tulkinnoissa vai edeltääkö se niitä. Teoksessa J. Kotkavirta (toim.), *Persoonia vai ihmisiä* (s. 136–184). Helsinki: Gaudeamus.
- Lammenranta, M. (2002). Kokemus tiedon lähteenä. Teoksessa L. Haaparanta & E. Oesch (toim.), *Kokemus* (s. 47–61). Tampere: Tampere University Press.
- Lampela, K. (2017). Taiteellinen tutkimus metodologisessa maisemassa. *Agon*. 2017(2). Haettu 12.11.2019 osoitteesta <http://agon.fi/article/taiteellinen-tutkimus-metodologisessa-maisemassa/>
- Latour, B. (2004). *Politics of Nature: How to Bring the Sciences Into Democracy*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.

- Latour, B. (2005). *Reassembling the Social: An Introduction to Actor-Network-Theory*. Oxford: Oxford University Press.
- Lec, S. J. (1982). Toinen sarja, 1959–1964 (käänt. T. Anhava). Teoksessa S. J. Lec, *Vastakarvaan: Siistimättömiä mietelmiä* (käänt. T. Anhava & V. Repo, esipuhe E. Lehtola) (2. painos) (s. 53–114). Espoo: Weilin+Göös. Alkuperäisteokset 1957–1966.
- Lehikoinen, E. (2018). "Se ei olekaan pieni ihminen, vaan pieni eläin.": Ihmisen lajin lukeminen kotimaisen nykykirjallisuuden lapsikuvauksissa. *Avain – Kirjallisuudentutkimuksen Aikakauslehti*, 2018(2), 28–43.
- Lehtonen, M. (2014). *Maa-ilma: materialistisen kulttuuriteorian lähtökohtia*. Tampere: Vastapaino.
- Leinonen, R.-M. (2013). *Palvelijasta terapeutiksi: ihmisen ja hevosen suhteen muuttuvat kulttuuriset mallit Suomessa*. Oulun yliopisto. ACTA UNIVERSITATIS OULUENSIS B Humaniora 115.
- Lummaa, K. (2008). Risto Rasan surulliset linnut. Ekokriittisen tulkinnan mahdollisuuksia. Teoksessa T. Lahtinen & M. Lehtimäki (toim.), *Äänekäs kevät. Ekokriittinen kirjallisuudentutkimus* (s. 50–72). Helsinki: SKS.
- Lummaa, K. (2011). Ekokritiikki – eväitä kirjalliselle luontoretelle. Teoksessa S. Kiiskinen ja P. Koi-visto (toim.), *Kirjallisuus liikkeessä. Lajeja, käsitteitä, teorioita* (s. 183–195). Helsinki: Kieltenopettajien liiton vuosikirja.
- Lummaa, K. (2015). Antroposeeni ja objektien ekologia. Ihmisen luontosuhde humanismin jälkeen. Teoksessa K. Lummaa & L. Rojola (toim.), *Posthumanismi* (s. 265–288). Turku: Eetos.
- Lummaa, K. & Rojola, L. (2015a). Lukijalle. Teoksessa K. Lummaa & L. Rojola (toim.), *Posthumanismi* (s. 7–11). Turku: Eetos.
- Lummaa, K. & Rojola, L. (2015b). Johdanto: Mitä posthumanismi on? Teoksessa K. Lummaa & L. Rojola (toim.), *Posthumanismi* (s. 13–32). Turku: Eetos.
- Luoto, M. (2012). Ajattelun ote - Johdannoksi Merleau-Pontyn filosofiaan. Teoksessa M. Merleau-Ponty, *Filosofisia kirjoituksia* (toim. & käänt. M. Luoto & T. Roinila) (s. 9–33). Helsinki: Nemo.
- Lähdesmäki, H. (2020). *Susien paikat*. Jyväskylä: Nykykulttuuri.
- McHugh, S. (2009). Literary Animal Agents. *PMLA* 124(2), 487–495.
- Meretoja, H. & Mäkilalli, A. (2013). Romanin historian ja teorian monimutkainen vuorovaikutussuhde antiikista nykypäivään. Teoksessa H. Meretoja & A. Mäkilalli (toim.), *Romaanin historian ja teorian kytköksiä* (s. 15–48). Helsinki: SKS.
- Merleau-Ponty, M. (2002). *Phenomenology of Perception* (käänt. C. Smith). London: Routledge. Alkuperäisteos 1945.
- Merleau-Ponty, M. (2003). *Nature. Course Notes from the Collège de France* (toim. M. J. Edile, A. J. Steinbock & J. McCumber, koost. & huomiot D. Séglard, käänt. R. Valler). Evanston, IL: Northwestern University Press. Alkuperäisteos 1995.
- Merleau-Ponty, M. (2012). *Filosofisia kirjoituksia* (toim. & käänt. M. Luoto & T. Roinila). Helsinki: Nemo. Alkuperäisteokset 1953, 1960, 1964, 1996, 1996, 2001.
- Miettinen, T., Pulkkinen, S. & Taipale, J. (2010). Johdanto. Teoksessa T. Miettinen, S. Pulkkinen & J. Taipale (toim.), *Fenomenologian ydinkysymyksiä* (s. 9–22). Helsinki: Gaudeamus.

- Mikkonen, J. & Salminen, A. (2012). Johdanto. Kirjallisuuden ja filosofian katkoksia ja kytköksiä. Teoksessa A. Salminen, J. Mikkonen & J. Järvenkylä (toim.), *Kirjallisuus ja filosofia. Rinnakkaisuuksia, risteyksiä, ristiriitoja* (s. 7–15). Helsinki: SKS.
- Mikkonen, J. (2017). *Metsäpolun filosofiaa*. Tampere: Niin & Näin.
- Morris, P. H., Doe, C. & Godsell, E. (2008) Secondary Emotions in Non-Primate Species? Behavioural Reports and Subjective Claims by Animal Owners, *COGNITION AND EMOTION* 22(1), 3–20. DOI: 10.1080/02699930701273716
- Morrison, M. (2010). *Key Concepts in Creative Writing*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Nagel, T. (1974). What Is It Like to Be a Bat? *The Philosophical Review*, 83(4), 435–450.
- Niemi-Pynttari, R. (2007). *Verkkoproosa: tutkimus dialogisesta kirjoittamisesta*. Helsinki: ntamo. Haettu 18.10.2020 osoitteesta <http://urn.fi/URN:NBN:fi:jyu-200908283865>
- Niemi-Pynttari, R. (2020). *Kirjoittamisen käsityö ja kielen materiaalisuus*. Haettu 18.10.2020 osoitteesta <https://rniemi.wordpress.com/category/kirjoittamisen-tutkimus/>
- Nosworthy, C. (2013). *A Geography of Horse-Riding. The Spacing of Affect, Emotion and (Dis)ability Identity Through Horse-Human Encounters*. Newcastle upon Tyne, England: Cambridge Scholars Publisher. Haettu 10.3.2020 osoitteesta <https://ebookcentral.proquest.com/lib/jyvaskyla-ebooks/detail.action?docID=1765204>.
- Nyman, J. (2013). Kulttuurisia näkökulmia ihmisen ja hevosen suhteeseen. Luentodiat. Itä-Suomen yliopisto. Suomen Akatemian Tiedekahvila, Kuopio 30.8.2013. Haettu 11.3.2020 osoitteesta https://www.aka.fi/globalassets/awanhat/documents/tietysti_kuvat/tapahtumat/tiedekahvilat/kulttuurisia-nakokulmia-ihmisen-ja-hevosen-suhteeseen-kuopio-30082013-2013.pdf
- Nyman, J. (2016). Re-reading Sentimentalism in Anna Sewell’s Black Beauty. Affect, Performativity, and Hybrid Spaces. Teoksessa J. Nyman & N. Schuurman (toim.), *Affect, Space and Animals* (s. 65–79). London: Routledge.
- Nyman, J. & Schuurman, N. (2016). Introduction. Teoksessa J. Nyman & N. Schuurman (toim.), *Affect, Space and Animals* (s. 1–9). London: Routledge.
- Oesch, E. (2002). Wilhelm Dilthey ja eletty kokemus. Teoksessa L. Haaparanta & E. Oesch (toim.), *Kokemus* (s. 290–307). Tampere: Tampere University Press.
- Oksanen, M. (2011). ”Henkilö on tietenkin oikeassa ja kirjailija väärässä”: Kirjoittajan tekemät valinnat henkilöhahmojen luomisessa. Jyväskylän yliopisto. Taiteiden ja kulttuurin tutkimuksen laitos. Pro gradu. Haettu 1.3.2020 osoitteesta <http://urn.fi/URN:NBN:fi:jyu-2011101711552>
- Palmer, A. (2003). The Mind Beyond the Skin. Teoksessa D. Herman (toim.), *Narrative Theory and the Cognitive Sciences* (s. 322–348). Stanford, CA: CSLI Publications.
- Parviainen, J. (2002). Kinesteettinen empatia: Pohdintoja Edith Steinin empatiakäsityksen ulottuvuuksista. Teoksessa L. Haaparanta & E. Oesch (toim.), *Kokemus* (s. 325–248). Tampere: Tampere University Press.
- Phelan, J. (1989). *Reading People, Reading Plot. Character, Progression, and the Interpretation of Narrative*. Chicago: The University of Chicago Press. Haettu 1.3.2020 osoitteesta <https://ohiostatepress.org/books/Complete%20PDFs/Phelan%20Reading/Phelan%20Reading.htm>

- Plotnick, R. E. & Koy, K. A. (2020). The Anthropocene Fossil Record of Terrestrial Mammals. *Anthropocene* 29(2020). Haettu 12.2.2020 osoitteesta <https://doi.org/10.1016/j.ancene.2019.100233>
- Propp, V. (2009). *Morphology of the Folktale* (käänt. L. Scott & johd. S. Pirkova-Jakobson) (20. painos). Austin: University of Texas Press. Alkuperäisteos 1968.
- Pyke, S. M. (2019). *Animal Visions. Posthumanist Dream Writing*. Cham: palgrave macmillan.
- Raento, P. (2016). A Geopolitics of the Horse in Finland. *Geopolitics* 21(4), 945–968.
- Raipola, J. (2020). Unnarratable Matter. Emerge, Narrative, and Material Ecocriticism. Teoksessa S. Karkulehto, A.-K. Koistinen & E. Varis (toim.), *Reconfiguring Human, Nonhuman and Posthuman in Literature and Culture* (s. 263–279). New York: Routledge.
- Richardson, L. (2005). Part 1: Qualitative Writing. Artikkelissa L. Richardson & E. A. St Pierre Writing: A Method of Inquiry. Teoksessa N. K. Denzin & Y. S. Lincoln (toim.) (3. painos), *The SAGE Handbook of Qualitative Research* (s. 959–978). Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Riikonen, M. (2015). Karvainen sielunkumppani. *Lukufiilis* 2015(2), 20–21.
- Riikonen, M. (2020). *Hevostytöt. Mikä saa ihmisen raahautumaan tallille vuodesta toiseen?* Helsinki: Art House.
- Rimmon-Kenan, S. (1989). *Narrative Fiction: Contemporary Poetics*. London: Routledge. Alkuperäisteos 1983.
- Rimmon-Kenan, S. (1991). *Kertomuksen poetiikka* (käänt. A. Viikari). Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Alkuperäisteos 1983.
- Rojola, L. (2015). Hänen olivat täytetyt linnut. Teoksessa K. Lummaa & L. Rojola (toim.), *Posthumanismi* (s. 131–154). Turku: Eetos.
- Rollin, B. E. (2013). Tieteellinen ideologia, antropomorfismi, anekdootti ja etiikka (käänt. J. Koskinen). Teoksessa E. Aaltola (toim.), *Johdatus eläinfilosofiaan* (s. 48–63). Helsinki: Gaudeamus.
- Rossi, L.-M. (2010). Esityksiä, edustamista ja eroja: Representaatio on politiikkaa. Teoksessa R. Knuutila & A.P. Lehtinen (toim.), *Representaatio. Tiedon kivijalasta tieteiden työkaluksi* (s. 261–275). Helsinki: Gaudeamus.
- Ruonakoski, E. (2011). *Eläimen tuttuus ja vieraus. Fenomenologisen empatiateorian uudelleentulkinta ja sen sovellus vieraslajisia eläimiä koskevaan kokemukseen*. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Ruonakoski, E. (2015). Kiintymyksen lähteillä – koira ja ihminen matkalla tulevaan. Teoksessa E. Aaltola & S. Keto (toim.), *Eläimet yhteiskunnassa* (s. 261–283). Helsinki: Into.
- Saarelainen-Sahlman, M. (2011). *Henkilökohtaisten muistojen merkitys ja käyttö luovassa kirjoittamisessa. Kun orava kaivoon hyppäsi*. Jyväskylän yliopisto. Taiteiden ja kulttuurin tutkimuksen laitos. Pro gradu. Haettu 4.3.2020 osoitteesta <http://urn.fi/URN:NBN:fi:jyu-2011061511020>
- Schuurman, N. (2012). ”Hevoset hevosina”: Eläimen ja sen hyvinvoinnin tulkinta. Joensuu: Itä-Suomen Yliopisto.
- Schuurman, N. (2013). Eläin – tavoittamaton tutkimuskohde? *Elore*, 20(1), 13–16.

Schuurman, N. (2017). Horses as Co-constructors of Knowledge in Contemporary Finnish Equestrian Culture. Teoksessa T. Räsänen & T. Syrjänen (toim.), *Shared Lives of Humans and Animals: Animal Agency in the Global North* (s. 37–48). Abingdon, Oxon: Routledge.

Smuts, B. (2013). Kohtaamisia eläinten mielen kanssa (käänt. J. Koskinen). Teoksessa E. Aaltola (toim.), *Johdatus eläinfilosofiaan* (s. 251–277). Helsinki: Gaudeamus.

Steinby, L. (2009). Kertomuksen tiedollinen ulottuvuus. Teoksessa S. Hägg, M. Lehtimäki & L. Steinby (toim.), *Näkökulmia kertomuksen tutkimukseen* (s. 238–280). Helsinki: SKS.

Steinby, L. & Lehtimäki, M. (2013). Kertomisen analyysi. Teoksessa A. Mäkikalli & L. Steinby (toim.), *Johdatus kirjallisuusanalyysiin* (s. 96–134). Helsinki: SKS.

Steinby, L. & Mäkikalli, A. (2013). Kertomakirjallisuuden lajeja. Teoksessa A. Mäkikalli & L. Steinby (toim.), *Johdatus kirjallisuusanalyysiin* (s. 135–153). Helsinki: SKS.

Stewart, A. (2011). Depiciting Ethnographic Method. Teoksessa *The Ethnographer's Method*. Thousand Oaks, CA: SAGE Publications. Haettu 28.2.2020 osoitteesta <http://methods.sagepub.com/base/download/BookChapter/the-ethnographers-method/n2.xml>

Telkänranta, H. (2015). *Millaista on olla eläin?* Helsinki: SKS.

Telkänranta, H. (2016). *Eläin ja ihminen. Mikä meitä yhdistää?* Helsinki: SKS.

Terentowicz-Fotyga, U. & Węgrodzka, J. (2015). From Character to Identity... and Back? Abstract. Teoksessa J. Węgrodzka (toim.) *Characters in Literary Fictions* (s. 7–24). Frankfurt am Main: Peter Lang GmbH.

Tervonen, A. (2014). *Koiran mielen arvoitus ja kerronta*. Jyväskylän yliopisto. Taiteiden ja kulttuurin tutkimuksen laitos. Pro gradu. Haettu 12.2.2020 osoitteesta <http://urn.fi/URN:NBN:fi:ju-201412083442>

Tyynelä, J. (2012). Lukijan tunteet ja fiktion mahdolliset maailmat. Teoksessa A. Salminen, J. Mikkonen & J. Järvenkylä (toim.), *Kirjallisuus ja filosofia. Rinnakkaisuuksia, risteyksiä, ristiriitoja* (s. 150–162). Helsinki: SKS.

Törmä, T. (2015). *Oma ruumis ja kerronnan kaari: Merkityksen muodostuminen Maurice Merleau-Pontyn ruumiinfilosofian ja Paul Ricoeurin narratiivisen imaginaatiokäsityksen mukaan*. Suomalaisen teologisen kirjallisuusseuran julkaisu 282. Helsinki: Suomalainen Teologinen Kirjallisuusseura.

Uexküll, J. v. (2010). *A Foray into the Worlds of Animals and Humans: With a Theory of Meaning* (käänt. J. D. O'Neill, johd. D. Sagan & jälkis. G. Winthrop-Young). Minneapolis, MN: University of Minnesota Press. Alkuperäisteokset 1934 ja 1940.

Vartiainen, P. (2009). *Länsimaisen kirjallisuuden historia* (kuvatoim. T. Kettunen ja S. Havu). Helsinki: BTJ Kustannus.

Veivo, H. (2005). Introduction: Cognition and Literary Interpretation in Practice. Teoksessa H. Veivo, B. Pettersson & M. Polvinen (toim.), *Cognition and Literary Interpretation in Practice* (s. 11–27). Helsinki: Yliopistopaino.

Veivo, H. (2010). Representaation muodot ja mahdollisuudet kirjallisuudessa. Teoksessa R. Knuuttila & A.P. Lehtinen (toim.), *Representaatio. Tiedon kivijalasta tieteiden työkaluksi* (s. 135–157). Helsinki: Gaudeamus.

Vilkkä, H. (2006). *Tutki ja havainnoi*. Helsinki: Tammi.

Webb, L. E., Veenhoven, R., Harfeld, J. L. & Jensen, M. B. (2018). What is Animal Happiness? *New York Academy of Sciences. Annals*. doi:10.1111/nyas.13983

White, C. T. (2008). The Modern Magnetic Animal: "As I Lay Dying" and the Uncanny Zoology of Modernism. *Journal of Modern Literature*, 31(3), 81–101. doi:10.2979/JML.2008.31.3.81

Wolfe, C. (2009). Human, All Too Human: "Animal Studies" and the Humanities. *PMLA*, 124(2), 564–575.

Valokuva ja YouTube tiedostot:

Hevosen ja Ponin Omistaja (2019). Muokkaus K. Komi. Hevonen ja Poni [kannen valokuva].

Komi, K. (2020). Hevonen ja Poni palaamassa maastoretkeltä [videotiedosto]. Haettu 19.10.2020 osoitteesta <https://youtu.be/Hv2gvFejRGU>

Komi, K. (2020). Hevonen piehtaroi [videotiedosto]. Haettu 19.10.2020 osoitteesta <https://youtu.be/FJ-1K2irh0M>

Komi, K. (2020). Tallissa olevan Hevosen kutsuhörinä ulkona olevalle Ponille [äänitiedosto ja kannen valokuva]. Haettu 19.10.2020 osoitteesta <https://youtu.be/GAtQuctQR3I>

Omat aineistot:

Komi, K. (2019–2020). Työpäiväkirja (20.9.2019–9.9.2020, TP).

Komi, K. (2020). Kartanon isäntä (kohtauksia julkaisemattomasta käsikirjoituksesta, R10 2020). Liite 1